

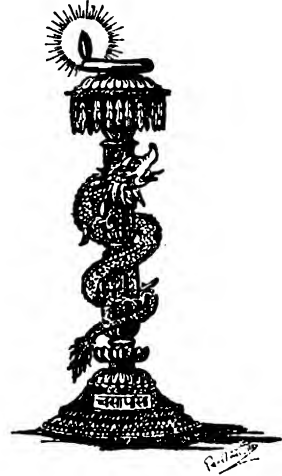
न.
सं. फा.
गु
चा

पासा:- ५२

रवि शाक्य
इखाछँ, यल

नसंफाःगु चा

स्वसापासाया लुब्धां पिदंगु
रामशेखरजुया
उपन्यास

नेपाल संवत् १०६३

न्यायाः : १००० द्वःछिगू

मू : ५१- न्यातका

हामा : च्वमि हे

पिकाक : च्वसापासा, ये

थाकू : स्मृति प्रेस,

१२/३५, न्यायकंवाः

व्रत्वाःचा

मीगु देशय् उपन्यासया चलन न्हूगु हे तिनि । ततःहाकःगु
वाखं कनेगु व च्वय्गु परम्परा दयाः नं उपन्यासया रूपय्
हनेगु चलन न्हापा न्हापा खनेमदु । जीवन व युगया समग्रता
कयाः महाकाव्यया नामं गुम्हं उदात्ता पुरुषया चरित्र व्वय्गु
चलन प्राचीन कालंनिसँ दया वयाच्वंगु खः । तर, महाकाव्यया
चलन बुलुइं तोताः, उकियागु हे छुं छुं लक्षण कय्च्याकाः,
थौया वैज्ञानिक युगं उपन्यासयात धिकिहिं जलय् ह्याच्वंगु दु ।
गुगुं देशया साहित्यया मूल्यावलय् उगु देशया उपन्यासपाखे
मीगु दृष्टि वनीगु स्वाभाविक ।

रामशेखरजुं श्व उपन्यासय् मीगु थौया उर्सिमसिं व
हसंसंतयत् व्वय्गु कुतः यानादीगु दु । ग्वंगः हालाः जागरणया
शंख पुइ । न्हिनय् नं ग्वंगः हाः परन्तु चा नसनेत हालीगु
ग्वंगः- सःथा मू हे मेगु । खिमिला सुच्चुक तनामवंनिगु,
न्हूयुगया जः लुइधुंकूगु श्व थौया युग खः । च्वमिजुं थुकियात
“नसंकाःगु चा” धकाः छुनादीगु प्रतीकात्मक नां साप ज्वं ताल ।
थुगु इलय् मनूतय्गु चेतना थनाः संघर्ष लिसे पलाः च्वय्केत
याःगु आब्हान व प्रयासबा सहत्व आपाःहे दु ।

त्रिभुवन राजपथय् लाःगु पालुङगांया सजीव चित्रण
यानाः च्वमिजुं मीगु देश व समाजया वास्तविक स्थिति

(ख)

उलादीगु दु । परम्परा व अर्धसामन्ती बिचाः पाच्चुक न्हंका
व्ळयम्फुनिगु अवस्था मीगु खः । अमानवीय व अवांछनीय
तत्वत पुसा हे मल्यंकेगु भावना बुलुहुं दया वयाच्चंगु दु ।
न्हूयुग, न्हूदिन हय्त धव भावनां मिब्वाला काइगु समय न्हित्थं
सतिनावं वयाच्चन धैगु खँय् रामशेखरजु आपालं विश्वस्त ।
वय्कलं पालुङगांया माध्यमं थुकी युगयात न्ह्यज्याकेगु कुतः
यानादीगु दु ।

आपालं आपाः अशिक्षित व अर्धशिक्षितपिं दुगु धव
समाजयात थनेगु, न्ह्यलंचाय्केगु ज्याय् मास्तरतय्गु अर्थात्
शिक्षकतय्गु भूमिका छु दु धैगु खँ थुकी व्यक्त जूगु दु । आखः
व्यंकेत पालुङगामय् वनाच्चंम्ह छम्ह मास्तरं मनूतय्त युगलिसें
भ्यलय्पुंकेत छुं छुं प्रयत्न याइ । अनेतने पंगलःतसें वयागु
लँ पत्तु पंवइ । आधुनिक रंग बियाः वं पिकाय्त्यंगु छगू
प्याखनय् नं अन तःधंगु बाधा दंवइ । गांयाम्ह प्रधानपंचया
कार्य अःपुक हे थःगु कुकर्म मास्तरया छ्यनय् चीकाः मास्तरं
अन गांयापिं तप्पाःखाःतय्त मनीगु ज्या याना जूगु व खँ
ल्हाना जूगुया साय्क व्वलासाय्गु स्वइ । गांछिसिया न्ह्योने
हयाः मास्तरयात याःगु बेइज्जति असह्य जुयाः वहे गांयाम्ह
जमना धयाम्ह पासाया प्रेरणां, छम्ह ग्रामीण म्हायमचा
मुनमायां, किमिसिक्क ख्यानाः बलजर्पित थःत प्वाथय् दय्का
व्यूम्ह सु खः धयागु खँ सकस्यां न्ह्योने तछ्याना बी । वयागु
खःखःगु खं गां गंजागोल जुइ । तर प्वयच्याः तप्पाःखाःतसें

(ख)

उलादीगु दु । परम्परा व अर्धसामन्ती बिचाः पाच्चुक न्हंका
व्छय्मफुनिगु अवस्था म्नीगु खः । अमानवीय व अवांछनीय
तत्वत पुसा हे मल्यंकेगु भावना बुलुहुं दया वयाच्वंगु दु ।
न्हूयुग, न्हूदिन हय्त ध्व भावनां मिब्बाला काइगु समय न्हित्थं
सतिनावं वयाच्वन धैगु खँय् रामशेखरजु आपालं विश्वस्त ।
वय्कलं पालुङगांया माध्यमं थुकी युगयात न्ह्यज्याकेगु कुतः
यानादीगु दु ।

आपालं आपाः अशिक्षित व अर्धशिक्षितपि दुगु ध्व
समाजयात थनेगु, न्ह्यलंचाय्केगु ज्याय् मास्तरतय्गु अर्थात्
शिक्षकतय्गु भूमिका छु दु धैगु खँ थुकी व्यक्त जूगु दु । आखः
व्यंकेत पालुङगामय् वनाच्वंम्ह छम्ह मास्तरं मनूतय्त युगलिसें
भ्यलय्पंकेत छुं छुं प्रयत्न याइ । अनेतने पंगलःतसें वयागु
लँ पत्तु पंवइ । आधुनिक रंग बियाः वं पिकाय्त्थंगु छगू
प्याखनय् नं अन तःधंगु बाधा दंवइ । गांयाम्ह प्रधानपंचया
कायं अःपुक हे थःगु कुकर्म मास्तरया ब्यनय् चीकाः मास्तरं
अन गांयापि तप्पाःखाःतय्त मनीगु ज्या याना जूगु व खँ
ल्हाना जूगुया साय्क व्वलासाय्गु स्वइ । गांछिसिया न्ह्योने
हयाः मास्तरयात याःगु बेइज्जति असह्य जुयाः वहे गांयाम्ह
जमना धयाम्ह पासाया प्रेरणां, छम्ह ग्रामीण म्हायमचा
मुनमायां, किमिसिक्क ख्यानाः बलजर्पित थःत प्वाथय् दय्का
व्यम्ह सु खः धयागु खँ सकस्यां न्ह्योने तछ्याना बी । वयागु
खःखःगु खं गां गंजागोल जुइ । तर प्वयच्याः तप्पाःखाःतसें

छत्वाःचा

म्हीगु देशय् उपन्यासया चलन न्हूगु हे तिनि । ततःहाकःगु
च्वाखं कनेगु व च्वय्गु परम्परा दयाः नं उपन्यासया रूप्
ःहनेगु चलन न्हापा न्हापा खनेमदु । जीवन व युगया समप्रता
कयाः महाकाव्यया नामं गुम्हं उदान्त पुरुषया चरित्र च्वय्गु
चलन प्राचीन कालंनिसें दया वयाच्च्वंगु खः । तर, महाकाव्यया
चलन बुलुहं तोताः, उकियागु हे छुं छुं लक्षण कय्थ्याकाः,
थौया वैज्ञानिक युगं उपन्यासयात धिकिहिं जलय् हयाच्च्वंगु दु ।
गुगुं देशया साहित्यया मूल्याबलय् उगु देशया उपन्यासपाखे
म्हीगु दृष्टि वनीगु स्वाभाविक ।

रामशेखरजुं श्व उपन्यासय् म्हीगु थौया उसिमसिं व
हसंसंतयत् च्वय्गु कुतः यानादीगु दु । ग्वंगः हालाः जागरणया
शंख पुइ । न्हिनय् नं ग्वंगः हाः परन्तु चा नसनेत हालीगु
ग्वंगः-सःया मू हे मेगु । खिमिला सुच्चुक तनामवंनिगु,
न्हूयुगया जः लुइधुक्कगु श्व थौया युग खः । च्वमिजुं थुकियात
“नसंकाःगु चा” धकाः छुनादीगु प्रतीकात्मक नां साप ज्वं ताल ।
थुगु इलय् मनूतय्गु चेतना थनाः संघर्ष लिसे पलाः च्वय्केत
याःगु आवाहन व प्रयासबा महत्व आपाःहे दु ।

त्रिभुवन राजपथय् लाःगु पालुङगाया सजीव चित्रण
यानाः च्वमिजुं म्हीगु देश व समाजया वास्तविक स्थिति

छद्या

बभ्रां-प्वः फलय्सं तयाः आसामरु, मातनय् मदैसे, म्ये-गलपुनिं
वन । म्ये फयन । म्ये व्यन । म्येया ल्यूल्तुं व पिलिचाय् पिहां वल । म्ये
पिलिचाय् मदैसे पिहां वनेत्यन, अले आसामरु म्ये स्वयाः न्ह्यो ब्वांय्
वनाः 'अभ्र अभ्र' धकाः नरथक्का हक्काः म्येयात गन ।

मनुखं मनुया भाय् थूगु स्वयाःनं पशु जातिं मनुया भाय् थू खनी;
आसामरुं, 'अभ्र' धायेवं तक्क दंहा म्ये दनं तु । 'हल्ट' धायेवं दिनाः
फितिक मसैसे च्वेनेमाःहा सिपाहि थें, म्ये इगिदिगि हे मसं । आसामरुं
'च च च' धयाः हेकाः लुयाहयेवं म्ये लुरुलुरुं वल । आसामरुं म्येयात
म्ये-किलय् चित,दुरुनालय् प्यपुता च्वंहा प्यासि छहा लिकयाःनं वांन्छयाबिल ।

आसामरुया भाय् म्येसं थूथें, म्येया भाय् नं आसामरुं बांलाक थू ।
मनु व पशुया तादात्म्य नं थुलि हे मखा । म्येसं छ्गो थायामथा यानाः
हालाहयेवं आसामरुं म्येया अभिंतुर सीकाकाल । वं छेली वनाः सु हल ।
निथु स्वथु सु म्येया न्ह्योने फयनाबिल ।

म्येसं सु नल-चरम, चरम स्वये हे साइ खाः वयेका । अथे म्येसं
मजां सु नःगु आसामरुयात साह्रै हे न्ह्यैपु ताल । लयताः मिखां सु
नःगु स्वस्वं लिलिचिलाः व फलय् पुचिं फयतूवल । म्ये खैखं मक्ख जुयाः
मिखा हे लिमकासैं स्वयाच्चन । धौछिति हे वं अथे न्ह्यैपुक म्येयात

स्वयाच्चन । लिपा मातृय् वनाः मकः, चिलं व हुखा हल, म्ये स्वस्वं
मि रुवात । पाताय् प्रेयं बभां पिचिनाः, चिलमय् पाता भपुइकाः, मि
प्वकाःलिं, हुखा व चिलं मन्धि यानाः बभां साल—

दवाराक्क, क्वाराक्क, क्वारारारा... ..

बभांया सवाः नं धुमचक्रं साःथें ताल आसामरुयात उखुनु ।
पानु पालु धायाःनं पं पं धाःगु बभां नकतिनिया क्यातुगु निभालय् च्वनाः
साले रुवल्य् ह्य दवानावःलिया व गुजुं कया हल । ह्य कपाय् थें याउसे
च्चनाः मन चंचमचं धाल । गुलि गुलि ह्य याउल उलि उलि मन चक-
नीगु स्वाभाविक गथे निभालय् पलेस्वां चकनी । आसामरुया लुमुगु ह्याया
लयताःगु नुगः चकनावल धाया नं वल ला, वं यातं तये हे मफयेक चकन
अबने, गुकी वया भावनात यत्थें ह्मिने छिन—‘लछि, निला, स्वला जम्मा
च्याला फुत । आः स्वलांतिं ला बुइकी थ्वं । दुरुनाः स्वयेबलय् भिमनाय्
पाः बुइमखु । म्ये जातं भिंहा खः । खौ कःनिचुं गाकं पायेफुगु जूसा
गय्जक च्वनीहा जूइ थ्व । अय्सां स्वये मज्यूहा ला मजू ।’

आसामरु मन त्याकल । त्याःगु मन लयतायाः सन फयां फये हे
मफयेक, जुलं त्याःह्य जुवाःद्यः छु लयताइ । वया मन भन् जक तप्पाः
जुजुं चकना वल । वं स्वये वया मनय् न्हागुं ‘नं न्ह्यं’के ज्यूथें ताल ।
अले वं थःगु भावावेशयात न्याकुं कायेकां यन । —‘छाकं भिमना त्याखं
जक व्युतलें सुथय् व बहनी निछाकया नीमना । मोह मानां जक तःमां
नीमोह ला गनं मवं । नीमोह्या भिरका, उकी साहु न्यारका, जि न्यारका ।
मखु मखु बि, जितः न्यारका मछिं दइमखु, प्यरका जक निं ति । निहं
छमनाति दुरुला छेयात नं राःनि। जिगु लागिं ला छु, मुनमागाचिया लागिं

का । घाय् हइहा व, खोने दायेकाः त्वंकीहा व, आपाः म्येयात नकी
 त्वंकीहा, सुसाः कुसाः याइहा हे व । अज्याहा घसियां धौ—दुरु भचा नापं
 नये मखंसा छु म्ये लहीगु !'

आसामरु गमकू च्वन । हिं प्यरका त्याखं खुरखुरु दां दुहां वःगु
 खनाः वं थःत प्वःची मफुत । वं स्वये व गुलि ग्यन, गुलि थुल, लखपति हे
 थुन ला, अथवा जुजु हे जुल । उकें वया मुमुकाःगु मनं व लालाच्चिचि मिखां
 पलख हे दांया द्वां त्वःते मधाः, व हानं ध्यवाय्त्नु हय्भुं वन । —'न्हिं
 प्यरका त्याखं लछिया सछि व नीरका, दःछिया ला दःछिं मयाक खं अय् !
 अन्ना, गये थ्व ! मुंके धाःसा दछिया दःछिं मयाक हे मुंके फु । बुं वैगु भति
 भतिसां दहे दु, उखे थुखे ज्या वनाया ज्यालां चि-चिकं ब्यना च्वंगु हे
 दु । दःछि मखुसां च्यासः गुमः ला गय् मखाइ, कोरिसा मखाइ ।'

आसामरु थःगु भावनाय् लाला काकां थःथमं फुरंग । वं मेगु छुं
 मत्रं उथाय् । हुखा प्वालय् दिना च्वंगु वैगु म्हुतु अथें वास्याहाँ न्हिला
 हःगु व वांखाःगु म्हुतुं लः स्वाल्ल पिहां वयाः बेंय् थ्यांक छस्वा जुया
 च्वंगु नापं वं वाःमचाः । छाय् धाःसा वैत च्यामः गुसःया त्याः सायां
 मनाना च्वन, व उकी हे बेपत्ता जुइक तनाच्वन ।

—'थुलि दामं नानीचा बिगछ्वयेत मगाइ ला ? मगाःसां गांके
 माती का । मगात धकाः गीबया मचां गन काः घने ? थुलि हे ला अहो-
 भाग्य, नत्र केहे बियाः नये म्वाः का जिं । थुलि याय् मफइ, अक्नुजुपिनि नां
 वनी धकाः हे जिं साहु खुसि यानाः म्ये लही हयागु । छवं जिगु खं न्यन,
 वांतात । आः संज छनः तग्वःगु दयेके बी, घः छगः व बसजाः नं

ज्वलं छिं दयेका बी । वसः धाल, माःथे याये ! उलि नापं जिं गथे
दयेका मबी जि थेंजाःम्ह दाजु जुयाः । वया मेपिं सु दु ? जि मेपिं
सु दु ? वं धालं जि हे खः, जिं धालं व हे । मां बी दुगु जूसा जिं
स्वयाच्चने मालीगु हे मखु । न्ह्यागु यानाःनं वैत खःथाय् ज्यूथाय्
भिंयाय् बी घुनकि जि न्ह्याथाय् वंसां जिल, न्ह्याथे तूसां जिल ।'

बल्ल च्यासः गुसःया त्याः क्वचाल, अले आसामरुं म्ये यात
खन । दां खँतले वं न्होनेसं च्वंम्ह म्ये नं मखं, मेमेगु नं छुं मखं ।
म्येसं सु नय् सिमधय् कुनि, न्हिप्यं संकुकुं नया हे च्वनतिनि । म्ये
स्वस्वं हानं आसामरुं मनय् खँ ल्हाकल — 'बरु छु बुइकी थें थ्वं !
थुचा बुइकी ला, पंचा ! थुचा बुइकुसा मुकं साहुयाम्ह जुल ! थ्वैगु पहः
स्वये साहुया हे भाग्य बल्लाः यें च्वं । म्वासे, साहु त्याःगु हे ज्यू ।
साहु धयाम्ह छः । व लयताःमा जक जि गरीबया नं जय जुइ ।
आकिवं पंचा बुइकुसा बछि कायेगु गन वनी ।'

‘अय् आस्चा, वने मत्योनि ला ?’

आकाभाकां वःगु सलं आसामरु धाराक वन । वयागु निला
च्वंगु भावना व कल्पनाया खिपः व्यन । वैत व सः धार्थे हे बेमुरगु
मनिंगु थें ताल — मालाहां न्ह्यो वैथें च्वंबलय् भौचां छुं जंगु थें ।
म्हैपु ख्वालं गं चाकः माकः स्वत । न्होनेसं द्वकाय् भाजुवीर दना
च्वंगु खनाः भचा गःपः ल्हनाः चकं ख्वालं धाल । — ‘बभां निं त्वं
वा... ।’

भाजुवीर ततमत वयनाः आसामरया लिक्क पयतूवल ।
 द्रव्यनय् च्वांगु तकातपुलि त्वयाः उकी गयाच्चंगु छुचु थाथामथा
 यात । चागा व ववप्यहां सुरुवाः नं भाराभारा संकल अजे आसामरं
 न्हाकूगु हुखा कयाः बभां साल ।

‘लहापां नं ज्वनावने माःला दाइ ?’ — आशामरं भाजुवीर-
 याके न्यन ।

‘मस्यु ... नायकं ला तुकं हाइमलु, लहायेनं माली धाःगु दु ।
 थ्वेकिं ला लहाये माःगु हे जुल । जिके ला जाकि मरु, दां हे ज्वना
 वया ।’ — भाजुवीरं हुखा-प्वालं म्हुतु लिमकासें छकां हे धाल ।

आसामरं नमवात, लहाः निपा प्वःचिनाः भाजुवीरया खँ न्यना
 कथं सर्गः थस्वःम्ह स्वतंतुं । भाजुवीरं बभां त्वने गाकाः हुखा न्हाकां
 तिनि व ववस्वत । बभां निसाः सालाः खाइ सवाः वःगुलिं वं चिलं
 मकलय् भपुइकल ।

‘नुसा नापं वने ।’ — भाजुवीरं दनाः हानं छकः लनय् च्वांगु
 छुचु थाथामथा यायां धाल ।

आसामरं नमवाः ।

‘गुथियारत निम्ह ओखलय् थ्यांक लाःगुलिं अमिगु पाः वलकि
 साब हे थाकु, अन थ्यांक हुँ, वा ।’

आसामरं आः नं नमवाः, व थःगु हे तंद्राय् दुनाच्चन ।

‘नुसा नु लिबाइ, न्हापां मुनेमाः धाःगु, सकलें बुँइ वनेमाःपिं
 तिनि ।’ — भाजुवीरं धाल ।

‘छैय्सुं मरुनि का गय्याये दाइ ।’ —आसामरुं ल्हाः निपा
प्वःचिनातःगु प्वःचिनां तुं धाल ।

‘सुनुचा ग्व ले ?’

‘व गुंइ गंम्ह मवःनि ।’

आसामरुं जुरुक्क दनाः गुपाखे मिखा वायेकल केहेम्ह वया
ळांगु खने दैला धकाः । भाजुवीरं नं उखे हे, वहे आसं स्वत । तर
निम्हेस्यां गुया लैय् सुं वयाळांगु दुथें मखां, अले भाजुवीरं आसामरुया
ल्हाः स्वयाः धाल — छं जा नय् धुंकन नं खइमखु अय्सा ।’

‘उं’

थुलि धयाः आसामरुं छकः छयनय् ध्वाइध्वाइ चासु म्वतः
वयागु तपुलि उखे स्वः थुखे स्वः मदयाः भू न्ह्योने लाः वल ।

‘अयसा जि वनाच्चने का, छ वा सा ।’

थुलि धयाः भाजुवीर वनेत्यन । हानं छु मती वल थें, लिफः
पुला वयाः धाल — ‘घतय् तां ग्वया वयागु, कःनि—कु वयले माःगु
दुनि, याकनं वा नि । थौं गुथियार सकलें दुयाय्, छगू खें न्ह्यथनेगु
मती तयाः वयागु दु जि ।’

आसामरु त्वलं ज्वन छु खें धैथें । भाजुवीरं धाल — ‘थ्व
प्यन्हु न्ह्यान्हु लगातार म्वय् नयेगु ज्या मजिल । थ्वैत मदयेका
व्हयेमाल आस्चा, छ नं भचासां थौं कन्हेया खें थूम्ह खः । गुथि धाल
नयेगु ज्या बाहेकं छुं नं मजू मेगु । बेसाः थपासं थिकेका आः नं

नृपा थें हे सनाच्चनां सह जूनि ला व । गुथी नयेमाः खः, तर छन्ह
 नयां गाःथाय् वःन्हु मछिं छाया् घयाम्ह का जि । म्हे खर्च वं ला
 भोगु गुथी प्यन्हु न्यान्हु भव्य नये माःबलय् । म्ये, दुगु, फे, हेंय्,
 खा—पंचबलि; मुरिं मुरि बजि; थ्वें अय्लाः उतिं । फां फां बूबः
 मानि । फसि, वाउँचा, वः ख्यें नयां फु ला । नयां जक नं गाइगु ला,
 निगिं ख्यें नं घोर घोर त्वाइगुं तिनि नयागु हे सुख मदयेका ।
 गुथि घयागु त्वायेत, अथे नुगलय् स्याका धायेत दयेका तःगु
 मखुनि । व ला सकले मिले जुया च्वने फय्केत खः । आःला उकिया
 अःखः का, शत्रु मुंकेगु थाय् थें जक । थ्व फुक्क खें न्हयथनेगु थौं ।
 आः थन छु हालाच्चने । छ याकनं वा ।’

‘दये दये जि वेय, याकनं हे वये छु ।’ — आसामरु हुखा,
 चिलं, मकः व बभां—प्वः मुनाः धाल । —भचा लिबाःसां बं तइगु ला
 मदु मखुला ?’

‘बं तइगु कन्हे का, थौं मखु । — भाजुवीरं पलाः छयुछयुं हे
 लिसः बिल — कन्हे ला मुनेत मलायेवं, बाहां काःवनेत मलायेवं बं
 तइ ।’

गंम्ह भाजुवीर न्हिलाः वन, लय्तातां हे वन । आसामरु जक
 खंला मन व पित्याचा प्वाः ज्वनाः मातनय्निं थाहां वन । मातनय्
 वनांनं छुयाये वया मन थातय् मलाः । अय्क छकः फय्तुइ धया थें
 हे मच्चं अन वैत । उकें भयालय् वयाः छयें निसें गुंइ थ्यांक छस्वागु
 लेंपुइ मिखा ब्वल केहेंम्ह वैच्चंगु खने दु ला धकाः । तर गुंइ नं
 लिहां वया च्वपिं सुं मिसात खनेमदु, जनी बालाचागु लें छपु जक

म्वेवे निनाच्चंगु खन । ताबेतकं शून्य लै स्वयाच्चने नं वयातं
मन्हाल । मातनय् मच्चसे पिलिचाय्न्तुं पिहाँ वल, इतमित कैंक,
हीमी चाचां ।

आसामरु पिलिचाय ला वल तर पिलिचाय् नं अथे हे वैत ।
वैगु उकुसमुकुसं वैत म्याः हे त्वःमनु । उकें पिलिचाय वयाःनं वं
शान्ति काये मफु ।

आसामरुं गु पाखे हानं स्वत, तर आःनं न्हापा थें हे गुंया
लै शून्य । लेंया जः खः बुँया द्यामय् द्याय् धाःसा बुँइ वःपिं
फात्फुत् मनु खने दत । अमित खनेवं धाःसा वया मन भःभः
न्हल अले वं मेगु छुं हे बिचाः मयासें द्रकचाय् साः थन । साः क्वबियाः
व थःगु बुँ वन ।

आसामरुया बुँ गामं उत्तरय् अंगारय् खुसिचां पारी, महाद्यः-
या देगः ल्यूने लाः । सकस्यां दुगुपुजा न्यायेकीगु छगू तग्वः दंक्वः
लिक्कसं लाःगु वया वुं, माथं मवसे भचा पाःलूसां चा नायूगुलिं
तस्सकं भिं । चाकःछिं केतकिमाया पःखाः दु, उकिं सा, म्ये च्वलय्
दुहां वने थाकु, गाक्कं सुरचित । नापन्तु धयाथें खुसिचा दुगुलिं लः
छुइत तस्सकं अःपु ।

साः क्वबिया वःम्ह आसामरुं बुँइ पलाःजक छु तल, भुलां
लिक्क च्वंगु खाइबःसि मां सुकुभत्तु छज्वः व्वयावन । आसामरुं
छयो ल्हनाः सिमाय् स्वत, छुं मखं सिमाहः जक फिरिफिरि
सनाच्चन फसं ।

भुलां पुलेवं आसामरं साः ध्वाराक्क प्वंकल । द्वक लिकायेवं
 बुया दथुइ साःद्वं कुकुमाखा भुगलं च्वंयें खनेदत । हाकुगु साःया
 जःखः वांगु स्वाखः दंग जूयें, आसामर नं बु स्वस्वं दंग जुल मानीं
 पःनं परिपूर्णं । आसामर दंग जुजुं हे बु चाःहिल । बु छकः चाःहिलकि
 अन्न कूछि अप्वः दया वइ धकाः धयातःगु धापुती वया नं विश्वास ।
 उकें बु चाःह्युह्यु वं खेको ल्होचा, आपाकुचा, व सिया कचामचा
 ल्ययाः ल्ययाः केतकिमाया पःखाः पुइक वांळत । उले थुले स्वस्वं
 केतकिमा क्वं क्वं वन । दाया सिथय् सिथय् व्हयाच्वंगु तफोस्वां,
 मंगःचुलिस्वां, नानीवेती व फाकाचास्वां वयागु म्हं थूलिसे थिकु-
 थिकु पनाः प्याखं हुल — बुरांज्याबलय् थ्वं काःम्ह ज्यापुं ध्वयेवं
 सोमा ज्वनादःम्ह ज्यापुनी न्याकुं काइयें । उकिं नानीवेतीस्वां
 छप्वः ला वं थ्वयाः नं छयनय् छुत — तपुलि कापी दुतळया । जाबा
 स्वां छप्वः छम्ह आसामरं अबलय् नं भाःपिल—थःत छुं दुम्ह थें, छु
 मूम्ह थें । मन गाकं तःजिकाः बुया छकुलामय् अथें साःमसाः जुया
 च्वंगु गंगु कःनिमा मुनाः, भुलामय् हयाः पंचिने हल—कलेचीत ।

‘थुगुसी छकः कःनि मप्युसैं आलु हे पी ला ?’— कःनिमा कले
 चिचिं आसामरं बिचाः यात । आलु पीगु मनय् वयेवं कःनिमा कले
 चीगु छकःनिं त्वःतल, अले भुलामय् फयतुनाः बु स्वस्वं दोमन
 जुइकल । वं आलु हे पी धकाः धायेमफु । छायाःधाःसा आलु
 पिनां छु नये धैगु न्ह्यसलं व इतः मितः कन, मू हे हाल । अले
 वं बुइ गनं आलुमा मखंकु, कःनिमा हे जक खन । म्ह दुछि स्वयाः नं

ततःमागु कःनिमाय् रेशमी न्वाय् पिकयाः कःनि यथाय्मछिं धे
मयाच्चंगु खनाः याकःचा अर्थे दंगदास जुल ।

स्वाखःबाय् नं ततःधेगु कःनिमा खंकावंह आसामरुया मिखाय्
कःनिमा लिसे वया बौ दनावःगु थें ताल । कवंचागु स्वालय्
भयावलीं च्वंगु मिखाकुसि व ध्यकेगु दारि दुम्ह वया ब्वां आः नं
वैत वहे खँ धाःथें गुन्न मिनाच्चन, गुगु वया ब्वां सी न्ह्यो धया
वन खः ।— ‘ बाबु, थ्व बुँ छकू न्ह्याक्व दुःख जूमां मीमते ।
मुयां ल्हातय् बहःतक नं तयेमते । थ्व बुँ मखु, जिगु नुगः खः ।
जिं नेपाः थ्यंक धलिं क्वबियाः यंकाया ज्याला नसैं मनसैं मुंकाः
थ्व छकूचा बुँ दयेकागु छंगु हे लागिं । थ्व छं नाश यात धाःसा
जितः शान्ति दइमखु । बुँ चिकं, छ जिगु इताः । चिकं मदयेकं
इताः च्याये फइमखु, बाबु ।’

आसामरुया सेस्वें नापं दिन खात । बौया कन्ना चायापुगु
ख्वालं खखनातः पिकयाः धाःगु बचन हानं छकः वैगु न्ह्युइ कावा
नःवयाः लायेधुंगु धाः लिथ्वया वैथें, बौ मदुगु दुःख छकः हानं लिहां
वल । म्ह इन्न मितावयाः नं वैगु नुालय् छकः नं सुतां कटाक्क
वान्याः थें च्दन । इथें हे वया स्वाः स्वयास्वाः वल । छाय्धाःसा वं
बुँइ वुया वया च्वंगु ब्याकं सिमा, स्वांमा, फतकुतमाय् वया ब्वाया
आत्मा चाःहिनाच्चंगु दु थें ताल । वया ब्वाया हिचःति बुँया चाय्
दुसुतच्चंगु वं सिल । वहे चां अन्न बियाः अमित ब्वलंकःगु, अमित
म्दाका तःगु आदि खँ नं वं छसिंनिसैं खंकल ।

आ आमरु थःगु हाकुगु इस्कोटया न्होपाता निपाता न्होने घय्-
गुयाः दन, मनमनं धाल ।— 'बाः छिगु बचन सितिकं छ्वयेमखु ।'

आसामरुं थुलि हे दढ याताः कःनिना दकय् तल । दक
वत्रबियाः छे पाखे वया नं छत्त । लैय् वःम्हेसिया मनय् खे कले
कले, नं लै हे मखं । पालितःजय् कथं कयालिं तिनि व होय्
यल । लैय्सं पय्तुनाः कं लिकालं तर खुत्यां काःगु धाःसा छेय्
अनाः नं मलं । पिलिचाय् च्वम्ह म्येसं वाउंगु घाय् नयाच्वंगु खनेवं
वया खुत्यां काःगु छले वन । फाफा ये कःनिमा छेली वांछ्वयाः व
गरानर बैगलय् थाहां वन ।

बैगलय् सुनमाया वयाच्वने धुकल । व भुतुली जा थुया
वन । आसामरु खनेवं सुनमायां धाल — 'गन वनागु छ ? जि
वयागु ख्याः जाल ला ।'

सुनमायां आसामरुया स्वाः तुंक स्वत । दाजुम्ह नमवाःगुलिं
काहीनय् पुनुपुनु दायाच्वंगु धेरनिं पन्यूचां वात्तु वाल ।

'गन वनागु धयां ?'

'बुई साः छकु तये यंकागु का, कथं कयाः ... ।'

आसामरुं स्वाः छपातं जल्ल तयाः पालितः ल्हन । पाकि
गलय् आः नं डि पुलपुलु पिहां वैच्वंगु मयूनि । हि खनेवं-हे सुनमाया
मं जिरिङ्ग खाकाः, स्वय् स्वय् धाहां भुतुलिं स्वारामारां दना
यल । स्वाः जिल्ल तयाः, दाजुम्हेस्यां म्वाः म्वाः धायेकं, दाजुवा
तुति ल्हनाः कन्नां वत्रथोक स्वत । 'कं लिहां वल, बि, मस्यात
मय्' धयाः आसामरुं तुति बैय् चुइ यंकुसां सुनमायाया

जिरिंग मिना च्वंगु म्ह साम्य मजू, खाना हे च्वन । हानं छकः दाजुम्हेस्या
 खाः पुलुक्क स्वयाः भुतुली वन । भयन् वया म्ह पिपिन्हूगु मलं । छकः
 छकः दाजुया खाः, छकः छकः कराही स्वयाः धेर वाज । पन्यू
 संकू लिसे धेर भन् भन् ताकुया फों जाया धल । फों जाःगु तज्याःलिसे
 उकिं फुस्त फुस्त हा पिज्वयाः बैगः छकुतिं धेर नस्वाका बिल ।
 मबलय् आसामरं कथुइ ई बुइकाः धेर त्वलं स्वैच्वन ।

‘भुयूदाइचा वःगु ।’ — सुनमायां धाल ।

‘छु धाल ले ?’ — आसामरं हथासं न्यन ।

‘आलु ल्हयेगु ज्या दु है ।’

‘अ... थों गनं वनेमखु जि, गुथी वनेमानि ।’ आसामरं तीजक
 पोलया त्वानसिं थ्यूवन बल्लाःनि ला धकाः

‘मेगु छुं धाः ला कि भुयूचां ?’ — आसामरं न्यन ।

‘मधाः मेगु ला, वयेकथं व्छैन्हि धाल का ।’

सुनमाया मुसुक्क न्हिल । आसामरं नमवाः ।

सुनमायां धेर वाले गाकल । कराही ल्हनाः, भुतु लिक्कसं दिकाः,
 भुतुप्वालय् च्वंगु मिजः के पाखे ध्वात । सिलेबरया कसौरियागु मिजः
 लायेवं हे छत्थं ग्वाराग्वारा दाल । छुं पलख दायेकाःलिं धगःचां
 वालाः के तुयाकाल ! धगःचा जायेक के थाहां वल, ग्वलं ग्वःगु मुकं
 सिमि । सुनमायां सिमि छाः बू ला मबू ला धकाः ल्हाःपतिं चां तिया
 स्वत । दाये गाःगु सिमि त्यूबलय् फुस्त तज्यानाः सुनमायाया ल्हाःपतिं चा
 नापं सेत्याक पुत ।

सुनमायां भुतूप्पालय् च्वंगु सिं लिसाला काल । मिलापू
पुक्क लखं स्याताः भुतू द्योने द्यचिन । भुतू न्ह्योनेया मद्धे नं जिक्व
लिनाः साला काल ।

आसामरु किलं नःगु पं-धलि व त्वानसिं थित्तु थियाः
गात्तु सालाः स्वयान्तुं च्वनतिनि । तिं-बालां चिना तःगु पोँलया
भाटा व्हासुया च्वंथाय् क्वातुकेगु, ब्यना च्वंथाय् चियेगु ज्या नं
गाना हे च्वन । थस्वयाः ज्या सना च्वंगुलिं वया रुवाः माखा
मिखाया जाः व खरया धू जक जुइ धुकल अय् नं व मिखा सिकु
गिकु कनाः थस्वयाः पोँल ल्हना हे च्वन ।

‘मै, छ थौं छेँसं च्वेँ, जि गुथी वनेमाः । बरू थौंया पलेसा
कन्हे जि नं छनापं गुं वया बो ।’— आसामरुं थां लिक्क वयाः तपुलि
पाधामथा यायां घाल ।

सुनमायां छुं नं मघाः, तुफि कयाः बैं निं पुत । बैगः छकुतिं
पुडुइवं घलय् च्वंगु लः आम्ब्वराय् थिनाकयाः भु व ख्वला च्वल ।

‘मै अय् मै !’

आसामरु थःगु धुनय्न्तुं हाला हल । उकिया लिसः सुनमायां
आय् धकाः न्यन नं वं मताः अले तस्सकं हाल ।

—‘अय् खुसिं !’

‘थः ख्वाय् जूगु मखं, करपिंत खुसिं हँ । छाय् धकाः न्यनागु
मताःला ?’— भुतुली बंद्द सुनमायां मुसुहुं न्हिलाः न्यन ।

‘ सय् छंके खुरका दां त्याये न्हि धयागु का । गुयी ल्हापं पुलेत माल ।’— आसामरुं मछाःख्वालं वास्यां न्हिलाः धाल ।

‘ उँ.....जि लं सुइत म्वाःला ?’— सुनमायां छकलं हे पाउंस्वाः ज्याना हल ।

‘ छं लं सुइत माःसा बि हे बी नि । न्हाचः ख्ये छगः नं कायेषुन छंहा खां व्छःगु ।’

‘ उकेंका न्हाचः थिया स्वयां खाया प्यनय् ख्ये मथूगु, ग्व ख्ये ? न्हि ।’— सुनमायां न्हिलेथें ख्वयेथें सनाः धाल ।

‘ ख्येया बभां कया ह्येषुन, मन्त ।’

आसामरु याकःचा हररर न्हिल । सुनमाया जक तमं फस्वयाः हाल ।— ‘ म्हाः म्हाः जिमि, न्हाबलें अय् जक याइगु छं ।’

‘ ख्येया ध्यबानं पलेसा बी तिनि ख्वयेम्वाः मैचा, आः खुरका दां नं तिरे । गुयी ल्हायेत माल मखंला ।’

आसामरु हेके थें सुनमायाया न्ह्योनेसं फयतू वल । न्हिलाः न्हिलाः क्यन । अबेत न्हिला वयनांलि तिनि वं केहेम्हेसित लयतायेकाः नवाके फत ।

‘ जात्राबलय् लं सुइत बीगु खः ला ले ?’

‘ सत्य सत्य बी, धरोधर्म का जिल ला ।’— आसामरुं पा फया हे क्यन !

‘ मबीजक मा अले जिं गबलें नं बीमखु छु ।’

थुलि धयाः सुनमाया भुतुलीं दनाः क्वाहां वन । तालं ग्वयेजीका दयेका तःगु बिस्कुट-टिनया संजचा चायेकाः न्धारका वंगु छपाः व

छतका वंगु छपाः नोट हयाः आसामरुया ल्हातय् तयाबिल ।
 आसामरुं कयाकथं हे धेबा इस्कोटया ह्याचाय् स्वथन अले मन धुक्क
 तयाः म्ह याउंक पासः ल्हात । छायाःसा गुथी ल्हायेत ल्हापं
 मदइया वया ह्याय् ज्यू मदया च्वंगु ! उकें वयात लयता हे वल ।
 लमताय् केहेयात छु बी छु बी जुयाः इतमित कन । धलिमय स्वप्याना
 तःगु खुर्पा छपु स्वारामिक स्वाहायेका कयाः धाल ।— ‘ का, खुर्पा
 दयेका ब्यु धयागु मखुला ? का ना, जिगु खुर्पा हे का, जितः मेगु
 दयेके बी । ’

सुनमायां खुर्पाया खँय् नमवाः । भु छपाः न्होने तयाः ल्हातय्
 पन्यू ज्वनाः न्यन ।— ‘ जा ताये ला दाइ ? ’

‘ ज्यू ज्यू, ता । ’— आसामरुं काचाकाचां लिसः बिल ।

सुनमायां जा तानाः, जाभु आसामरुया न्होने तयाबिल ।
 न्हाः प्याकाः न्हापां आसामरुं बी बिन्न । अले छग्वारा धेर ल्हनाः
 म्हुतुइ त्वसूगु, कथुइ जक छु थ्यन, तपुलि त्वये लोमंगु वैके होश वल ।
 व काचाक्क तपुलि त्वयाः बैय् तल । व फुक्क स्वया च्वंह्य सुनमायां
 न्हिले फीत स्वःगु तर मफु व भुतुली च्वनान्तुं खिटिटिटिं न्हिला
 हल । आसामरु कथुइ च्वंगु धेर घुतुंकाः केहेम्हेसिया रुवाः स्वयाः
 न्हिल । न्हिलाकथं मेगु छग्वारा धेर नं मिखा तिसिनाः घुतिंका
 अद्गत ।

- आशाभसया ये लहिनाः दैत्य १०० वर्षा दैत्य
व व घोषां केहें विद्याः दृष्टमदितु वल्लभा
यन्त्राच्चनी / बुचा का पंचा पुष्पकोला वक्राः क्रीडा ॥
- महाद्यः देवाया लयने चक्रं तु श्री मते वक्राः उर्व
द्याः पु लुचंकाच्चनीषु /
- बुधिघात सुधार याः प्रभाः पु आनुषीरद्या
विद्याः /
- बुधिह लहापं तस्यतः स्फुर्की घोषा न्नाडाभं
सुनकायायाके काइतु /

निद्या

‘ तू वा वा वा, तू वा, तू... वा ।’

उखे थुखे नसा माला जूपिं खात भुरंभुरं ब्वयाः सुनमायाया
प्याने ह्यभुं बल । सुनमायां खातेत कःनि ह्वलाबिल । याल्ल
भ्याल्ल छबथां खां मखनी भासं हे कःनि नया सन ।

सुनमायां नं कःनि छम्बाः भ्वाःतिन । म्हुतु न्याम् न्याम् संकुकुं
शूय भावं खापुचलय्हे स्वयाच्चन सुनमायां मेथाय् मस्वसें ।

स्कूलय् घण्टी ‘ तं तं ’ निताः तिनि थात । आपाःसिया
भजि नइगु ई । त्वालय् ज्याथ-जिथि व स्कूलय् मवंनिपिं मस्त
गक । दन्न निभाः त्वै च्वंगुलिं चहपह म्हेपु । न्हाथाय् नं भ्वैसे ।
हाःसः नं उस्त तायेमदु । दबुली पांय् म्हिताच्च्वपिं मिसामचातेगु
‘ है बाबा तकुला, है बाबा चिकं न्यसुमि ’ धयागु सः व नप कथिचाय्
श्रत्वाःचा का तयाः, सुतुपुतुगु भुतुमालि ब्वयेकाः, उखे छकः छकः, थुखे
श्रकः छकः ब्वांय् जूपिं मचातेगु कालाकुलु हाःसः छकः निक थ्वः ।

कःनि फुत, आसकुति ख्वालं खातेसं सुनमायाया ख्वालय् तातुन ।
सुनमायां जालं कःनि लिक्कायाः ह्वला बिल ।

सुनमायां, अनसं च्वनाः, दाला बेकुं च्याना वःह्य जमना व
वया ल्यूल्यु च्वंहा बिकुमाया काकियात यानंनिसें खंकल । निह्य माचां

सुनमाया पाखे हे स्वयाः वयाचन । निम्हं न्होने थ्यनेवं सुनमायां
न्हिला-भासं न्यन ।— ‘अहोसा ! गन वनेगु मां व म्हाय् नापं ?’

‘खुसी लै स्यू वनेगु । न्ह्याःसा छ नं वा ।’

जमना थुलि धयाः न्याकुं कयाः वने हे त्यन ।

‘आसे ... थन निं वा ।’

सुनमायां जमनायात सःतल, जमना थीक वल । जमनां बेकुं-
च्यानातःगु दाला सुनमायां व्हासाक्क स्वाहायेका काल । जमनां छं
मघाः । सुनमायां दालाय् च्वंगु बांबांलाःगु, ततःपुगु लै निपु ल्ययाः
काल । छपु लैया खाखः भयारं मोय् हिलाः, ल्हातय् प्यात्त पित्त
थाथा यानांलि उघ्रिमय् हे नल । छपु लैया खाखः जक कुचा कुचा
यानाः खातेत व्हालाबिल । अले मुरकट्टागु लै जक जालय् हिना
तःगु जनिखे हुत्तु हुयाः छेय् ननिसें वान्यात ।

बिकुमायां सुनमायायाके न्यन—‘छ छाय्, गु मवना ला थीं ?’

‘सुथय्ला वना वयेघुन । आः न्हिन्य जक मवना । नत्रसा वनेगु
खः, दाइ गुथि मुनेत वनेमाल, छेय् स्वैपिं मदु धकाः वनेम्वाः धाल ।
कन्हय् व नं नापं गु वयेगु हं थीया सायेक ।’— सुनमायां कःनि
व लै ननं धाल ।

छं दाजु छ नापं गुनि वइ ला, किचकन्या निं नापलाः वनी ।’

बिकुमाया काकि व जमना निम्हं हरं न्हिल । निम्ह माचां
पाःलाक्क अये न्ह्यगु व किचकन्या धाःगुया अर्थं मथुयाः सुनमायां
पखेसे खाः ज्यानाः न्यन — ‘सु किचकन्या धयागु ?’

‘ का छं मस्यूनि ला ? — बिकुमाया काकिं न्हिलाः न्हिलाः
पालि ।— खालि न्ह्यस्वःह्य, पालि लिस्वःह्य मिसा का । अन्याःह्य नापं
हुण्डु का छिमि दाजु । सुनां छंत मधाःनि ला ?’

‘ अहँ, मस्यु बाः !’ — वहे आश्चर्यं व अबोध सः पिकाल
गुनमायां ।

‘ संकस्यां सी धुंकल छं जकं गय्, मस्यूगु ले ?— बिकुमाया
काकिं दनान्तुं धाल— भुयूचां ला म्हिगः बहनी निम्हं खँ ल्हाना च्वंथाय्,
वः वंगु । वं जक मखंगु जूसा छिमि दाजुयात किचकन्यां टांकीगु का
हुण्डाक्क मोहनी ख्यलाः । भुयू खंगुलिं भाग्य जुल । न्यना स्व भुयूचिके
पत्थाः मजूसा । वं धयाःनं जिमिसं सिल ।’

‘ हँ ... छु छु धाल भुयू दाइनं ? धा रे काकि, धा धा ।’

सुनमाया छकलं हे भःभः न्हुल । धाथें, पालिं लिस्वःह्य,
पालिं न्ह्यस्वःह्य किचकन्यां नापं हे जूगु खःला वया दाजु धकाः
मासि पिज्वयेथें पिपिन्हूगु नुगः वं प्वःची मफुत । वैत अनया अनसं
वया दाजु न्ह्योने दं वल । वया दाजु न्ह्याबलें बहनी बहनी पिहां वनीगु,
लिबाक्क लिबाक्क छेय्, दुहां वइगु व पिहां वनेत जा मबूनिबलय् निसें ‘जा ता,
गा ता’ हाला च्वनीगु ब्याकं खँ लुमना वल । ह्यिगः बहनी नं भुयू दाइचा
वयाः सःतः वःबलेय् वया दाजु पिहां वने धुंकुगु अलें भुयू ‘गन वन व ?’
धकाः धाःबलय् ‘मस्यु, गन वंगु, गन वंगु’ धका थःमं नं भयातु - सलं
पगागु । ‘अय्सा जिं स्वया वये गन वनीगु थ्व न्ह्याबलें ?’ धाधां
भुयू वंगु, लिपा दाजु दुहां वःबलय् हथासं वःगु ब्याकं खँ सुनमायां

ज्वांसिं क्वथ्यं लुमंकल । व फुक्क लुमंलिसे वैत पूर्णविश्वास जुल कि वया दाजु किचकन्या नाप जूगु खइ ।

सुनमायाया मन भून ब्वल । मन थातय्लाकां लाके हे मफयाः बिकुमाया काकिया जनी-च्चः स्वहायेकाः सात्तुसालाः न्यन सुनमायां ।
—‘धा रे काकि, धाथें अन्याःह्य मिसा नापं जूगु खःला ?’

‘खः धया, अथे धाःगु ।’ — बिकुमायां व्यंगु जनी च्युच्यं धाल । — किचकन्या नापं खें ल्हानाच्चंगु हे भुयूं खनागु हें ह्यिगः ।
सय् त्वःति सेमांब्वाः जनी निं ची ।’

‘गन खेंल्हाना च्वन धाल काकि ?’ — हराय्बराय् चायाः न्यन ।

‘महायःया देगः, ल्यूने हें । गय् मग्थाःगु छं दाजु !’

‘गय् च्वं धाल ले व किचकन्या ?’

‘पालिं लिस्वःह्य, ग्वालिं न्ह्यस्वःह्य मिसा धया, गय् मथूगु छं । — बिकुमाया काकिं धाल । — अन्याःपिं हे का राक्षसनी थें जाःपिं, बहनी जुअकि सुन्दरो जुयाः मिजंत हेकः वइपिं ।’

‘यन्हे ... !’ — सुनमाया छग्वारा चिन । वया स्वाः वेंचुसे च्वनावल ।

‘भुयूं खनेमाथं ला व मिसा अन वं थन वं मदयेका तना वन हें । वं स्वाः तकं मखना हें छु । छिमि दाजुयाके न्यनां ‘मस्यु, मू सु, छन्हु अन हे नापलात, उमानिसें न्हिंन्हिं अन नापलायेगु जुल’ धकाः धाल हें । बहनी पितव्छयेमते, आस्चित्त, ज्यान वनी !’

‘ज्यान वनी!’

सुनमाया ज्वरय् हाःम्ह थें हाला; खापाय् प्यपुं वन । वं स्वये
वया निं ज्यान वनीथें च्वन ग्याःगुलिं ।

‘छं स्वये छुं जुइमखु धकाः च्वना ला ?— बिकुमाया काकिं
‘वये हे ग्यानापुक्क खाः ज्यानाः धाल’— छिमि बाः दत्तले अय् खःला
भास्चा ! आः स्व रे नयास्वाः खनं वःनि ला ? किचकन्या नापं जुलकि
‘व्याम्हं अथे हे गना वनीगु हेंस्यू ! वं लाखय् मोहनी हे ख्यलीगु हें,
‘छं हे ज्या याये मन्हाय्क ! छंसां दंसां वजक लुमना लुमना
अयेके बीगु हें मिजंतेत ! अले वे थें सुद्धि बुद्धि हे मदयेक गंकाः
‘मिजंतेत स्याना व्छइगु हें !’

सुनमायां नवाये मफुत । वयागु ह्याया छपु छपु चिम्सैं तिं तिं
‘ग्यानावल । वयागु नुगः नापं फय्गं संथें सन । व अथें कय्कुं
वन — किचकन्यां वया दाजुयात जक गंकल मखु, वयागु हि नं
गुचुक त्वनेत वांखाया च्वंगु थें ।

जमना वने धुकःगुलिं बिकुमाया काकिं नं खँ त्वाःथलाः भाता-
भाता वन । सुनमायां छह्वा याकःचा अनसं पयतुनाः कू नयाच्चन ।
वैत किचकन्या आः वइ ला थें, अले वइ ला थें । व भन भन इइपनाः
कय्कुं वन । अथे जूगुलिं भन वैत वया दाजु किचकन्या नापं
जुन हे खइ धयागु अपो विश्वास जुजुं वन ।

अथें च्वेच्चं, आः छुयाये धाधां सुनमायां, मनं मनं ग्वसाः
ग्वल ।— ‘न्हापां दाजुयाके न्यने, खत धाःसा वैत व्छये हे मखुत ।

न्हापां ला भुयूदाइयाके निं न्यने माली । थ्वहे निश्चय यानाः सुनमायां
बल्ल न्छ्यो ल्हन । न्होने लंफु प्रधान दनाः थःहा खातेत तुंक स्वया
च्वंगु खनाः सुनमायां धाल — ‘ छ्छ स्वया ? खा नं मदु, ख्ये नं मदु,
हु ।’

किचकन्याया खँ न्यँसानिसें सुनमायायात सुनापं खँ ल्हाये
मास्ति मवःगुलिं वं खाख्ये माःवःहा लंफु प्रधानयात अथे छकलं
‘हु’ धकाः धाःगु खः । तर लंफु प्रधान अथे गांया मिसातेसं ‘हु’
धयां, तमं क्यनाः वनीहा खाख्येया व्यापारी मखु । व ला थःम्ह शत्रु
नापं नं त्वाय्चिनाः मतलव साध्य यायेफुम्ह व्यापारी धकाः खः ।
उकें सुनमायां ‘हु’ धायेवं गन वन व, वं ला, वनेया पल्यसा भन
न्होनेसं नसा मालाच्वपिं सुनमायाया खात क्यनाः धाल — ‘ थ्व
छु ले ... खा मखुला ? गय् खा नं मरु, ख्ये नं मरु धायागु ?’

‘ मीपिं मदु धयागु का, मस्यू ला उलि नं ।’

‘ हः, ग्राम्ये धा रे ।’

‘ धायेमसः कि, जिमि । मीपिं छम्ह नं मदु ।— सुनमायां
छकलं हे खँ क्वःछिना व्छयेगु मतिः धाल ।— हुं इन्द्रायणीयात फ्याना
तयाम्ह, व ह्याउंम्ह जात्राबलयसित तैतयाम्ह ।’

सुनमायां क्यंक्यपिं खा लंफु प्रधानं स्वत । खात ल्हं, ततः-
नं धिकः । ल्वः वनाः लंफु स्वया च्वन तर मू धाःसा याये मछाः,
छाय्धाःसा फ्याना तःपिं खा बा छुं बस्तु न्ह्याक्को हाःसां न्ह्यागु
याःसां गामातेके थी फइमखु धयागु वं स्यू । अय्सां व थःगु ज्याय्

भगवान् मन्त्रं ब्रूयन् वं यः गुलालसा नं छकलं त्वःती मखु । मिखुनित
मिना वःम्ह छम्ह मेम्ह खंगः खनेवं हे वं न्यन — ‘ध्व खंगः
गुपाम्ह ले ?’

‘ध्व भन पुसा तथा तयाम्ह ।’

सुनमायाया लिसः न्यनाः लंफु प्रधान न्हिल । व न्हिलेवं
गुनमाया नं मयो धाःसां ह्याऊँक स्वाः ब्वयाः क्वल्ल वन, छायाः धाःसा
उपाय् वं यः गुल खं हे यः त मछाय् का ब्यूगु वाः चाल ।

लंफुं न्हिलान्तुं धाल — ‘व मिखुं चा नं ख्ये’ व्छकेत तथा तयाम्ह
भाइ लाः सा । खा ला ल्हंम्ह मखु, न हे मनकू थें ?’

‘छुया मल्हं धकाः । सुनमायां ज्वयेपिये थें स्वयाः धाल ।’

‘ल्हं धाये ज्यू ला ले, बांलाक स्वसा ।’

‘छं हे स्वयाच्चें । — सुनमायां फनक्क फस्वयाः धाल । —
अपासकं ल्हंम्ह खा ला गंसि हें । छंगु मिखा हे पित्याः - मिखा, आस्कुति
मिखा ।’

लंफु तंमचाः, न्हिलान्तुं च्वन । तंचाये हे माः गुल नं ला अपासकं
मखु । उकिसनं वं छह्म ब्यापारी, यः तं मचासैं कतः लयतायेके
गुगा हे जक वयात जिल, छांलाइ भय मन्त । उकें लंफु न्हिलान्तुं
धाल । — ‘ल्हसां मल्हंसां छाया व, म्वा हे म्वाल, का बरु गुलि
कायेगु खाचिया ?’

सुनमायां लिसः मब्यू । वं पः खालाय् क्वात्तु क्वानाः नया-
म्ह मिखुचित जक छकः पुलुकु स्वत ।

‘ गुलि बंम्ह धा, का ! गुलि कायेगु ? ’

‘ जि धाये ममः । मोह्ता नं मखु छु । दाइयाके न्यने मानि । ’

सुनमायाः थुलि धयाः सुत्त छेली दुहां वन । वैत खँ ल्हाल्हां
छ्वां भयातुया वल । विशेष वया थौं किचकन्याया खँ न्यँसानिसें
छुं याये, सने, हाजे धयागु मदये धुंकुगु, लंकु वयाः हायेकः वःबल्य
व पिने च्वने हे मछुत ।

सुनमाया अथे सुत्त छेली दुहां वंबल्य लंकु प्रधान भचा ला
आताहां अवश्य च्वन, तर व अनं देग मच्यू । वं सुनमायाया नारि
थुलि दु धकाः सीका काये धुंकल वैत उलिं हे नं कुताः, उकें लंकु
सुनमाया दुहां वनेवं ग्वांय् छकःनिं नीकल, ग्वांय् चातुलेवं ग्वां छक
व्वाप्प नयाः चुरठ छपु नं च्याकल ।

सुनमाया छेलिं पिां वयेवं लंकु धाल — खाचा छहा बीत
नं दाइयाके न्यने माःला व, कायेगु जुव धा रे । योसा काये, मयोसा
मकाये का । ’

‘ क...गुलि याउं जुइ वया, मन्यँसें बिल मधाइ ला जिमित । ’

सुनमायां ज्वयेपियाः स्वःसां लंकु छुं मधाः । वया ला
न्ह्याये यानाःनं, डागलां डुगुलुं यानाः जूनां खा यंकेंगु ग्वसाः ।
सुनमाया जक थौं ज्वरं अस्तह्य त्वि थें, न सने न्ह्याः वया, न हाजे
हे । निम्हं छकः ला सुक च्वन । अवेतक निम्हं मौन जुयालिं लंकु हे
नवात — ‘ दाइनं न्य I, ‘राजिबाजि जुल, बिया’ धाःसां मगाःला ? ’

लंकु न्हिले फी धाः I मफु, वया न्हिले म्हुतु च्वत्यलाः अथें
फि क्क पिज्वन । व थुकथं न्ह्यगुया अर्थ नं सुनमायां तुरन्त हे थुइका

नाम । चुकुचा चुकुचा-हंगु खैय् नं रंग-व्यंग व रहस्य सुलाचवनीगु
 १ धयागु सीकेगुली ला गांयापिं मिसात गाक्कं च्वन्ह्याः । लंफुया 'राजि-
 बाजि' शब्दय् नं छ्वां रहस्य दु धैगु सुनमायां अले तप्यंक थुइका मकाइगु
 नं गनं । तर अये जूसां सुनमाया लंफु खनाः तं मचाः, छाया-
 धाःसा छ्वे ला लंफुया भावना शब्दय् हे जक सीमित, मेखें जोबनया बख-
 तय् अन्याःगु द्वे षरहित चिकि-चिकि-हंगु ख्याः फइगु स्वाभाविक । तर
 न्याः थजु, अन्याय वा अपराध हे, सह याःलिसे भन विकास जुइगु
 बाहेकं न्हना मवं । सुनमायां नं लंफुया ख्यालय् छ्वां मयोपहः
 मक्यबलय् अन्याःगु खै हानं न्हयनेत लंफु जक छाया लिचिली ।
 छ्वां हे संकोच मकासें वं हानं धाल ।— 'बीगुली राजि मजू ला छु ?'

‘खै ल्हाइगु हे स्व रे सैमाहा लंफु !’

सुनमाया म्हुतु च्वामुकाः फस्वत तर वया ख्वालय् तं ल्यहें-
 न्नासां नुगलय् छ्वां क्लेश मदु । ख्वालं खै न्यने मयो धयाच्चंसां,
 मिखां अथेमनं धयाच्चंगु खनेमदु, छायाधाःसा वयागु मिखाय् लंफु
 अपासकं दूषित खनेमदु, न दोषी हे । व ला ल्यासेपिं खनकि खैय् खैय्
 न्याः याये न्ह्यालीगु जोबनया चिं हे मखा ?

‘बी मखुला छु ? मबीगु जूसा अथे हे लिसः ब्यु ।’

‘बी हे मखु हुँ, छ अगतियात । भासैं, लै तप्यं ।’

सुनमायां धायेत ला सः भुक्ता कायेकाः धाल, तर व भुक्ता मकाः
 वास्तवय् । न्हिले वःगु फुसा फी धकाः वं बलं वाक्कु नं छित, तर
 अपसफल, वाक्कु छयुछयुं हे खितितितिं न्हिलाहल व ।

‘ ह्याःबलय् ह्याः मै, धायें खा बी मखुला कि छु ? — लंफुं
धायें खयेका हे न्यन ।

‘ दाइयाके न्यनेमानि धयां, छु ढानाच्चनागु व !’

लंफुं नमवात । वं सुनमायायाके क्वाये मफइगु सिल । अय्तां
छकलं निराश छता ला मजू व । प्कतां छता ला पालुंग गामं पिहां
वने हे मखु धयागु दृढता वयाके ल्यं दनि । उकें व उसि मचासैं, दिक्क
मचासैं अरु लज्या नापं मचासैं सुनमायाया न्होने दनाचन ।

सुनमायां आः धाःसा वैत वास्ता मतल । वं थःगु मिला
हारादुरु सनाजूपिं मचातं पाखे व्छेत ।

चुलांचू निम्हं गुपचुप । थः थः तमं थःथःत व्छयेकाःलिं बुलुदुं
तं क्वलाःपिं भगडियात थें निम्हं । वं वया ह्वाः मस्वः, वं वया ।
छकः निकः पुलुगालु जक प्यंगः मिला त्वाये फतं । अबलय् हे बिकुमाया
काकि व जमना खुसिं लिहां वेल । मां व म्हाय्, वैच्वपिं न्होने
थय्केत भचा ता हे पाःनि, तापाकनिसें हे लंफु हाल । — ‘अहो ! म जु,
आःला छितः लनाच्चनागु, आय्बुसे हे च्वन ।

बिकुमाया काकि लंफुया न्होने वलं । त्हांः निपां पुत्तु पुइकाः
हाल — ‘मत्तुयात लनाच्चनां छुयाय् । भिंचा भत्तुयात बीगु म जुयाके
छुं नं मडु ।’

‘ तितिकं पवने धयागु ला मडु, अपासकं धाये हे मलाकं मडु
धायेत ।’

लंकु ह्य संकाः न्यासिचाल, मां - बीया न्होने मस्त ह्यामि
 जुयाः कज्या याइथें । जमना ला लंकुया न्यालुभाय् न्यने छुइमखु,
 सुनमायां आसे धाःसां व छें पाखे वनाच्छइ । बिकुमाया काकिं
 जक म्हैपु छयाये थें, सुनमाया नापं फ्यतुनाः, लंकुयात हायेके थें
 धाल । — ‘जि खा मदुम्हेकिं छें छु धया ? सुनमाया नानीयाके दु नि,
 यं कि रे माक्व ।’

‘व, मब्बू ... । मिखुंचा छह्य न्हि धयां हे थोके मब्बू
 न्यनेमानि धकाः ।’ — लंकु थिंभिं दनाः, ल्हाः निपां प्वःचिनाः वास्या
 वास्या न्हिलाः धाल ।

लंकु अये नातिकुति हालाच्चंगु व ध्यके जुयाः पियाच्चंगु
 न्यने नं मफुत, स्वये नं मफुत सुनमायां । वैत न्ह्याथे यानाःनं अनं व्छये
 दुसा योथें ताल वं । म्वाय्से मिखुंचा छह्य बिया हे व्छये ला न्ह्याच-
 निनि खुर्का दां गुथी ल्हायेत बीघुन, ध्यबा नं मन्त धयाथें वया
 मन खाचा मीगुली क्वसाः वन । लंकु नं हालाच्चन न्यने हे मयेक ।
 उकें सुनमायां लंकुयात धा हे धाल — ‘यंकेसा यंकि का, खा छह्य ।
 ध्यबा ला भिर्का कायेगु नि ।’

‘ भिर्कामिछिं ला मबं आ ... ।’

लंकु थःके दाउ वःगु सिल । थः कतिलाकेगुली जिक्व सनेगु
 बंजाःनेगु स्वभाव हे । उकिसनं खाख्येया बंजाः, व नं गांया बंजाः,
 उकिसनं मिस्त नापं हे जक कालबिल याइह्य, वं मस्युसा सुनां सी
 मिसातेगु मनोविज्ञान, व्यापारया ज्ञान ।

‘गुलि बीफु ले छं ?’— सुनमायां न्यन ।

लंफुं नमवासैं न्हून्हुगु छर्का वंगु नोट छपैं दयेका लिकयाः,
खुपाः नोट सुनमायाया न्ह्योने तयाबिल ।

न्हूगु नोटय् जुलकि निम्नवर्गया गामाः व गामाःनीतेत चुम्बकं
न सालेथें सालेफुगु असाधारण शक्ति दु धयागु लंफुं स्यू । उकें वं
गामय् चाःहिलेत जिव्वलं न्हून्हुगु नोट जक ज्वना वइगु । थिमिया मचा,
अन्याःगुली सुनां स्यने माः वैत । गुथपाख मीगु ज्या ज्वनाः बौ नापं
वःहा मचा, बौम्ह अन हे मदुसां त्वःता वने मफयाः अनसं पुंहा, थौं
बौहा स्वयाःनं खगु जुइ धुकल । वयागु गुथपाख, मनःपिं सके पालुंग
भ्याली हे लुइके थाकुइ । वयागु गुथपाखय् पत्के थुयाः ला मिश्री
धयाहा चेन्निनीनं वैत मत्वःतूगु । आत्तकं मिश्री वैत त्वःता मवनि गुथ-
पाखया सवाः फये हे मखंसां । गुथपाख दयेकेगु ज्या लंफुं यसैं त्वःतूगु
मखु ; बाईरोडया पालुंगय् च्यापसः जक इलिलिकं दयाः दुरु थिके
जुल, उकें गुथपाखं नं लंफुया न्हापाया थें ख्ये मथ्वल । अथे जूगुलिं
लंफुं गुथपाख दयेकाः गामय् गामय् चाःहिलाः, चाकुगुली पत्के थूपिं
गांवापिं मिसातेके अय्ताछि गुथपाख बियाः कूछि स्वमना कःनि
कायेगु लजगाः त्वःताः खाख्ये मालाः हेटलय् हेटलय् बीगु धन्वा
क्ववूगु खः । थुगु ज्या ज्वेसानिसैं वया भिंयो तंमचाः । व न्हापा
स्वयाः खें नं सल, ज्याय् नं परिपक्व । पालुंग उपत्यकाय् वं दुमस्वःनि
धयागु छें हे दइमखु । थुहा मन्न थुगु छेंयाहा, थुगु छेंय् थ्वःहा जहान
दु धयागु तथ्यांक कथ हे वः वयाके । कालबिल आपाः वया मिसातेके
हे जक जूगुलिं वं मिसातेगु मनया खें नुरस्त हे सीका कायेफु ।

ध्यबाया आकर्षण नं अपरम्पार । उकिसनं न्हूगु नोट खंबलय्
 सुनमायां जक गथे भाभी फइ । व कंगालह्य दाजुया केहें, वं जक
 ध्यबाय् प्यपुनेधुंगु मिखा गथे चीके फइ । तर मनूयाके जिववलं
 थः कतिलाकेगु प्रवृत्ति दु खनी ! सुनमाया जक व प्रवृत्तिं छाये वञ्चित
 जुइ न्ह्याइ । वं नं ज्यूभा अपो मू कायेगु ल्याखं धाल — 'उलि' ला
 बीमखु, ह्याः ! अपाय् मछिं हिकःह्य खा ... ।'

'खुर्का हे अपो जुल मै, ना ... का । — लफु नोट भचा न्ह्योने
 ध्वानाः धाल । — मेपिस्त जुभा न्यार्का नं बीमखु, का । छ ला बांलाःह्य
 जुयाः सकाः, खःला मल्लु ?'

'मस्यु मस्यु जिं, बांलाःसा छं हे यंकि । — बिकुमाया काकि'
 लिमः बिल ।

सुनमाया जक खाः ह्याउँक इतमित कन । छुयाये, छुधाये
 जुयाः बिकुमाया काकियात त्वत्वःपूवन, कयेकयेपूवन । बिकुमायां
 काकि सुनमायां त्वपूवःलिसे लिज्यां वनाः इतिइति न्हिन ।

बिकुमाया व सुनमायाया मिसा-ख्याः सिधल । बिकुमाया
 काकियात ला छुनिं छु, तर सुनमायायात धाःसा भचा छु जूथें, पिच्चुगु
 ख्वालय् कलकारया निपुण ह्लातं कियातःगुथें ग्यंगु हाकुगु मिखाफुसि
 व ततःवःगु मिखाय् विचित्र आकर्षण पिज्वया वल, गुकी यौवन-
 पूर्ण सुकुमास्ताया जिगिजिगि मिंगु जः थिनाच्चंगु दु, गथे आपाः
 कथाकारं ल्यइह्य संभ्रान्त नायिकायाके दइ खः ।

'का, छु न्हिला जक च्वनागु लफु, खा यंकेगु लाकि, खायुवाः

यंकेगु ? दांजुम्हेसित किचकन्यां यंकी, थ्वैत छं यंकि ।'—बिकुमाया काकिं हानं न्हिलाः न्हिलाः हिस्यायेथें धाल ।

लंफुं नं मिसाते न्ह्योने ग्वाज्यः जुयाच्चनेगु हिसि मडु तायाः छ्यो उंसिउंसि यायां धाल ।— 'बांलाःगु व हिसि दु स्वये च्वामिकं ल्हना यंकेला धयाथें च्वां । तर अपीचा ह्रीह्य खाचा छम्हेसिया हे भिकर्का कायेमाःगु कतिला सिंः स्वये ग्याः छल्लें ।'

'मदयेक मगाः धकाः वइः, का स्वये हे हाकु स्वाःम्ह मस्यायाके । बसा लायाः यंके धाःसां वइमखु ।' — सुनमायां ख्याःथें नीथें म्हुतु वात ।

लंफुं नं न्यासि - भासं धाल ।— ' हाकुह्य भन माकु मै, छं छु स्यू । खला मल्लु ? मल्लु जकं स्यू का थज्याःगु चा ख ला ?'

सेंमास्वाः, जितः जक थ्वकः वइ ।— बिकुमाया काकिं लंफुयात ह्लातं पालाः धाल । — छेय् च्वंहा भमचा खनं लय्ताः ला भामु हाकु स्वालं ?'

' लय्ताः ला मताः ला, छु धाये मल्लु, थः छेय् वने मघाः का । निम्हं हाकुपिं जुयाःला ।'

स्वम्हं हरंर न्हिल न्हिले मास्ति वयाः । अये न्हिलेत हे नं ला ख्याः माःगु खःनि । ख्याः देशय् स्वयाःनं गामय् आपाः माः । अन ला पलाः पलाः पतिकं ख्याः यायेमाः । बुइ, गुई, छेय्, लेंय्, न्ह्याथाय्, नं ख्याः माः । ख्यालं हे गांयापिन्ति ख्यालिचा यानाः रस तायेका तल, अम्ह म्वाका तल ।

न्हिले गाकाःलि 'आःगच्छियाये ! म्ये फ्यने मानि ' धाघां
 बिकुमाया काकि आकाभाकां दनावन । ल्यं दनि लंकु व सुनमाया
 णक । लंकु नं दने ला, च्वने ला जुयाः उसिमुनि चाल । प्वकतां
 वनेमालीगु जुयाः वैत साह्रै हे म्हैपुया वल । म्वाय्से, अन्तिम उपाय
 णकः याना हे स्वये धकाः नं सुनमायायात घाल— ' का बीगु मखुला ?
 णावा खाचा छह्ण बीत म्ह्याय् पितबीगु स्वयाः नं ?'

' लमियें खें ह्लाना च्वनेमाः अले ... । '

सुनमायां थुलि धयाः न्होने च्वांगु, नोटय् छकः मिखा ब्वल ।
 नोटय् नं छु खन थें मस्यु, खा - बथानय् च्वांह्य मिखुंचा स्वयाः
 राःतल । — 'तूवा, तूवा वा, तूवा, तूतू वा वा ।'

स्वच्छा

.

बुलुहुं न्हि बित । जिजिगि खाःगु न्हिया अस्तित्व ख्युंगु
 इलं नुना ह्येवं पालुंग उपत्यका नं गम्भीर जुजुं वन । भचा लिपा
 निस्तब्धता ग्यानापुक्क वल । पालुंग, प्याखं सिधःगु हल थें, शून्य जुइक
 प्वन । की-को हाः मदुगु ई, कां ख्युं थें ख्युंल ग्यानापुसे गखेंसे च्वंक ।
 क्वं हे लिबाक्क एकनासं हरन व्युन्युं — हेडलाइटया गतिमान प्रकाशं
 पालुंगया गां, पाखा, पबं, खुसि आदि वालाभवालां स्वयाः दामनं
 बुलुहुं क्वहां वैच्वंगु छगः निगः मोटर सिबाय राजपथय् की-को हे
 जू मन्त । पालुंगया छेय्, छेय्, धाःसा मत च्याःनि, परिवार परिवार
 मुनाः खें ह्यानाच्चंगु दनि । ख्युंया वःलिसे छने मत्योतलें छेय्यापिनि
 छथासं मुनाः, थःथःगु न्हिछिया अनुभव वं वैत, वं वैत कनेगु गांया
 चलन हे । गबलें गबलें ला अन्याःगु कटु-रुधु अनुभव ककं अमिगु बाचा
 फपू । गबलें गबलें बाखं व ककिया चेवा - चर्चा खा हाः । गबलें
 किंबदन्ती, गबलें गबलें मे व प्याखनं अमिगु छचां फू ।

दामनं मोटर क्वहां वयेगु न्यात । छेय्, छेय्, च्यानाच्चंगु
 मत नं धमाधम सित । अले ला ई चकनाचूर जुइक हे खिउँल । भारय्
 हालीपिं यांकी व छेय्, छेय्, हालीपिं च्वलिं चातेगु सः नापं दीबलय्
 ई तस्सकं सुसां दन । बाःबाःजियाःथाय्, गजि त्वं वंपिं लिहां

वने धुंकाः खिचा सर्गः स्वयाः हूँ ... हूँ ... स्वः बलय् भन हे हयेहये
काःवइथें ग्यानापुल ।

इलं ख्याख्यां वना च्वन । आसे धाःसां लनीह्य ला खहे मखु व ।
ज्यां गबलें मप्वंगु पालुंगमिते जीवन, ध्यकेगु लासाय्, ग्वारातूसां स्याक्क
न्ह्यः वः । साकार जगतय्, गबलें पूर्णं मजूगु अमिगु इच्छा, आकांक्षात
ह्यंगरय्, खनं पूर्णं जूला मजूला ? तर अपिं निश्चिन्तं दान धयागु धाःसा
तिरिक्क महाःगु वातावरणं धयाच्चन ।

सकलें द्यंसां सुनमाया मद्यंति । गुथी वंहा दाजु वयेवं खापा
चायेकेदाः धकाः व मद्यंसे च्वनाच्चन । भाकाभुकु न्ह्यलं हेचकू-
' वा मै वा, जिगु मुन्य् वा, न्ह्याइपुगु सुख बी, वा वा वा ' धकाः तर
कलं वन्य् पिसिलाःह्य सुनमाया न्ह्यःया माकुगु खँय् भ्यलय् मपुं ।
दाजु वयेवं खापा चायेकः वने मफइ, बवः बी धयागु धन्दां मिखा
फुति हे मयासं वं ह्य छम्हं न्ह्याय्पं घानाच्चन ।

नचिकं फुथें, पिलिपिलि च्यानाच्चंगु मत-जः बुलुल । सुनमायां
मतच्यायेगु थलय् मचिकं प्वंकल, मत छकलं थित । सुनमायां ग्वाखनय्
च्वंगु निनि ग्वाखनय्तुं तयेथन । सिमि ग्वाखनय् तःम्हेसिया ग्वाखं
च्वसं च्वंगु, दुशानं द्रौपदीया पसि लुयाच्चंगु तस्वीरय् मिखा
वन । तस्वीरया कुनय् धया दाजु व भुयू च्वनाः कयातःगु चिकिचा
पाःगु किपा छपाः न दु । वया मिखा अबलय् उकी नं वन, आफु
व किया वं न्हिन्हिं स्वयाच्चं । उकी आसामरु मेचय् पयतुना
च्वंगु, भुयू जक आसामरुया लिक्कपं दनाः, नारि - घरि खनेदयेका
न्ह्याः प्वःखिनाः न्ह्याच्चंगु ! किपा स्वःह्य सुनमायां भुयू वैंत हे

वयाः न्हिलाचंगुयें ताज उवुनु । अजे वं नं भुयूयात ' हिं ... ' याताः
गं लुयाः गिजयै यात, अनं फहिलाः धक्केगु लासायन्तुं च्वंवन ।

चा ख्वातुतुं वल । आसामरु आः वइयें, अले वइयें
जुयाः सुनमाया लें स्वस्वं आप्बुल । याकःचा लागिचाचां हे भाःभाः
पतिं वाक्काःनं वल । न्ह्यलं भवाम्म. तापू वःगु ला गुलि गुलि, अय्नं
यःगु कर्तव्यपथं धाःसा बिचलित मजू व ।

सुनमाया उर्सिमसिं दन, जनी पवन । लं त्वयाः पसिं नुगःपाय्
हित । अनं मुनुइ सुका तयाः गुनाच्वंगु लंया लंचा धमाधम सुल ।
लं सुसुं सुनमाया भावनाया पपू छुना भंगः यें ब्वल ।

' थुगुसो जात्रां ला न्हूगु लं फिनाः, न्हूगु पसिं सिनाः, न्हूगु हे
गां न्ययाः वनेगु म्वाय्दे ! यत्थें नयेगु, यत्थें पुनेगु व्यासेबलय्ला खःनि,
बुरि जुइकाः ख्वाः व ह्ययात हे मत्वयेका छु पुनेगु । म्येसं मचा
बुइकलकि जितःनिं वसः न्यायेगु । पसिं, उखुनु दामनय् वःह्य मिसां
सिनावःगु बांलाः, लं जक तुत्सीचियाथें जाःगु कायेगु, गा ढाकाया
दयेवं गाः । उताउलो वसःनं मयो ।'

सुनमायां मनय् ह्लाकु ह्लाकु हे म्येसं मचा बुइकल । म्येयान्के
दुर न्ह्यानाः, बारिन् उवनाः वं पसलय् पसलय् दुर म्यूवन । वसः
न्यानाहल थमं मनं तुनागु हे, अले ववथाय् खापा तिनाः न्हूगु वसः
पुन । याकःचा वववदछुनाः त्वः मत्थः स्वत्त । वसः ह्वल, थःत्त, थमं
न्ह्यापा स्वयाः बांताः नं ताय्कल । थःगु ब्याक्क मनसुवा पुरये जूगु थें भाःभाः
व ह्यारें खुसि जुग । अले जात्रा स्वः वनेत छेय् छेय् व्वाय् जुयाः

पासा थ्वः जुल । पासा छु थ्वः जुल, थः ब्वः जुन का पासापिनि
न्होने—न्हूगु वसः ततवयं थें च्वनाः न्यासि वने हे मसःपां ।

हेलिपुन्हीया जात्रा । शिखर कोटय्, लें खुङ्गु तक नं थाय्, मडु ।
सुनमाया अन्याःगु हुलय्, पासापिं नापं, कातुमतु काक जात्रा स्वः
वन । व उखुनु न्हूगु वसतं मेमेपिं पासापिं स्वयाः थिकुथिकु काः ।
जात्राया बजार । झिलिमिलि । पमल्याते ल्हाः दी मलाः । सुनमायां नं
रिबन व च्याप्टी काँटा न्यात, बमेसन छर्काया नं न्यानाः थ्याकं थ्याछि
पासापिन्त इनाबिल, दाजुम्हेसित छक्क नं ल्यंकल । अनं सुनमायां,
पासापिं नापंतुं यथाय्चाःगु लुँयाचाः सुयाच्चंपिं मिनात व चस्मा तयाः
च्चंपिं मिजंत थितुंथीक च्वनाः मे हालाच्चंथाय् भचा दनाः स्वत ।
अमिगु भाय् वं भति भति जक थुइके फत । अनं भचा उखे मादलया
सः थ्वत - ' घिंतां घिंतां । ' सुनमायापिं नं उखे हे ब्वाय् वन । चाकःछि
भोड, दशुइ ह्याउंगु पोतेमा क्वखायाः, नाइलन सारिया छोने वाउंगु
प्लास्टिकया कमरपेटी चिनाः, लुमार छक्क फिरिक्क फिरिक्क ब्वेयुकुं
छह्वा ल्यासेह्वा मिसा प्याखं हुलाच्चंगु खनाः सुनमाया दंग जुल ।
मादल च्वे च्वे धाःलिसे प्याखंम्वः नं च्वे च्वे धायाः भन भन मचे
याना हल । वयागु तालय्न्तुं स्वयाच्चंपिं मिजतेसं ' हल्लै हल्लै '
धकाः मारेसं ल्हाःपा थात । अले गथे गथे हारदुर जुल । हुल
तज्यानाः छ्याल्लब्याल्ल - मुस्या बायेथें तितरबितर जुल । उथाय्हे
पासापिं नापं सुनमाया त्वःफिल । पासापिं लुइकेत व भाकि - बथां चितु
चोकाः जुल तर लुइके मफु अले तग्वःगु ह्लोँतय् थाहां वनाः चाकःछि
मिखा बायेकल ।

ह्लोया क्वसं जुवारी हालाच्चपिं त्यासे - त्याह्योया छपुचः
 दुसां सुनमायाया उखे ध्यान हे मवं । वया पासापिं मालाच्चंगु मिखा
 तापाक्क पछिमा थानाः, बांसुरी पुयाः वयाच्चंगु हुलय् स्वच्चाः वन ।
 व बाजं - थ्वः न्ह्योने हे वयाच्चन । अमिसं हालावःगु फागुया मे
 शिखरकोटयात जीवन बियाच्चन ।— ' जुजुया होली तंचाया ला त्यासे
 बिस्पु वने मायेक नं स्वः भाया ला ?' हुले गुम्हं अबीर ह्वह्वं वःपिं,
 गुम्हं लँय् लँय् हे प्याखं हुलावःपिं । बाजा पुयावःपिं जक शिखर-
 कोटया ल्याह्योचै ल्याह्योचात । बाजाया न्ह्योने धाःसा ग्रापाः यानाः
 बाईरोडया ड्राइबरत हे । अपिं सिंसिं धाःसां अबीर ह्वजाः वया
 च्वन, सनाः वयाच्चन, हालाः वयाच्चन । सकस्यां स्वाः हिप्फः
 घःया थें ह्याउँ, जःखः च्वपिं न्ह्याम्हेसित नं अबीरं व्झाकाः दया
 च्वन, अपिं थें हे ह्याउँकाः वयाच्चन ।

बाजं - थ्वः सतिना वयेवं सुनमाया लिलिचिल लिचिले छिंथाय्
 तक । अनं अपो लिलिचिलि ह्लोतं कुनुवनी भय दु । व अथे लिच्युच्युं
 हे व हुलय् वं छह्य ड्राइबरयात नं खन गुह्य कि गुई वनीबलय् लँय्
 नापलाक्क पतिकं मोटर दिकाः 'मोटरय् तथा यंके वा' धाइह्य । वयागु
 मोटरय् छकः हे च्वं मवंगुलिं व ड्राइबरंलाखय् थये नं धाल धाःगु सुनमा-
 याया भवास्स लुमन—'व ह्यांगु लं फिनाः, द्रकचा ज्वना वइह्य चाकलाःचा
 स्वाःह्य त्यासेचित याकःचा नापलातकि हे लुचुक्क बुयाः मोटरय् तथा यने
 मानि ।' व हे अस्छिनाः ड्राइबरं थःत हे तातुनाः वयाच्चंगु सुनमायां खन ।
 सुनमायां मे वान्यात छुयाये छुयाये जुयाः । गनं वने मलाकंतुं ड्राइबरं
 सुनमायाया स्वालय् हे अबीरं व्झाका बिल । सुनमायां अबीर थायामथा

यायां मिस्त्रा पुलुपुलु कनाः ड्राइबरयात म्हुतु ह्लात— 'स्वाः हे स्व ...
ध्वग्गोस्त्राः !

'अय्या... !'

मुलुं च्वास्स सुयेवं सुनमायां ह्लाःपतिं म्हुतुइ त्वसुये यन
म्हुतुइ चिस्वाः वलथें, पतिं चा म्हुतुं लिकाल । धायें पचिनय् हि
पुलुपुलु पिहां वयाच्चन । हि खनेवं सुनमायाया ह्य पीयावल, अले
सुखूपुचो तल्ल दिनाच्चंगु मुलुयात ज्वयेपियाः स्वयाः छुतां म्वायेव
न्हिल ।

पिने नीरव चा, खुसिया भिभांदंगु सः व फसं सिमा स्वांमा
संकुगु सिलत्तिल व मरमर ध्वनि । सुनमायां गबलें गबलें व पिनेया
वातावरण गनं ह्लाःचां दुहां वःगु चाः, तर वैत उकी छुं मतलव
मदु । थःगु हे भावावेशय् दुनाच्चन । मुलुं सुयेवं वया भावना भावनाय
तक जक सीमित जुयाः लखय् च्वयेथें हुयावन । आः वं थः क्वथाय
हे दु धयागु वाःचाल, वया दाबु आत्तकं मवःनि धयागुनं सिल ।

'स्वास्यास्त्रास्या, स्त्रास्यास्त्रास्या ... ।'

पिने पलाः छ्शुगु सः सुनमायां ताल । वं न्हाय्पं तिंस्वाक
न्यन । सः ताबेतकं ताये दया मच्चं, तनावन ।

छकः ला भ्रमजकं ला वैथें सुनमाया वाताहां च्वन । तर भ्रम मखु
सः हानं वल । हानं दित ।

सुनमायां न्हाय्पं बियाच्चन सः हानं वइला धकाः, त
मवः । वं लंच सुल ।

पलख लिपा हानं सः बल । सः वःगु गनं नं मखु, छेँ क्वसं
 हे । न्हाय्पं क्वथीक तयान्तुं सुनमाया तीजक दन । वैत विश्वास
 अन कि वया दाजु हे वःगु खः । परन्तु दाजुम्हेस्यां 'नानी' धकाः मसःतू,
 न खापा हे धिन ।

सुनमाया भचा ग्याः थें तायाः वाताहां च्वन । ह्य खाःथें,
 नुगः ग्याःथें च्वनाः छुयाये छुयाये जुयांः मनय् धौबजि बाल । अबलय्
 हे छेली 'प्याय्क' च्वलेचा हालाबिल थारान्हुइक । न्हापां ला वया
 मपां हे दुव्युगु खः ग्याःगुली नं थाराक्क वंबलय्, तर लिपा साहस
 थें वैत प्रेरणा बल कि अन व याकःचा मखु, वया पासा च्वलेचा
 म्ये व खानं दु ।

‘घारघार, घारघार ।’

खापा सः बल । थः दाजु हे खइ धकाः सुनमायां खापा खं
 वनेगु ताःकाल । खापा सः मदिक हे वैच्वन, किन्तु सः बियाः मसःतू,
 उकें सुनमाया खापा खं वनेला मदनेलाया दथुइ लात । थ्वं कायेकाः
 वःगुलिं जक मसःतूगु जुइ धैगु मतीं वं शून्यता चिल्लायेदंक धाल —
 ‘कुने सु...?’

‘जि ... ।’

कुने सः पिज्वःगु साह्रै चीतः, ताइभासं धाःगु थें जक
 च्वन । ‘कुने सु ... हें ... ?’

सुनमायां ह्य तत्याकाः गःपःल्ह्वन—इमा वःगु आभासं सजग
 जूहा खाचाथें । ‘जि ... ’ व हे ग्याः भाय् ल्वाकज्याःगु चीसःगु सः
 छेँक्वें थ्वत ।

‘सु जि धाःह्य हाइ ?’

सुनमाया ग्याःजिलं हालाहल । उकिया लिसः वइला धकाः
वं न्हकुपता तिंस्वाकाः न्हाप्पं ववथीकल । तर पिनें लिसः मवः । लिवः
थें खापा जक बिस्तारं सः वल । — ‘धारधार, धारधार, ।’
सुनमायां वया दाजु ला खहे मखु धैगु सलं व पहलं सीका काल,
परन्तु खापा ध्युं वःह्य थ्वहे जुइ धकाः अनुमान तक नं यायेमफु ।
अय्सा सु जुइ ले ? स्व हे स्वये धैगु मती वनाः सुनमाया भयाः चायेकाः
क्वस्वः वन ।

‘कुने सु धयां ?’

‘जि ...’

वहे चीसःगु सः भयाक्वं थ्वया वल । सः परिचित थें नं, अपरि-
चित थें नं सुनमायाया लागिं । पिने कां ह्युं थें ह्युं गुलिं आगन्तुकया
ह्वाः सी हे मडु, केवल किपाथें छत्याः जक, भयाःक्वसं लुवा न्होने
देनाच्वंगु सुनमायां खंके फत ।

हाकुगु किपा खनेवं सुनमाया भयालय् मच्चसे लिफःपुला
वल । सु सु धैथें ह्य जिरींग मिन । खापा खंवेनेला, मवेनेला जुन ।
तर ‘भुय् दाइ जकं जुल ला धैगु मनय् वयाः व मग्यांसें दन । अय् नं
पूर्णविश्वास धाःसा मजू, छायाःधाःसा भुय् जूना ला वया सः
वं बांलाक सीमाःगु खः अथवा भुय् हे ‘जि भुय्चा’ धकाः धायेमाःगु
खः । छलें ला भुय् दाइचा खःसां थुगु इलय् अये खापा ध्युं वये हे
मडु, वइ हे मखु । भुय् दाइचा मखुसा, अय्सा थ्व सु ले ?’

सुनमायां थःके निं प्रश्न यात । प्रश्नया लिसः वयागु न्ह्यपुइ
 लुया मवः । किचकन्या जकं जुलला धकाः वं ह्यय् ज्यू हे मदयेकन,
 तर वया दाजुयाके वं न्यना स्वःबलय् मखु मखु अर्थे ह्ला याःगु का
 भुयूचां; किचकन्या धैपिं नं दइला' धकाः बांलाक कनाः चित्त बुभये
 याःगु व भुयूयाके न्यंबलय् नं 'ख्यालं धयागु' धकाः धाःगु लुमना
 वयाः सुनमायां किचकन्या खइ धकाः अपासकं विश्वास मयाः । बर
 मेपिं सुजुल ले ? धैगु प्रश्न वं बारम्बार न्ह्यथन । लिपा, वैगु घल-
 मलगु न्ह्यपुं फलचाय् च्वनीह्य पवगिं जुइ धयागु विश्वास यात । वं
 ह्यिगः नं पवगिंयात कःनि ब्यूगु । 'चिकुल जुइ, छेली जूसां च्वनेत
 वःह्य जुइ' धैगु हे वं क्वातुगु धारणा काल । मतिं मतिं धाल—
 'वैत छेली तयां छु जुइ ! मातनय् हे तःसां ज्यू । व नं ला मत्त हे खः,
 वया नं लुमुक्क छनेमाः ।

सुनमाया मनय् खँ ह्लाकु ह्लाकु स्वाहानं क्वहां वन मतच्यायेगु
 थल ज्वनाः । खापाय् च्वंगु खगः व मेगु चुक्क लिकाल । क्वाइँक
 खापा छु चाल, खापाय् सं प्यपुनाः पिने च्वंह्य छेली दुहां वल ।
 दुहां वःम्हेसिया ह्वाः ला सुनमायां मतजलय् खन, तर व थहां वये हे
 मलाकं वैगु ह्लातय् च्वंगु मत प्वाक्क सित ।

प्यद्या

निभाः लुल, पालुंग उपत्यका नं दन्न थित । पालुंगया वच
चंचं धाःथें, उखुनु सुथंनिसें. पालुंगमित नं च्चेच्चे वाः ।

उखुनु गामय् तःधिकःह्य म्ये कोयःगु । ला ब्व थया च्वंगु
फलचाय् ला काःवःपिं म्वः म्वः । सकस्यां ह्लातय् ला तयेगु बाता,
भु व हि फयेगु थल । सकस्यां ख्वालय् न्हिले पिज्वः । छेंखा पतिं
हाःसः व न्हूसः वाय्ज्वाय् सया च्वन । मस्त ला तिंतिं न्हुयाः हला
जूगु स्याःचाः हे मदु मानौ तःजिगु नखः थें ।

खनं म्ये स्याइखुनु व गामय् नखः थें हे च्वनीगु । येँ, यल, ख्वप
थें अन गामय् न्हिं न्हिं ला न्यायेगु मदु । खा, खसि नं अमिसं न्हिंन्हिं
स्यायेमफु मतलब अथे नयेगु ओगात दुपिं आपाः मदु । म्येया ला नयेत नं
अमि कि नखः वयेके. मानि, कि अथे गांछि धयाथें जानाः स्याये मानि ।
उकिं अन प्यला न्यालाया छकः म्ये स्याइगु । म्ये स्याइखुनु अमिके
विशेष लयता हे वइगु, सके ला नये दइगु दिन जुयाः मखा जुइ ।

फलचाय् ला ब्व थयां च्वन । ला काः वःपिं वालं चिये थे
फलचाय् ह्यभुनाच्वन । चिन्या साहु नं, छह्य मनुयात बाता छ्वाः
ज्वंकाः, हुलमुलगु फलचाय् ला काः वल । व वयेवं हे फलचाय्

भवाम्म ह्यभुताच्चंगु जनसमूहं आदरपूर्वकं काचाकाचां लं चिलाबिल,
नतमस्तक जुयाः छले छले चिला नं वन मानौ चिन्या साहु, साहु
जक मखु, गांया नायः खः, सम्माननीय व्यक्ति खः ।

खनं चिन्या साहु, साहु जक मखु, गांया नायः नं खः, गांया
हतकिर्ता नं । छह्य गांया सेठ जुयाः नं अनया प्रधानपंच धायेबलय्,
व स्वयां च्वय् अन गामय् मेपिं सु दनि । अन वहे सर्वश्रेष्ठ, वहे
सर्वोच्च, वहे सर्वेसर्वा । देशय् परिवर्तन बल, व नं परिवर्तन जुल अवश्य,
न्हापा गांया जिम्मावाल खःसा आः गांया प्रधानपंच । तर वैगु सान,
वैगु मान, वैगु प्रतिष्ठाय् छुं हे परिवर्तन मवः । वैगु रवाफ, वैगु
व्यक्तित्व, वैगु हाँक - धाँक हामोवःछि हे च्वय् - क्वय् मलाःनि । उकें
गुम्हेस्यां लागिं प्रधानपंच खःसा, गुम्हेस्यां लागिं जिम्मावाल साहु हे
तिनि — चिन्या साहु ।

चिन्या साहु फलचाय् वयेवं ला-ब्बय् निं प्वालापिलिं स्वत ।
अनं अगलय् पलिस्था यानातःह्य लक्ष्मीनारायणया मूर्ति लिक्क च्वंगु
म्वाखनय् तयातःगु हाकुगफू लिकयाः उकी सलामं च्वयातःगु ला
काइपिनिगु नां व लामू दां पुतु प्वीका स्वत गुह्य मनुखं गोर्काया
ला काःगु दु धकाः मानौ प्रधानपंचया ज्या अथे नं मसीकसें हे मगाःगु
धैथें च्वंका नां व लामू दां स्वःलिसे व नांया मनु ला काः वःगु
दु ला धैथें नं जन - हुलय् स्वयेगु यात । साहु स्वःलिसे मनूतेसं धमाधम
छथां क्वछुका यन मानौ प्रधानपंच नापं मिखा त्वाका च्वनेगु
अपराध खः ।

ला ब्वति ययेगु सिधल । उयें उयें लनाः, नां च्वया तःगु बाकुलिचा ला-ब्वय् भपुइका हये जक बाकि । तर उलि यातलें मेपिं सरह फनचाय् लना च्वनेगु चिन्या साहुं थःगु मर्यादाय् धक्का लाइगु तायाः, म्ये स्याःह्य कजियातं सःताः, न्ह्यपु, मे, तिस्यो व मिस्त्रा निगः वयागु बाताय् तयाब्यु धकाः उजं बिल । अले दकसिबे ला अपो खने दुगु लान्व छव्व न बाताय् तयेकल । अनं कजि जूह्य नापं हिस्स जुइका ला-बाता ज्वंकाः व छेंय् वना हे व्छत ।

न्हाबलें म्ये स्याःसां चिन्या साहुं अये हे याइगु । थये याइगु छगू प्रकारं दस्नुर हे जुया वना च्वन लिपा हकय् परिवर्तन जुइत ।

मुमुकाःगु ख्वालं चिन्या साहु बैठकय् दुहाँ वन । ला-बाता दराज लिक्क दिके बियाः, ला-बाता कुबियाः वःम्हेसित धाल । — ‘ कन्हे जक वा, थौं म्वाल हुं । छंत न्हाथेसां मिले याना बीबं मगाः ला ? जिं थःगु हे दां बी का छाय् ? बचतया दां थोगु आपाः भंभट दनि । ’

ला-बाता ज्वनावःह्य पालुंगमिया खाः छकलं हे बुरलुसे च्वना वन । बचतया दां भचा त्याये धकाः सुयय् त्यलंसिं व प्रधान-पंचयाथाय् वयाच्वंगु । वहे आसां नं प्रधानपंचं धाःधाःगु ज्या यानाच्वंगु वं । प्रधानपंचं ‘ थौं मखुत, कन्हे ’ धाःबलय् वया आत्मां सातः हे फी मफुा; उकेसनं ‘ थःगु निजि दां बी ’ धाःबलय् वया मनय् धौबजि हे वाल । वया मिला शून्य भावथें जाःगु ख्वालय् तलपल थित, म्हुतुमि छुं धायेथें फरफर सन तर बक धाःसा तमज्याः ।

उथाय् लाकू साहुं हानं 'कन्हे वा, हु' धाल, व 'हवस्' धया; बैठकं लुरुलुरु प्याहाँ वन ।

चिन्या साहु अर्थपूर्णा भावं याकःचा बैठकय् अर्थे न्हिला हल । न्हूस्वालय् म्हुतुसि व मिस्त्राफुसि बेको जूगु वं शायद बांलाक हे वाः चाः । वहे जालीमय मुद्रा स्वयेत न्हाय्कनय् दं वन । निपा ह्लातं स्वालय् पित्तु पिल । वर्ष वंसां वन धाये मछिंक ला-हि दुगु स्वालय् त्याम्होया जः नं थिना च्वंगु दुर्थे तायाः साहुजु गमक्क फुले जुल अजिं गर फुले जुई थें ।

'शारदा ... ! नानी ... !'— साहुं म्हाय्यात सःतल ।

लिसः धाःसा मवः शायद मताःला छु थें । लिपा ला स्वाहाने सः वल तर शारदा मवः, सैं चाकीम्ह दशनारां जक स्वाहानें यहाँ वल ! बैठकय् लासापेंय् आराम कया च्वंहा साहु सरज्यांत जुइवं दशनारां गरुडं खंहा नाग थें कयेकुन, अले वास्यां न्हिला-स्वा ज्यानाः छथेनय् चासु म्वम्वं तीजक बैठकय् दुहाँ वन ।

'न्हापां वा धयाहा कासिंला भन थुगु इलय्का वःगु ।' — चिन्या साहुं दशनारांयात तिप्पा नकल भूल याःहा च्योयात मालिकं हक्कइ थें ।

न्हापां-ला दशनारांया सातु हे वन । लिपा छथो उसिउसि यायां धाल ।— 'बाज्या म्ये स्याःथाय् खनागुलिं हारबेन छगःनिं काः वना च्वना ... ।'

'गन काः वनागु हारबेन ? छाया माल हारबेन छंत ?'— साहुं हतुमतु हकेथें धाल ।

‘यनि’निसें भीथाय् प्याखं नि बाज्या ।’— दशनारानं कये-
कुनाः लिसः बिल ।

‘छु प्याखं स्यनीगु ग्रय् ? स्यनीह्य सु हं ?’

साहुं नोकरयात न्वायेथें न्यंगु सः न्यनाः दनाच्च्वं दशनारां
तीजक बैय् फयतू वन, लुमारय् प्वःचिनाः ज्वना वःगु ज्याभः - प्वः
लिक्कसं तयाः धाल ।— ‘प्याखं ला नाटक धाःगु स्यनीगु बाज्या ।
भी मास्तर साहेबं हे स्यनीगु । प्याखं नं वं हे च्वःगु ।

‘येऽ ... !’ चिन्या साहु भरंग भत्ता काल करेएटं ज्वनीबलय्
थें । वयागु ख्वाः अनया अनसं हे पाना वन । सीदयेक हे वया ख्वाः
खुसिया ई थें वेंचुसे गम्भीर जुल । अले दशनारांयात नयेथें तातुना
च्वंगु थःगु मिखा वं बैय् क्वछुके यन ।

दशनारां जक त्वालां च्वन । साहुया हिला वःगु अवस्था खनाः
वैत गाकं आश्चर्य थिल । प्याखंया नां मात्रं साहुया नुगलय् भ्वखाय्
व्वःगु वं बांलाक खंकल । उकें व ग्याःह्य थें भुग्लुं च्वन भुलूखाथें
साहुया मनोदशा क्वथीक स्वयाच्च्वने मख्खालाः ।

‘अन्यागु प्याखं स्यनेमते धयां हे व च्वापुकाःह्य मास्तर’

चिन्या साहु ज्वरय् हाःह्य थें आकाभाकां हाला हल ।— व प्याखंया
भाय् नं मज्यू, उकी च्वंगु खें नं मज्यू पहिले । न्हापां ला जितः हे
क्यने हःगु नि वं । जिं थज्यागु प्याखं मज्यू नं धया, माने हे मजुसैं
ग्रपो जुयाः... । छलें सखारियात कयेका तःगु दु का, खःगुं मखुगुं, खें
तयाः धनीतेगु नं भएडाफोर याना तल का । धनी व गरीबया ला

तःधंगु हे त्वापु क्यना तःगु । धनीह्य मन्न ला मन्न हे मल्ल व प्याखनय्
 क्यना तःगु ला; शोषक, जाली, फटाहा, खुँ, बदमास अन्यागु जक,
 छु छु छु छु, पूरा राजनैतिक प्याखं, क्रान्तिकारी प्याखं । अन्यागु प्याखं
 नं प्याखं जुइ ला व । द्योगु, न्ह्यागु स्योसां जिउ नि स्यने हे माःसा ।
 हरिश्चन्द्रया जूसां, नलदमयन्तीया जूसां स्यं, खर्च माःसां बो नं घया ।
 जिं धैगु खँ ला मन्यनीम्ह का, क ! गपाय् हँहा जुल व छुस्सि मास्तर !
 जितः तं प्याहाँ वइ अले सी का वं !'

दशनारानं पुतुं च्वनाः साहुया खँ न्यनाच्चन । प्याखं द्योगु
 स्वयाःनं बांलाः थें ताया च्वंगु न्हापां वं, तर आः साहुयागु खँ न्येसांनिसें
 वैत नं भचा गरखेसे ला च्वन, अयुंनं स्यनीगु प्याखनय् गामय्यागु
 हे जक मुकं खँ माःहना तःगु दुगुलिं गांया लागिं अन्यागु हे प्याखं
 माः' धयागु धारणा धाःसा अपामकं बुलुया मवं । उकें छुं धाये थें
 दशनारांया म्हुतुइ उलिउलि मवःगु मल्ल, तर साहुया तमं जिना च्वंगु
 खाः खनाः धायेमछाः । मनया खँ मनसं उकुसमुकुस दंकाः व अथें
 सुकं च्वन वयागु खँया छुं मूल्य मदैगु सियाः । साहु जक तमं व्छःगु
 व्छलंतु । लुखाय् दनाः खँ न्यना च्वंहा शारदा मखंगु जूसा व गय्
 च्वंक हालोहा जुइ, छायाःधाःसा वयागु खँ मन्येने मास्तरं अथे प्याखं
 स्यनीगु वयागु लागिं घोर अपमान खः । छह्य गांया प्रधानपंच, छम्ह
 साहुया खँ, गांया जाबा मास्तरचां मन्येसैलि वं सह यायेफइ नं
 गथे ? सकस्यां माने याकाच्चम्ह गांया नायःया मर्यादाय् थ्व पक्का
 नं तःधंगु धक्का खः । तर शारदा 'सःता दियाला बाः ?' धकाः
 बैठकय् दुहाँ वयेवं सुकं च्वंगु सुकन्तु--कँहाःगु नुगः हालान्तु च्वंसां ।

शारदा—साहुया याकः म्हाय्—यत्थें नये दुम्ह धनीया म्हाय्,
गमालं छाय् पियाः बैठकय् दुहाँ वःबलय् दशनारां तिरिमिरि धाल
यद्यपि वं खना च्वम्ह गांया म्हाय् मचा खःसां । पूर्णं यौवनय्
उलि बांलाःगु रूप, उकियात त्वयेक तिसा - वसः पुनाः, समाः याना
च्वम्ह युवती शायद वं व गामय् मखंनि नखा जुइ; उकीसनं शारदाया
त्हातय् उपन्यासया सफू छगू खंबलय् दशनारां शारदायात येयापिं
न्हूपिं मिमात थें हे भाःपिल ।

शारदा बैठकय् दुहाँ वयाकथं ला - बाताय् मिखा ब्वल ।
बाताय् च्वंगु ला खनेवं वं थःगु ख्वाःया ला नं चकंकल ।

साहु न्यंकल शारदायात ।— ‘तलय् छं मांयात याकनं ज्वरे या
धा, थौं जि मिटीनय् वनेमानि । छं दाजु छेंय् दुहाँ वःलाकि मवः ?’

शारदा ला-बाता न्हूनाः धाल ।— ‘दाइ आः तिनि बल । भट्टीया
म्हेस्यां ल्लाः ज्वनाः तये हःगु ।’

‘मिला मसी ?..... कपूत !’

साहु हीमीचाल शारदा व दशनारांया ख्वाः नापं कय् कुंक ।
शारदा वनेवं दशनारां भन हे कय् कुन । साहु जक घुरे जूम्ह जुलन्तुं ।
वं बिचाःयात—धन, वैभव व मान-प्रतिष्ठा दयाः नं काय् या बारं गाक्कं
दुःखी जूगु । न्ह्याबलें अयलाखं काः वया काय्, रण्डीबाजी नं याः जू ।
गुं थ्यां वनाः नं गुंइ वःपिं मिसातेत लाथेःपाःथे याः जुल धयागु
खं नं साहु न्यने धुकल । वहे खंय् सकस्यां छप्वाः म्हुतुथें “ बौ

काय् व्यभिचारी ' घकाः धाल । अबलय् अथे धाःपिनि विरुद्धय् साहुजु
खोना ज्वनाः प्याहाँ वनेमाल ।

साहु अबेतकं भुके जुल । सौख्यपूर्णं जीवनय् काय्या पाखें
वया च्वंगु बदनाम दैवी अभिशाप हे खः धयार्थे भाःपिल वं । छु
पापं थथे भोगे यायेमाल घकाः व कू नल । तर ध्वहे पापया प्रताप
खः घकाः क्वःछी धाःसा मफु, अले वं काय्या खें हे लोमंका व्हयेगु
कुतः यायां दशनारायात धाल ।— ' का दस्चा, लिबात खःला ?
बभां छकू निं त्वरे का, अले सँ चाये ।'

गांया सँ चाकीम्ह काजिं, गांया तप्पाःस्वाःयागु खें मन्यनेगु
खें हे महु । न्हाःसां मन्हाःसां दशनारानं बभां थना बिल ।

' अँ दस्चा, प्याखनय् प्याखंमोत सु सु ले ?' — साहुं बभां
त्वँत्वँ न्यन ।

' प्याखंमो ला यक्व हे दु बाज्या ।— दशनारानं सँचायेगु
ज्याभःप्वः फ्यांफ्यां धाल ।— ल्याम्हेचात फुकं हे धाः सां ज्यू भीथाय्
यापिं । शिखरकोट व ओखलय् च्वंपिं नं दु ।'

' अले व जिम्दार जुइम्ह सु ले ?

' व ला भाजुवीर घटुवा जुइगु ।'

' अँ, अले किसान जुइम्ह ले ?'

' व ला मास्तर साहेब हे जुइगु । न्हापां आसामरुचा तये
धाःगु, नं पाठ वयेके फैं स्वाः मवल, आकटिङ नं याये फैं थें मच्चं ।'

साहुं छथो त्हुकुत्हुकु यात, अले धाल ।— ' छ छु जुइम्ह ले ?'

‘ जि छु नं जुद्ध मखु, हारवेन थायेह्य । ’ — दशनागनं
न्हिलाः धाल ।

‘ प्याखं स्यनेत ध्यबा खचं सुयागु ले ? ’ — साहुं कुतिकुति
यानाः न्यन ।

‘ ह्यतिं ह्यतिं चन्दा तयेगु हँ । — दशनागनं खःगु खे कन । —
मगाःमचाः जूसा छेँला पतिं उठे यायेगु हँ, जथाध्रद्धां बिक्व कायेगु
हँ । छिके ला सछि पाय्मो फ्वनेगु हँ, उपप्रधानपंचयाके बासः । ’

‘ जिं ला चुन्नां बागःनं तयेमखु ! — साहु हुखा त्वःताः, भचा
लासा - वव्य वयाः हाल । — अन्यागु गां भारे याइगु प्याखंयात चंदा
तै ला जिं ? का सँ चाकि ।

दशनारानं अजुगति चायाः कैचि व ककीचा ज्वन । साहुया
खँ गय्थें गय्थें ताःसां सुक च्वनेगु हे भिं तायाः, साहुया छयो
ज्वनाः कैचि संकल — ‘ कत्र ... कत्र ... कत्र.... ! ’

‘ मास्तरं त्याह्यो-ल्यासे, बुरा बुरितेत नं आखः स्यनेगु यात
धाःगु खःला ? ’ — क्वछुता च्वंह्य साहुजुया म्हुतु सन । दशनारानं उकिया
लितः ‘ खः ’ जक धयाः गाकेत स्वःगु खः, हानं ‘ छु छु स्यनीगु ? ’
धाःबलय् धाये हे माल — ‘ हरेक किमिमया बुद्धि बियाः आखः स्यनीगु ’
धकाः । न्यँन्यं साहुयात छु जुल मस्यु, क्वछुनान्तुं हाला हल । —
थ्व मास्तरं भिं गु याइ ला थें मस्यु ? व कू ज्वनीपिन्त, नाभ्लो तइपिन्त
माःगु ला का शिच्चा - दोच्चा ! थ्व बसानिसें सीदयेक हे भ्वाःमरुगु
जुया वल थ्व गामय् । गबलें साहित्य सम्मेलन यात, पुस्तकालय

खोले यात । छु सीगु साहित्यं ? छु दैगु पुस्तकालयया सफुलिं च्वले
 उवैपिं मचातेत, भारी क्वबी माःपिं गामाःतेत ? सुयां ब्वनेखनं लाः ला
 पुस्तकालयया सफू, न ब्वने हे सः ? बाहियात ! सकतां बाहियात !
 लुमं लुपं मूतं वः ।' इस्कुल नं अन दने जीमखु, हरिचिगु बुँइ—खुत्लागु
 थासय् दने माः धकाः अयामकं धयां 'गरीबयात मार्का परे जुइ, सितिं
 वनाच्वंगु थासय् दंमा सुइतं मार्का मजू' धकाः मेमेपिं सदस्यत ह्लातय्
 कयाः अन हे जग म्हुइकल । आखिरय् द्योया थाय् लात मखुला ?
 आः सो ! इस्कुल दनेगु ज्या बन्दया बन्दन्तुं ।'

' द्यो ला अन हे तयेमाः बाज्या, रथय् तयाः गां गां चाःहीकाः,
 देगः दयेकाः हे थापना यायेमाः । मखुसा मास्तरं धाःथें म्यूजिम धाःगुयात
 लःह्लाता बीगु । अथें तयातःसा खुया यंकी नि बाज्या । थोंकहे
 बांबांलाःपिं नेपाःयापिं द्योत धमाधम खुया यंकूगु मखंला ?' —
 दशनारांनं सैं चाकुकुं धाल ।

' व द्यो पालुंगं पित यंके ज्यूह्य द्यो हे मखु, छ छु प्यारप्यार
 हालागु ! मास्तरं धायेवं हे म्यूजिमय् तइला ? व सु धकाः भयिंगरयाः
 खें न्यनेत ? न व थ्व गांयाह्य मनू हे खः । व ला पिनें वया च्वंह्य
 छह्य भतुवा का, भतुवा ! छं पालुंगया बाखं न्यना मतया ला ? व
 द्यो जिमि हक लगे जूह्य, सिल ला ? का, सैं निं चाकि ।'

दशनारां, कैचि छपा ह्लातय् यगायेकाः छक्क जुल साहुं 'द्यो
 अमिम्ह' धाःबलय् । अयन् साहुं ' पालुंगया बाखं न्यना मतया ला ?'
 धाःगुलिं भचा ला वैत छू छु थें जुल—कथंकदाचित् अमिम्ह हे द्यो खःला
 धयाथें ।

दशनारानं साहुया सै चाके सिधयेकल, ग्वाय् दारि नं सुचुका बिल । साहुजुं जःपातुति न्ह्योने तयाबीवं भयालय् च्वंगु कऱ्वा कयाः । मलेबरया ख्वलाय् लः थन । साहुया तुति-पतिं चात लखं प्याकाः छलं चा वात । लुसि ध्यं कूगुया सुरय् च्विन्या साहुं पालुंगया बाखं कन ।

न्हापा न्हापानिसें भीगु पालुंगु गां नं ये, यल, स्वप थें हे तः थंगु शहर का; आः सकाः गां जुल । आः नं ला धायेत पालुंग शहर हे धाः नि । फेदीं उखे तज्जाः गु भीरय् ह्लोयागु खापा दनि, व न्हापा राचसया देरा हें । व राचसं लाखय् न्हाबलें भी धाय् धाय् भजाजुपिं सु जुल जुइ, भमित साह्रें हे दुःख बिल हें । मनूत लिबाकू प्याहाँ जुइ मज्यू, व राचसं खनकि लिक्तु लिनाः ज्वना यंकीगु हें । थये व राचसं साह्रें साह्रें जुइक दुःख बिया च्वंगु स्वयां स्वये हे मफयाः छन्दु महाद्यो वयाः हे राचस नापं त्वानाः वैत स्याना बिल । उमानिसें तनि पालुंगमितेत नं हाइमुख जुल हें । वहे गुण लुमंकाः पालुंगमितेसं महाद्योया जात्रा याना वः गु हें, सिल ला ? भी गुंपुन्हीबलय् महाद्योया जात्रा यायेगु वहे महाद्योया जात्रा का । महाद्यो महयेकं हिले - जात्रा-बलय् प्याखं नं क्यनी मखुनि खः ला ? नाग्ये स्याइगु प्याखं महाद्यवं राचस स्याः गु का, थुल ला ?

लुसि ध्यानच्वं ह्य दशनारानं साहुया तुती मस्वसें हिले-जात्राया दृश्य निं स्वः वन । पुलां पुलांगु नेवाः - प्याखं, खय् नीतेगु जुवारी मे ख्यः छकुतिं धकमकू धया च्वन । साहुं धाल । — ‘ व राचस सीवं पश्चिमया पर्वः गुरुहं न्ह्याना बल हें पालुंग देश हे त्वपुया व्छयेगु

धकाः । सकलें आत्तय्चायाः भ्वेभ्वेकन, प्यलें हाहाकार जुल हें । सकलें ग्रा
 गयाये ! गयाये ! हाःपिं जक हें । ' का मखु थें जुल ! ' धकाः हालाः
 गुम्हें छें त्वःताः बिस्युं वन हें, गुम्हें छुयाये छुयाये जुयाः इतमित
 कनाच्चन हें । अब्रलय् हे, छयाय् पली, ग्वंगः छह्य व मिबुंचा छह्य
 नं च्वनाः फुकं स्वया च्वंगु हें । ग्वंगलं इतमित कनाः मिबुंचित धाल
 हें ।— ' नाराशिव ! भीगु देश फुइगु जुल ! पबंतं त्हाणाः सकलें सीगु
 जुल ! मंत ! आःजुलं मंत ! भी नं म्वाइ मखुत ! ग्वंगःया नुगःमछिं मः
 न्यनाः 'आसे, आसे, ग्यायेमते ! देश त्वपुइके बी मखु ! जिं न्ह्याना
 वःगु पहाड दिके त्यल, का स्व, का स्व ! '— धयाः मिबुंचा पपू भारा-
 भारा संकाः गःपः ल्हनाः गथे ग्वंगः हालीगु खः, अथे हे हाल हें—
 ' कुकुलियां कू ... ! ' धाथें न्ह्याना च्वंगु पहाड ला ध्याप्प हे दित
 हें—ब्रेक ज्वनेवं मोटर दी थें । उसांनिसें ला खःनि पालुंगयात 'मिबुंचा
 हाःगु देश धायेगु याःगु । व न्ह्याना वःगु पहाड हुं हे का, थनं हे
 खनेदु । गनं निसें गनथ्यंक त्यालां कयाः वया च्वंगु स्व सा, खला ?
 देश थिजक मथिल । शी लाःगुसा, मिबुंचा अथे महाःगुसा खतम
 मजूला ? अथे मिबुंचा हालाः देश बचे याःगुलिं, थनयापिं मिसात
 न्ह्यचिल धाःमा, मिजंतेसं याये मफुगु ज्या याये कै धकाः विश्वास
 याःगु । छलें ला खनं खःला धयाथें च्वं । थनयापिं, मेयाय् यापिं मिस्त
 थें मखु, बुंज्यां निसें छेंज्या तक थमं हे याना च्वन । लिपा वहे पहाडय्
 सुकू निपाः पाय् पाःगु पाःल्लो छगः लुया वल । व ल्लो साहें हे
 बांलानाः जुजुयात चढेयाये धकाः जनतातेसं कुबिया हल हें अननिसें । तर
 जसै पालुंग देया ध्वाखा सी जक थ्यन, ल्लो कुबियां कुबी हे मफयेक भयातुल

हे, उइँक हे, संके नं मफुत हँ । त्यानुयाः ध्वाखा - सीसं दिक्कु, जुजुया
 पष्टन व जनता जानाः नं अनं हुमुक्क छकः हे न्ह्याके मफु हँ । गन खः अन हे,
 आःतकं नं अन हे तिनि । भी शोभाभगवती न्ह्योने च्वंगु चकंगु ह्लोँ दःनि ?
 वहे ह्लोँ का । कुबियाः ह्येत प्वाःखना तःगु सिसिं आःतकं दनि । वहे
 ह्लोँतं यानाः देया नां नं पाःह्लोँ जुल । स्यँस्यं थौँकन्हे पालुंग जुया वन ।'

‘पालुंगया जुजुपिं जिमि पुस्ता । -- साहु’ इतिहास हनान्तुं
 यन ।— पालुंगमित रणबहादुरया पालय् पित्तिना हःपिं तःकै वःपिं
 मस्त नापं वःपिं नं धाः । गुम्हेस्यां गोरखा जुजुं नेपाः कयाःलिं नेपाः
 त्वःता वःपिं यलया राजखान्दान नं धाः । यलया राजखान्दान जूगुलिं
 हे यलय् सु सु जातं ज्या बिया च्वंगु खः, व फुकं जात ब्वनाः थन वःगु
 हँ । उकिं थन यलय् थें हे सकलें जात दुगु । लुसि ध्यंकीह्य माःगुलिं
 छिपिं जुल । तर न्ह्याम्हेसिनं न्ह्याथे धाःसां पालुंग देश यें, यल,
 ख्वप थें हे. पुलांगु दे खः । थन जुजुपिं नं न्हापांसिं हे, दु । जुजुपिं
 जिमि पुस्ता, जिपिं अमि हे सन्तान । व द्यो लुया वःगुथाय् जुजुपिनि
 लाय्कू खः । नत्रसा लुँया पाता, धलवतया मूर्ति, सिंग, ढाल, खोना,
 तलबार, खड्ग गनं वल ? व द्यो नं जुजुपिनि आगंद्यो, तलेजुद्यो हे
 खः—यें, यल, ख्वपया जुजुपिनि आगंद्यो तलेजु थें । जिमि हक लगे जू व
 द्यो — जिपिं जुजुपिनि सन्तान जूगुलिं ।’

चिन्या साहु पालुंगया इतिहास क्वचायेकूथें दशनारानं नं लुसि ध्यने
 सिधयेकल । साहु दनावन । स्वाहाने च्वनाः पालुंगया इतिहास न्यना च्वंह्य
 शारदा ‘जि नं लुसि ध्यने’ धयाः दशनाराया न्ह्योने पयतू वल । शारदाया
 योपुसे च्वंगु ख्वालय् पुलुक्क स्वयाः दशनारानं मछाः मछाः वयागु कयातुगु
 तुती थ्यू वन ।

न्याद्या

आसामरु आंगसा तीतीस्वाकाः छे पिब्वाना वल । वैगु
 ह्य इस्कोट्या छपाः, सुरुवाः छगः जक दु, तुती लाकां नाप मडु ।
 सःधंगु बिपत्ति वयाः प्याहाँ वःम्ह जुइ धइगु वैगु ख्वालं व पतलं
 धाया च्वंगु दु । वं जः खः गनं मस्वः 'छाय्, छाय्,' धायाः नतूपितं
 नं छुं धायेमफु । व थःगु हे सुरय् त्वालं त्वालं, गलिं गलिं द्वाय्
 वन ।

आसामरु मेथाय् गनं मव, तप्यंक चिन्या साहुया छेय् हे
 वन । व अन त्वायेत वंगु मखु, शरण कायेत वंगु, बिन्ति यायेत
 वंगु जुयाच्वन । साहुया बैठकय् थ्यनेवं 'बाज्या, बाज्या...' धकाः
 हाल । स्येस्ये मिंगु, आत्तय् चाःगु व थःत प्वःचीमफुगु सः नाप
 ख्वालय् व्याकुलता ज्वनाः व साहुया बैठकया लुखाय् दित ।

अथे आकाभाकां आसामरु हाःवःगु खनाः चिन्या साहु, शारदा
 व दशनारां स्वम्हं आताहाँ च्वनाः आसामरुयात स्वया च्वन । आसामरु
 लुखा पिनसं दनाः स्येस्ये मिंक सासः ह्लाना च्वन ।

'छाय् हे ? छाय् ?' न्यन चिन्या साहु हराय् बराय् चायाः ।

'म्ये ... क्वःदल बाज्या !' — आसामरु स्ये स्ये मिनान्तुं
 धाल ।

आसामरुया 'म्ये क्वःदल' वाक्यं साहुया बैठकय् च्वनाच्वपिं
 स्वम्हं मूतिथा नुगलय् च्वास्स हे मिंकल, अले अमिगु मनं नं वहे
 वाक्य लिसा काल—'म्ये क्वःदल !'

‘म्ये क्वःदल !’ धइगु आसामरुया सः धायें कश्ना चायापु.
 बेदनां घयेपू । छकः ला आसामरुया व ख्वखना-सलं चिन्या साहुया
 अपाय् मछिंरूगु बैठकं हे जिं गिज्ज ख्वया-स्वाः ज्यात । चिन्या साहु पिचुगु
 ख्वालय् पित्तुपियाः सना च्वंम्ह व खें न्यनेवं सालिक थें वाताहां
 च्वन । दशनारानं ला शारदाया लुसि ध्येनेगु हे त्वःताबिल । पुली
 मनचा दिकाः लुसि ध्यंका च्वंम्ह शारदां ला आसामरुयात स्वःगु स्वतंतुं ।
 आसामरु जक लुखाय् सं दनाः, ग्वःफसं धुप्फो दंगु मरुभूमिया ख्वालं
 साहुयात तातुना च्वन ! समुद्रथें तःजागु वैगु मिखाय् वैगु भविष्यया
 किचलं वैतंतुं नुनेत बांखाया च्वन ।

‘छकः स्वःभासैं बाज्या, म्ये सित !’

आसामरु ख्वखना सलं साहुयात अनुनय यात । भचा लिपा
 वहे सलं बित्ति यात । चलः वनाः पबंया कति घुन्न थ्वइथें आसामरुया
 ख्वःसः साहुया बैठकय् थ्वत, परन्तु आसामरुया ख्वःसः, वया भवस्थाय्
 साहुं छु तालथें, वं आसामरुयात नरथक्का निं हक्कल—‘गथे सित म्ये ?
 छु जुगाः सित ? छं ला गजबगु खें सकाय् ह्वाःवल ! छुं नं मजूह्य
 म्ये, छु जुल ?’

आसामरुया म्वायाय् ब्वयाच्चंगु नुगलय् बमं कयेथें, साहुया
 खं छल्यु कःबलय् प्वारंरं हे दुना वन । अले निभालय् लाःगु सिमाहः
 थें फ्यास्याहां लुवाय् फ्यतूवन । बुलुहुं न्दकु तियाः धाल—‘छु जूगु,
 छु जूगु, बाज्या, जुये हे मदुकथं जुल ! जि ला सिमां कुतुंवःह्य थें जुइ
 घुन । ह्मिगः नानीचां हःगु धाय् न्होने तया बियां थिहे मथ्यू व
 म्येसं । अले खइमलुत धकाः कःनिचुं व ख्वाखः दायेकाः न्ह्यच्याका;

व नं मनः वं । मचा बुहुगु ई त्यःह्य जुल मनल का धकाः जि ला
 सक च्वना । चान्ह्य ला म्ये 'मां....मां....' हालाहल । जिमिसं चछिं
 न्ह्यः वयेकेमफु । सुथय् ला म्येसं मिखा नं भ्वये भ्वये कनाहल । म्ये
 खँखँ हे जि छुयाये छुयाये जुयाः फाफाथें ब्वाय् वनाः नरेचा सैय्निं
 सःताह्या । वं ला करपिनि मिखावंगु धाल, फू-फाः नं यात । वं
 मंत्र ब्वनाः भायेयाना च्वें च्वं हे दनाच्चम्ह म्ये अथें छुतां म्वायेकं
 हे ग्वःतूवन । तुति नं तिल्ल तिल्ल तिप्यंका हल । जिपिं सकलें
 'का का का' धकाः हाला; अथे हायेकु हायेकुं हे मचा क्वाहाँ वल । मचा
 नं म्वाःह्य मखु, सीह्य क्वाहाँ वल । मचा जक क्वाहाँवल अलये मांह्य
 म्येसं नं मिखा छकः भ्वयेकन, अले हान मिखा तिसित, अले फेर
 मिखा मकं !'

आसामरुं जूजूथें बयान बिल । वं कलिसे न्यना च्वंपिनि मिखाय्
 ब्याकं दृश्य प्याखनय् थें लुयाच्चन—म्ये हाःगु, वाथावाथा कंगु अले
 भ्वये भ्वये कनाः सीगु, सकतां । नच्चाह्य शारदां ला व दृश्य लुमना
 बलिसे गय् थें गय् थें च्वनाः, मू नापं हालाः, थःत थमं कस्सिक घयेपुना
 नं यन । गबलें आसामरुया बिपत्तिं ह्येह्येकाःगु ख्वाः स्वयाः वं
 थःगु ख्वाः नं गरखेसे ब्वल । दशनारांया ख्वालय् नं आसामरुया
 दुःख ल्यहें ल्यहें पुया च्वन वया ख्वाः अबलय् थःमंतुं बिष नयेधुंकाः 'आः
 छुयाये' धकाः थःहेतुं इतमित कनाः जूम्हेसिया ख्वाःथें । आसामरुया
 म्ये सित मखु थःम्ह हे म्ये सीगु थें जुल दशनारांयात ला । खला चिन्या
 साहुया ख्वालय् नं सुपाय् महुगु मखु, तर उकी दशनारां व शाःदायाके
 थें सहानुभूतिया रंग खनेमदु ।

‘छकः भासं नु बाज्या . . . मते बिन्ति !’

आनामहं ह्लाःनिपां प्यपुंकाः बिन्ति यात । थय्क स्वये धुथाय्,
व ‘थ्व भवमागरं पार यानाब्बु’ धकाः दुःखं विह्वन जुयाः, ह्लायाहा
द्यःया न्होने वन्दना यानाच्चंहा भक्तथें खनेदु । वया मिखां स्वबि
स्वः स्वः प्याहां वया च्वन—भात सीहा मिमाया स्वबि थें ।

‘इलग् हे हसना बिइ म्वाःला छं ?—साहु छकलं हे लाखय्
खात ।

—आः जि वयां छुयाये, सीहा म्ये म्वाःना वइमखु थें ।

‘मिखा फुति हे धायेमलाःगु जिं छुयाये बाज्या ! अनया अनसं
हे सीगु जिं गय् याये हजूर ! अन्यागु दुःख सियाः थःहे जहानथें
यानाः लहिना तयाहा म्ये . . . हजूर . . .’

आनामहं स्वबि हुल । शारदाव दशनारानं वीत स्वया च्वन ।

‘मेःनत सितिकं वन का, भिःस्वसः दां फुत का आः ।’

धुलि धायाः चिन्था साहु वायाक्क दनाः भयाजय् खै फाः वन । भयालं
लिफः पुला वयेधं धाल—‘म्ये ला छंत तूगु खःनि आस्त्ता, तर छंगु
करं’ हे मद्गु छुयाये जिं । खःला जिं धयागु ?—छंगु कर्मथ् हे मद्गु ।’

आनामहं छकः ताःहाकः भयुकाः तल अले न्हापाथें हे न्हकु तिया
धाल — ‘खः बाज्या, जिगु कर्मथ् हे मद्गु !’ अभागीं नये धायेवं
अन्न नापं नी जू धाःगु खहे खः ! उलिमछिं दुःख सियाः लहिना, थें
दुःखया फल नये तदःजलय् म्ये मित । करपिनि मिखा वन धायेवं
लगय् जुल, नत्र छुं हे मज्जुहा म्ये अये मनं ला जुइ हे मद्गु !’

‘ गिखा वंसां सिधल, मवंसां सिधल । — साहुं कुंग छगः
घग्पुनाः लानाय् लिधंवनाः धाल — आः छं म्ये—मू पुलेमाल का
आस्त्रा ।’

‘ खः हजूर, पुलेमाल । — ग्रामामरुं ख्वखना-सलं तुं धाल—
हरेशिब ! छु याना पुनेगु जिं...!’

आः ग्रामरुया मिखाय् हानं ख्वबि दामि वल । निफुति ख्वबि ला
वं हुया व्छये मलाकतुं तिकिननाः वयागु पर्कातःगु सुख्वालय् लाःवन ।

‘स्व, आस्त्रा, छं म्येया मू आः थथें पुले फइमखु; व खें जिं
स्यू । — चिन्या साहुं सान्त्वना बोथें धाल— बरु आः मेगु छं याये
म्वाःनि, आःयात भो छ्कू निं च्वया हुं । छं पुने मफुतलेयात जितः
छगू निस्ना नं ला माल नि, खला ?’

चिन्या साहुया वाक्यं आसामरुया सुखूगंगू नुगलय् भवाय्मिक
किल स्याचुपीं कियेयें । नुगः हिइयाः, गुतांचां लाःद्वा बखु थें, व
वासावाथा कन ।

‘ छ्कू खनाः जितः कन्ना मवंगु मखु, आस्त्रा । — साहुं म्हुतु
पिगुकल — न्ये-खुइ जक जूां मायामारे नं यायेगु, भिस्वसः
भिस्वसः मछिं, छं हे धा, खःला ? उके आःयात ग्रामु छंगु बुं छ्कूचा
जूसां नि च्वया थकि; अले लिपा छं ध्यबा दइबलय् पयानाः का ।
ल्यायह्यद्वा खहे खः, जिपिथें बुरा जूम्ह मखुनि, ध्यबा धयागु याये
जक धाःमा लखौं कमाय् याये लाःनि । थौं गरीब जूसां कन्हे
ला अये जुइगखु । जिं याये गु ला थुलि हे जक खः, मखुला ?’

आसामरुं 'खः मखु' छुं हे धाये मफुत । न्हापां हे साहुया खं वयागु आतापुति खंग्रङ्ग गंके धुंकुगु, आः भन म्ह्य हि नापं मदयेका गंका बिल । उकें वयागु इन्द्रिय व्याकं वाज्यांक्वाज्यां सन भैलःखः सनीयें, वैत म्हारें इकुया नं वल क्वःदय्, न्ह्यो इकुचाःम्ह यःसिंछः थें । स्वपीति बुं, गुकिं वैत संसार खंका तल उलि नं मदयेव...
...व छत्थुं मूहाल अले धाल— निला, प्यला म्याद बिया दिसें, नहं मनसैं जूसां पुले खुमःत्या दां ।'

‘ गथे ! गथे ! हानं धा खुसःत्या ?’

चिन्या साहु लासां जुरुजारुं दना वल -- छत्थुं त्वसुयाः नये थें भैलः—मिखा कनाः ।

आसामरुं नं पुचिं मच्चसे भचा न्हापा स्वयाः कथंवंका फ्यतुनाः धाल—बछि जुसैलि किंस्वसःया खुसःत्या मखाय् माल बाज्या !'

‘ छाय् खुसःत्या जक हें ... ?’ — न्यन साहुं भन मिखां ज्वये पियाः । साहुया ख्वालय् वया तंया मात्रा थां वनाच्चंगु खनेदु । सीसां बछि, म्वाःसां बछि जुसैलि किंस्वसःया खुसःत्या मखुला बाज्या, गथे ?’— आसामरुं साहुयात ध्वाथुइकेत स्वत ।

‘ वा ! छु खैं ल्हानागु छं ?— साहुं फुंग वांछ्याः आसामरु-यात तुना हे व्छइम्हथें न्ह्यज्याना वयाः धाल—सीसां बछि, म्वाःसां बछि पैगु छु, खैं आमु, हें...?’

आनामरुं स्वाः कयेकुंकाः हानं थुइके ये धाल — 'खःनि बाज्या, छिं हे अये धायाः म्ये लहीकादीगु जितः । बछि धयाः म्ये महिनाम्ह जि ... ।'

दशनारानं थुथाय् नं लुसि ध्येकेगु त्वःताः साहु व आसामरुया स्वाः स्वत, शारदां नं उसिंहिं छग्नो र्हनाः स्वत । तर थःम्ह बोया म्यानापुगु स्वाः खनेमात्र नं वैत इक्कुसे च्वना वल अले वं बोया स्वाः मस्वसे न्हातिका कयेकुंकल ।

'मखु... आमु छं छु खं र्हानागु हाइ ? बछि धकाः धा हे मधयागु खं छं गथे धायेफत, छु साहसं धायागु छं हाइ ? — माहुं भचा सः क्वछायाः धाल ।

'छिं थ्वहे बैठकय्, बाज्याया सकलें जहानपिं दुथाय् धया दीगु खःनि ।'

आनामरुं शारदाया ख्वालय् स्वत— आसाया निभाः त्वइला ये । शारदाया मिखा बौम्हेसिया ख्वालय जुत । तर धायेवं वयागु मिखा चुलुबियाः कुतुंवल । कुतुंवःगु मिखा वयागु स्वाः नापं बैय् स्वक्क स्वदुका बिल ।

'जिं बछि धयागु हे मदु, आमु छंगु खं जाली खं खः मेगु छुं नं मखु ।— साहु म्ये-मिखा कनाः जागयेजुल — अये मखुसां खः धयां दइगु, जुइगु जूसा सकस्यां नं धाइ नि, जिं नं धाये । जिं ला थुलि संम धया खः कि म्ये-मू छकलं पुले मफुसा म्येसं मचा बुइकाःलि न्हिं न्हिं मीगु दुरुया ध्यबा बछि जक याना पुले हःसां गाः । थये

मखुला जिं धयागु छंत ? थःगु सबै तयाः बछि यानाः म्ये लहीके
 बिइमाःसा जिं हे लही सः नि, छंत लहीके बी माःना । जिंला छं
 न्यने हे मजीक हाःगुलिं ' का बाः ज्यायानाः नय् धाःमहेतित ' धकाः
 मायां म्ये न्याना बियागु । व नं छंगु ख्वालं मखू, छं सिना वंम्
 अबुजुया ख्वालं बियागु । आः म्ये सिनालि बछि हें, फयेखनं ज्यूगु
 खं ला थ्व, गुलि याउंगु जुइ ! लज्या मचाःम्ह बेकुफ्, जितः ला वां
 मथिइक नयेत स्वःइम्ह का जिल ! गुलिजक धर्म त्वःताः खें ल्हाये
 सयेका हःगु धया थ्व कुजाततेसं छक्क हे जू का जि ला । ताःहाकः
 खें मस्यू, आस्वा, म्येया मू भिंस्वसः हे पुलेमाः छं । सीगां बछि
 म्वाःमां बछि मखुला ?... हुं ! दया याये त्यःनि ला आः, ? दया यानाः
 ध्यलं पू धाःगु थये हे का !'

‘ जिं पुले मखु बाज्या, उलिमछिं ला ।’— आसामरं दुने
 च्वंगु साहस मुनाः धाल ।

‘ छु धया ? हानं धा छं ? — साहुं त्वपूवन — छं पुले
 मखु धयां सुख ला ? छ सुनापं जोरिखोजे याये धकाः जुयागु
 हाइ...? छं जितः अक्क नं म्हमस्युनि ? भिंस्वमःयां नीखुमः पुले
 माली बाबुचा, होत याना खेंल्हा छं ! जेलय् च्वने मास्ति वल ला
 छं खः ला ? का भो च्व, थत्थें च्व । का भो मच्चसैं थनं प्यलांगु
 त्या जक सैं, छंगु भावीछः खंका बी । च्वकेगु, छंत आः हे भो
 च्वकेगु ! बरे छ बछि धाइम्ह, पुलेमखु धाइम्ह !’

‘ छाग् हालादियागु ?’ साहुनीनं स्वारामारां स्वहानं क्वाहां
 वयाः न्यन ।

‘ म्ये भीसं सीसां बछि, म्वाःसां बछि धयाः लहीकूगु हें ।

— साहुं साहुनीयात न्यंकल — उकें बछि जक ध्यबा पुजेगु हें ।

‘ छाय् म्ये छु जुल ? सित ला ? ’ — साहुनीनं उत्सुक जुयाः न्यन ।

‘ म्ये सिनाःला खें वःगु नि बछि जक पुले धेंगु । साहुं धाल — भीसं बछि धयाः लहीकागु खःला ?

‘ यम्हे ! मखु, सुनां धाःगु अथे ? — साहुनीनं चि छात — म्हुतु मिं नइमखु का अथे मखुगु खें ह्लाःम्हेसिया । सीसां बछि, म्वाःसां बछि यानाः म्ये लहीकागु मखु । आम्थे पाप खें ल्हाये ज्यूला मास्चा छं !’

आसामरुया होस अन लाः थन लाः मंत । तमं मिखा खिल्ल मिना वयाः जःखः गनं हे मखन वं । क्रोधं न्ह्यपु क्वात, ह्य तज्याना वइथें च्वन । च्वनाथे मछूगु वया नुगलं अय्याये थय्याये मसिल । वयात अथे सुंक च्वनाच्वने स्वयाः ‘ छं फुगु या, बीम्वाःगु ध्यबा ला बी हे मखु !’ धकाः साहु नापं त्वाये मास्ति वल । गथे जक मनु जुयाःनं धाय् नयाः खें ल्हाये फुगु, गथे जक मनु जाली फटाहा जूगु ! धयाथें वैत साहु धयापिं खनाः हे दुनेनिसें घृणा जुल । वहे आवेशय् साहुया ख्वालय् हे ‘ थुक्क वेमान, धाय् नयाः छं खें ल्हात का !’ धकाः थुकलं बिइ न्हाल वैत । साहुनीयात नं ‘ छंगु हे म्हुतु जकं मिं नइमखु ’ धकाः धायेमास्ति वल ! म्हिगःतलें ‘ साहुया जय जुइमा ’ धयागु वया कामना, ‘ ध्यबा दुपिं इमान्दार जुइ, चरित्रवान जुइ, दयावान जुइ ’ धयागु वयागु धारणा । तर थौं.....थौं वयागु कामनां, वयागु धारणां वैतन्तुं थस्सः पायेका म्वाय् नकल । उकें वं

(७४)

न्हापां थःत थःमं निं धिक्कार यात, थःगु भजान, थःगु अचेतनतायात निं
थुकलं बिल—गुलिजक ध्वां जुल धयार्थे । तर साहुप्रति न्ह्याक्को हे क्रोध,
घृणा, क्षोभ दःसां, थःप्रति नं न्ह्याक्को हे तं जूसां ब्याकं अनतक हे
जक सीमित जुल, छाया धाःसा वं साहुयात छुं धायेमफु गय् मतिइ
बल खः, छुं यायेमफु — गय् याये न्ह्याल खः । तऽयाये मफुगु
अन्तरविद्रोह घानाः आसामहं भुमुकाः तया च्वन— ब्वाला काये
मफुगु चिलावं कुं जक ल्ह्या च्वं थें । थ्वला भं साहुयात जकं बः
जून । थःह्य काय् वयेवं साहुजुं धाल — ‘ का अय् केदारना !
थन वा । थ्व बदमासयात भो च्वके माल । का थथे च्वकि, त्वःता
छयेगु मखु ।’

आसामहं अगिमथः - मिखा कनं; तर म्हुतुं सः ज्वयेमफु, फ हे
मफु । साहुया परिवारया घेराय् लाःह्य व, चक्रव्युहं प्याहां वये मसःह्य
अभिमन्युथें, छुयाये छुयाये जुया च्वन ।

खुद्या

‘ कुकुलियां कू... ...!’

खा हाल। उखे हाल, थुखे हाल, प्यखें उलःमुलः खा- हाःसलं
पालुंग गां त्वपुल। तर व सः सुख वःगुथः लसताय् मेःहाःथें जक
मच्चं, क ला ‘क्रांति दें ! क्रांति दें !’ धाःगुथें च्वंक हे गंजा-
गोलं थ्वत ।

धाथें खमया सः छगू आह्वान, जागृति व जोमया हलचलमय
बिगुलया सः अथवा दनाः च्वपिं धनेत स्कःगु संगतिपूर्णं कुतः खः ।
अबलय् तुयूजलं संघर्षया ध्वाय् संकाहल । पूर्वया चित्तिजय् छिबिर छिबिर
रंगः ह्वलाः सर्गः चच्चिकना हल। चाया बन्दी जुयाः आत्म - समर्पण
याना च्वंह पालुंग नः न्हिले थें न्हिले थें स्वाः ज्यात ।

बुसुहुः तुयूजः लुल। धरतीया छत्रा छत्रा बस्तुकं सासः
ल्हायेवं पालुंग गांया निसःखाति छेंया खापा नं काँइ...कुँइ .. क्रमशः
चाचां वल। खापा चाल मखु, छेंखापतिंया प्याखंया धकिं उल ।
थनंनिसें शुरु जुइ हानं जीवनया प्रमवंगु हास-परिहासमय प्याखं ।

दबू लिक्कसं च्वंगु, नितचा जाःगु सुकूपोल - छेंया लुखा नं कुँइक्क
चाल मेमेगु, छेंया लुखा चाःथें । सुभ्रः न्हापां दनाः खापा खं वइपिं
मिस्तेकेथें अबलय् सुनमायाया त्हातय् वमिबैं पुइगु तुफि मदु ।

तर म्वायेत मदयेक मगाःपु कःनि दुगु म्हा वं लिउने क्वबिया तल ।
म्हाय् कःनि न्दय्फा च्याफाति हे जक दइ, वं म्हायात ह्याय् स्वत्ताक
चिनातल ।

लुवां प्याहां वयाकथं सुनमायां शून्यभावं जःखः छकः स्वत,
अले लिफःपुलाः खापा निपां लिसालाः लिग्वल, अनं फहिलाः क्वाहांवयाः
लैजिनाः लुरुलुरु वन ।

गां फूचायेवं सुनमायाया लैय् खुसि वल । न्ह्यानाच्चंगु खुसि
छरकं लाःगुलिं खुसि छीत सुनमायां पसि भचा थकाल । बुलुहुं खुसि
छित । खुसिया लः स्वाउं । खुसि छिनालि खुसिपारी थय्काः स्वाउं
लखं दिनि धाःगु तुति निपां भवाग्राभिप्रिं खुमिसीसं बबस्वात, अले
भचा ब्छासुथें ताःगु कःनि-म्हा छकः ल्हाकाक्क ल्हानाः स्वत्ताक गां
हिन । खुमिपारी च्वंगु छकूचा बजारचाय् नकतिनि पसः चायेकूम्ह
कापः- पसत्यां म्वाःसां म्वाःसां 'हाकफु' यानाः खै फाःभां उखे थय्क हे
मिखा मवायेकुसैं सुनमाया लुरुलुरु अनं पुलावन ।

सुनमाया प्याखंख्यलय् ध्यन । प्याखंख्यः चकना च्वन सगः
चकथें । तर ख्यःयात वय्क सुनमायाया स्वाः चमकं उखुनु, न नुगः हे
चकन सदाथें । व याकःचा लुरुलुरु म्हा क्वबियाः वनाच्चन वनेत ला
तर वयागु पलाखं व म्हुं म्याः हे स्फूर्ति पिमज्वः । व न्यासि वनाच्चंगु
कय्कुनाः लिउनें सुनानं सात्तुसायेकाः न्होने वनाच्चंगु थें अथवा
लिउनें सुनां 'खबरदार ... होशियार ...' धाःगुलिं ग्यानाः लिनि
चिला च्वंगु थें ।

रुगः पुन सुनमायां वाः हे मचायेका । वयागु गन्तव्य दिशाय्
छं तायाक्क, खुतिया बारय् प्रकृतिया विराटतां हिस्याकाः खिन्न व
याक्कःचाह्य लःघतं वैत स्वया च्वन । सुनमायां यानं निसें लःघः खन ।
घःया चवंगु सुक्क - प्वलय् नवःपाय् बुयाच्चन उइहा बुरिं छयो छगलं
स्यां छुनातःगु यें ।

सुनमाया घतय् थ्यंकः वन । व घतय् दुहां मवनि दुनें हरंर
न्हिला हःगु सः वं पिनें हे ताल । एक्कासि दुहां वने मखिनाः व घतं
पिनेसं निं दन । व दना च्वंथासं दुने जुया च्वंगु खें बांलाक तायेदु ।

दुनें न्हापां मिहा-सः वल — ‘छं ब्याहा मयानागु छाय्ले सा ?
सी धुंकाः मकः जन्म काइ धकाः नं मग्याःला छ ?’

लिपा मिजं-सः थ्वत — ‘न्हागु जन्म काःसां छाय् माल
छिमित, छिमित माःगु खें ला थ्व । सी धुंकाः मकः जन्म थका, लठ्ठा
हे थजु ।’

अनं लिपा मिहातेगु न्ह्यु-सलं घः त्वपुल ।

सुनमाया दुहां वनेला मवनेला, उसि चाःसां दुनेया सः भचा
हास्यगुथें ताःगुलिं व घतय् दुहां वन । धायें वं हास्यूपिंहे, अन्दाज
याःगुथें, घतय् दुने भेपि सुं मखु, बिकुनाया काकि, जमना व भाजुवीर ।
अय्सां व वनेवं छकः ला दुने च्वपिं स्वम्हं सुंक च्वन । बिकुमाया काकिं ला
वैत खने भायें हे न्हिलेगु दिना बिल । जमनां नं न्हापां ला न्हिला
च्वंगु भ्दुतु थपक्क बन्द याःगु खः ‘दुहां वःहा सु’ घकाः तर सुनमाया-
यात खनेवं व भचा न्हिल हानं । भाजुवीरं ला सुनमायाया ख्वालय्हे
तातुन ।

सुनमायां कःनि-कु दिकाः त्यानु निं लंकल ।

धुँइया... सलं चाःहिला च्वंगु घः घःगु हे गतिं चाःहिला च्वन ।
 सके घःया सुयातं स्वया च्वनेगु, नतुया च्वनेगु अथवा सुयां चेवा
 चर्चा याना च्वनेगु फुसंद महु । घःया छोने जुना च्वह्य सिंयाह्य
 भत्तुया नं फस्वये हे लिमलाः, चाःहिला च्वंगु घःया छोने वं एकनासं
 क्वयना च्वन— त्वाःसराहा . . . । वं प्रथे क्वाःलिसे सोली च्वंगु कःनि
 बुलुहुँ घःया प्वालय् छाः यायां, तिगः यायां कुतुवना च्वन । कःनि
 प्वालय् वंलिसे घतं नं ह्यासुसे च्वगु, कःनिचुं प्रितहया च्वन । प्याहां
 वःलिसे लुँचुं थेंन्यागुः कःनिचुं मुनेगु जया नं वहे मतापं जुया च्वन ।

सुनमायां सुयातं छुं मधाःथें, मेपिसं नं वैत छकल नमवाः ।
 सुनमायाया स्वालय् च्वंगु गम्भीरता खनाः हे ला मस्यु, छकलं सुं नवायेत
 न्ह्यज्याये मछाःगु ।

घतय् प्यहा प्यहा मतू दयाःनं सुं मरुगुथें गबेतकं गुपचुप । लिपा
 केतकिया तूफिन्नां छुचुं म्वयाच्वह्य भाजुवीरं तिनि सन्नाटा चफुइथें
 सुनमायायाकेन्यन — ‘छिमिगु बुँ नं च्वका काल हँ मखुला ?’

सुनमायां नमवाः, स्वाः जक कुतुवइथें च्वंक ब्वया कथत ।
 ‘बिकुमाया काकिं धाल — ‘वया दाजुःलाखे मिखाय् जायेका स्वबि
 तयाः भोतय् सहो तःगु हँ । गुलि खल, हाल नं मानये हे मजू
 हँ । दश्लाराचिका हे नुगः मछिन हँ वैतः अन्याः याःगु खनाः । अथे
 मतं नं अन्याः याये घेगु दुसा वः । बछि घयाः म्ये लहीकाः म्ये
 सिनालि मुकं आसामरुया छयनय् चीकाः, गन्याम्ह बेमान जुइ व ।

अन्याह्म ला गांया नायः हैं, पधनिपंच हं: पधनिपंच मखु पिशाचपंच
का, सि नं मसीह !'

'अधम, स्वा: हे स्वये त्य:ह्य मखु— भाजुवीरं नं धृणा क्यन—
वं याना: ला जिं थ्व दु:ख सी मा:गु ।'

'छं धा:थें अधमीं, पापी हे ख: ।— बिकुमाया काकिं सही
तल — सुयागु जक मन: वं, सुयात जक मख्वयेक; चन्नंक पाले
मा:ह्य ज्यानमारा ! कायह्य स्व, कायह्य, गुलि जक ह्यामि जुइ
व अयला:गुलु— सि नं मसीह ! जम्ना वैत न्यु हं, फयेखनं ज्यू ला, छेंय
वने ह्या:सा पिने हे तयातये हं । गुलि लज्या मचासे खं ह्याये
फुगु जुइ, लुमं लुमं हे पालिं निसें मि व्छया व: !'

'अथे धायेक नं छं सुंक च्वना का मखुला ?'— भाजुवीरं ह्या:
ह्योछिना: न्यन ।

'मधाइ धायेत ला, धया निं जिं नं, — छ थें जा:ह्य
अय्ला:गुलु, रंडीवाजयात मदयेक मगा: धका: बी माली का ' धका: ।
— छंत बीया पलेसा लैय् व:म्हेसित बी ' धया का, अन्याह्य भठिं-
गरयात धायेत छाय् ग्यायेगु जि जक । वं ला 'अथे धायेमते, आम्थे
फुति यायेमते, लैय् व:म्हेसित हे मचुइका बी हं छं म्हाय्, अथे का
धा:गु वं । वैत हे 'नां बा: बा:' धका: धित्तु छ्युं वयेके हं जिं फुति
या:सा लाख् । छखें ला ग्या नं ग्यात छु भा: धुमि धयाथें । लिपा
म्वाय्से, जूगु जुइ, ग्या: ग्या: लिसें ख्याइगु ला ख:नि ' धयाथें मनय्
वया: जिं 'फुति सा फुति, छं फुगु या का हुं' धया । अले ला लुरुलुरु

वन । आतकं ननुये मछाःनि जितः, स्वाःतकं स्वये मछाःनि जिषु ।
उकिं थ्वेत (जमना) नं धयातया जिं— 'खबरदार ! व नापं ननुयाः सना
जुइ दइमखु, अथे यानाजूगु खनकि बाह्य भिक्कु दाये जिं !' धकाः ।'

बिकुमाया काकिं गथे जुल खः अथे हे घाल । अबलय् जनां
भचा स्वाः स्यकूगु खः तर सुनां न वाः चाय्केमफु । सुनमायाया जक
खं ग्यलिसे नुगः कय्च्याना वल । नुनः कय्च्याः लिसे वयागु स्वाः नं
वैचुथा वन, स्वये हे तं प्याहां वःह्य थें, ग्याःह्यथें, कथा न्यनाः वयथां
कःह्य थें ।

'छुयाये...! जि भचा गरीव जुल, जिगु खें सुनां नं मन्य-
नीगु जुल, नत्र...— भाजुवीर वा कटटं न्हयाः घाल— आसामरुयात
अन्याः याःगु, जितः अन्याः याःगु तूम ला गनं तनी !'

'जोरिपारि मखथा नं ला अन्याः याःसां आसामरु' सह याना
च्वंगु । व धन दुह्य, जन दुह्य, सकतां दुह्य । आसामरुषा सकाः सुं मंत,
छुं मंत — बिकुमाया काकिं धात्र ।

'ख नं थ्व पालुंगयापिं मनु हे मज्यू, छह्य हे हि दुपिं
मखु । वं अथेमनं अत्याचार यानाच्वन, करकियागु धनम्पति
लाकाच्वन । अहें, अय्तं सुं छम्ह धकाः तिरिक्कु हाले मफु, महाः,
मछाः ! जिमां व नापं अथे सना जबलय् छम्हेस्यां जक 'खबरदार !
लाःलाःथें याये दइमखु, जिपिं मसीनि' धाःमु जूसा जिमां उलि
स्यनीगु मखु । जिनामं दक्को बुं मियाः धनम्पति न्ह्याकाः वय
त्यवः प्यय्च्याकल नं छसः सुं हाला मब्यू । च्वने त्यःगु थाय् खःला
थ्व --लोभी, ग्याफर व पिशाचत जक च्वना च्वंगु थाय् !'

शुलि धाशः भाबुवीर फहिल सुयागुं खाः मस्वसे । वयागु खँ
 गानाः, वयागु पहः स्वयाः, बिकुमाया काकि व जमनाया खाः
 गरखेसे च्वन । सुनमायाया खाः ला भन हे गरखेसे च्वना बल । खँ
 प्यःयं हे उसिमसिं दना बल । वया मिखाय् साहु व वया काय्वा
 नावय्-प्याखं छसीकथं लुथा च्वन । वयागु ख्वालय् तया हाप्वः
 दना वइथें, भ्वखाय् भ्वइथें, अजूचायापुगु किपा खने दया बल ।
 भवे, फयां फये मजीक भन डाह जू थें, व हसंमसं नं धाल ।

सुनमाया दुने च्वने हे मछुयाः खतं प्याहां बल । पिने वयाः
 नं वयागु इक्कुसे च्वना वःगु भ्हे याउं मजू । गःपतय् सेतिपाव्
 चिना हःगुथें वया सापः कुना च्वन । अनया अनसं वयास्त आसामर
 लुमन, अने वं याना तःगु सुचाःकुचाः नं । अनं मांबो नं न्ह्योने
 वःथें च्वन गुम्हेसिया स्नेह वं बांलाक काये मखं । अनं चिन्या साहु
 व वया हे हि गुम्हेस्यां अपिं निम्ह दाजु व केहेया जीवन बरबाद
 याना बिल ।

पिने सुयो मलुनि, लुइथें लुइथें आभाजक सर्गतय् पिदना
 च्वन । पश्चिमं दना वःपिं को - बथां नं मब्याःनि, 'क्वा...क्वा...'
 हाहां पूर्वय् वनाच्वन — ज्यालू वंपिं कुम्हाःतथें । गुँइ घाय् काः
 वंपिं मिमापुचः छपुचः ऋषेश्वर महाद्यःयाथाय् वनेगु तस्वाःगु लय्
 वनाच्वंगु खने दु, अमिसं खःथें मखुथें हाःगु पूमवंगु मे नं भाकाभुकु
 भाकाभुकु थ्वंगु च्वंगु दु ।

सुनमाया पलल जक पिने च्वनाः घतय्त्सुं दुहां बन । दुने
 च्वंपि स्वम्हं प्राणीया अबलय्त्कं थाय् व स्थितिइ छुं छुं हे मपाःनि,

सुनमायां छुं खँ र्हायेगु मधाःगु व सुयां खँ न्यनेगु नं मयः तायेकू
 दु धयागु थुइकूगुलिं सुनमाया दुहांवनाः यःगु थासय् फ्यतूवंसां भाजुवीं
 व बिकुमाया काकिं सुनमायायात छुं मधाः । पासा जूतां जमना
 सुनमायायात छुं धाये मछ्छ । घतय् दुने छगु प्रकारं सन्नाटा,
 चाःछगु व खुसिया सः बाहेकं मेगु छुं तायेमदु ।

मत्तू च्वंथाय् ताबेतकं मौन बातावरण नं हिंसि मदु । थ्व
 अनुभव, सुनमायां बाहेकं, मेपिं स्वम्हेस्यां नं याना च्वन । बिकुमा
 काकि ला अये सुकं च्वने छम्ह मिसा नं मखु, मनय् उलिउलि वये
 हाले हे माःम्ह, उकीं वं प्यात्त घाल—

‘अय् भाजुवीर ! छं मां छकः हे लुमना मवः ला छंत ?’

भाजुवीरं लिफः पुलाः बिकुमाया काकि पाखे स्वत अले त
 घाल— ‘जिमांया नां हे कायेमते, व मां ला ? शत्रु का शत्रु !’

स्वम्हं मिसात आलाहीं च्वन भाजुवीरया खँ न्यनाः । भाजुवी
 अयेमनं मांयात क्वह्यं भाःपी धयागु सुयाकें मती मदु । भाजुवीर
 खं आपाः ला सुनमायायात हे असर यात । वयागु नुगलय् ट्रां
 नं न्यायाः उकिया लिच्चः नापं ताबेतकं वयागु न्हापुइ थ्यंक थ्व
 च्वन । न्हाय्पं तियेत वं ह्वाः उलिक संकूगु खः, तर सकस्यां न्हा
 जुयाः अये याये मछाल । अयसां वं भाजुवीरयात बेक्को मिसां ला स्व
 स्वत, छायाःधासा भाजुवीर खनाः वैत तस्सकं घृणा जुल ।

मांयात कायं अये शत्रु धाःगु न्यंगु नं घतय् वःपिसं थौं
 तिनि । छकःला घतय् दुने ‘संसारय् मां ति तःघंम्ह सुं हे मदु

धयागु विश्वास चित्तायेदनाः खल । अन उपस्थित स्वंगुलिं नागी-
हृदय नं मूहाल । सुनमायां ला सह्याये मफयाः धान — ' मांयात
अथे धाये त्यःला ?'

' वं जितः बरबाद याये त्यः ला ले ?'

' अय्, धयां ज्यूला, मां धयाम्हं मां का— छंत बुइका तःह्य —
बिकुमाया काकिं नं भाजुवीरयात न्वात— वं न्ह्यागुं अपराध यातलें
छं अथे धाये मत्यः बाबु, स्यूला । छंत पाप लाइ ।'

' पाप, धर्म जिं नं स्यू, छं धायेम्वाः । मभिं म्हेमित मभिं
धायां छुकिया पाप । व मां जूसा ला अथे याइ ला का ।'

भाजुवीर छकलं हे तिन्हुल आकाशमैरवयायें स्वाः ज्यानाः ।
छुचुं गयाच्चंगु घतुवा ख्वालय् मिखा निगः तमं कंगु, ब्याटरी फूगु
खुंमत थें ह्याउंसे च्वनाः, विरुपाक्षथें हे खनेदत । स्वम्हं मिमातेसं
भाजुवीरया व अभद्र ख्वालय् हे स्वयाच्चन वं थःगु स्वाः वमछुकुतले ।

अमिगु मोनतां घः छकुतिं फिभांदन । प्यम्हेस्यां मिखा धाःसा
त्वाः परन्तु अमिगु मनस्थिति मिलये मजू । घतं जक प्यखें उथें उथें
ग्यंक कःनिचुं पिल्ह्या च्वन ।

' खला जिमामं जक छु द्वंकल धाये ग्व ?' — भाजुवीर
पुतुं च्वनाः प्रायश्चित्त याये थें हाला हल ।

भाजुवीर अथे हाःसां स्वह्यं मिमातेसं म्हुतु मल्हं । अमिसं
भाजुवीरयात वय्यीक स्वया च्वन । भाजुवीरं मनचा पुंली दिकाः
मित्राय् ख्वबि जायेक तल ।

भाजुवीर छकलं अथेमनं हिउगु खनाः स्वम्हं मिसातेगु म
पिपिन्हुया वल । भाजुवीरया मिसाय् ख्वबि खनाः सुनमायां ला भाःपं
हे भफुत, वया नं मिसा दंक ख्वबि जुल । सियेन्हो भाजुवीरया मा
थःह्य बोयात धाःगु खँ नं सुनमायाया मनय् लिथ्वया वल —
'यदाइ, जिगु ब्वह्यंगु बुद्धिं जिं दुःख सिल ! जिह्य मचा नं गालय
दुन !' — थये धयाः निघोति हे मच्चेंसे सित हँ । बिरामो जुयाः थस्स
पाया च्वंबलय् पिने पिने सकस्यां भुँइभुँइ तुँइतुँइ हँ — 'नकच्चरी
काय्या खाः स्वयाः भाःतया नामं च्वंगु जूसा उगु गति जुइगु ला व
बरे साहु नाथा ख्यलेमाः ! आः साहुं स्वःखनं वःला । काय् स्याना
त्यवः प्वय्च्याकल, अथे मखा भोगय् याये मालो । आः ला थु
गति धासैलि सी धुंकाः छु गती लाइह्य वेश्या जुइ, नरकय् लाइ
नरकय् !'

'हरेशिव ! मिसातय्गु कर्म !' धयाथें सुनमायां भसुकाः तल
ह्लाःपतिं कुतुकुतु न्यायेकाः, अन्यमनस्कं बँय् स्वया च्वन । भाजुवीरय
मां जक लुमनाः वैत भन भन नुगः मछिना वयाच्चन ।

सोली च्वंगु कःनि फुत, भाजुवीरं कःनिचुं फुकं म्वयाः दालाय
व म्हाय् चित्तुचिना बिल । अनं सुनमायायागु कःनि - म्हा पयना
सोली तयाबिल ।

बिकुमाया काकिं व जमनां ह्यतिं छकु छकु कःनिचुं ब्वबिल
निह्य माचां घतं प्याहां वनेन्हो बिकुमाया काकिं सुनमायाया
मती वयाकथं धाल — 'का सा वने । ए सुनचा, '
छन्हु आलु पियेत वये लाः ला छ ?'

सुनमायां छुं मधाः ।

‘ मखू छ छु जूगु हाइ सेंमाखाः !— बिकुमाया काकिं
मुनमायायात धाल— नवाये तक नं मंमदुगु, छु जुल छंत ?’

सुनमाया वास्याहां न्हिल ।

‘ थीं ओलु पियेत वा धया ।’

‘ वये फैला ग्व ?— सुनमायां धाल — दाइयाके न्यने माणि ।’

‘ न्ये रे, उलिनापं छु ।’

‘ दाइ छेय् दइमखुत, ज्याय् वन जुइ ।’

‘ गन ज्याय् हें ?— भाजुवीरं उत्सुक जुयाः न्यन— जिंला
व ज्याय् वंगु मस्युनि का । गन हें ?’

‘ लैय् कुहली - ज्याय् ।’— सुनमायां लिसः बिल ।

‘ बिकुमाया काकिं जमनाया खाः स्वत प्रश्नमय संकेतं ।
जमनां छुं मक्यं, केवल क्वछुना जक बिल ।

‘ अय्सा हैच दाइयाके न्यनाः कन्हय् वा रे सा ।—

‘ द ’

‘ का सा लुमंक न्ये नि । हैचा लाःसा जि हे वये छु छिमिथाय्,
— बिकुमाया काकिं घतं प्याहां वनेत ताःकयाः धाल— आः ला
छं दाजु किचकन्या नापालाः मवं मखुला ?’

सुनमाया फिसिक्क न्हिल । बिकुमाया काकि व जमना नं सुनमायाया
लिउलिउतुं न्हिल तर भाजुवीर छह्य धाःसा मन्हू ।

‘ किचकन्या नापं जुसानिसें हे सीदयेका आस्चिया दशा मभिंगु
छु, दय्सा मलै ।— बिकुमाया काकि वने धुंहा हे हानं ल्याहां वयाः

धाल— भुयूचां नापमलाः गु जूसा वयागु ज्यान हे वनीगु, भाग्य जुल
का । आस्चिया पत्सा वहे कुलांगार साहुयात पिरये याःसां ज्यूगु मि
किचकन्यां - सिकं पिरये याइथें, खः ।’

बिकुमाया काकि दंग जुल । सुनमाया मन्हू । जमना नं मन्हू
खाः वाल मिंकल । न्हाचंनिसं सुंक च्वना च्वंहा भाजुवीरं नवात—
‘ छुकिया किचकन्या दइ धकाः, म्वाः मदुगु हाला च्वं । छ थें जाःपि
अंधविश्वासीत जक दुगुलिं ला करपिसं याःयाःथें याका च्वने माःगु ।
दइगु ला धया व किचकन्या धाःपिं ।’

‘ का स्व पत्याः मजूगु व !— बिकुमाया काकि दनांतु
धाल— न्हापा अन्यापिं किचकन्या, लाख्य- लनिं खंनिं गुलि दु गुलि दु
का । जमनाचिया बाःयात नं ला खुसी हिजा दाइन्हेस्यां लिना हल ।
किचकन्या ला जिंहे छकः खना— भोगत्या-माया तःनय् दनाच्वंगु ।
जिं न्हापालाक वैत खनागुलिं ला खः, वं न्हापां जितः खंगु जूसा
अबलय् हे जि मदये धुकल ला छू छु ।’

‘ खः खः, म्वाल, हाला च्वनेमते हूं, जा थुइ लिबात --
भाजुवीर न्यने मयः पहलं हाला हल— फुकं स्यू थन पालुंगयापिसं ।
फुकं खं नं खं छु । भूत खं, प्रेत खं, मुलकट्टा खं, कवंचा खं, लाख्य खं,
लसिं खं, किचकन्या खं सकतां हे खं । गुम्हं चान्हय् चान्हय् खुसि- लिया
इन्द्रायणी ख्वया जूगु खंनिं, गुम्हं ख्यलय् म्ये बःहोपिं फा खनीपिं,
गुम्हं सर्गः थ्यंक छस्वागु तुइगु खंम्बा खनीपिं । गव, जिं ला छुं हे
मखं, चां चां गुलि जुयेगु, अहें, गनं मखना, गबलें छुं हाःगु नं

मताया । अये जक खंगुलिं हे ला थनयापिसं थःगु हि त्वना च्वंह
गुलुप्या मखंगु ! थःगु ला नया च्वंह गिद्ध मखंगु ! थःगु क्वे चुचुप्याना
भ्वंह खिचा मखंगु !

‘खःगु खे धयां हे गपाय् च्वं हाःगु स्व रे । मयःसा न्यनेमते रे
भं । छं हे धाये नं म्वाः, जिपिं हे वने सः बाबु । छंत नं साःवइतिनि
किचकन्यां, भले सो का छं ।’

बिकुमाया काकि हरंरर न्हिलाः घतं प्याहां वल । सुनमाया
यात ‘वने न्है’ धयाः जमना नं प्याहां वल । भले घतय् दुने
मुनमाया व भाजुवीर जक जू वन । भाजुवीरं मुनमायायात मेगु छुं-
छां मघासें केतकिया तुफिचां कःनिचुं मुन – स्वार स्वार स्वार ।

न्हयद्या

‘ धराङ्ग ... धराङ्ग ... धराङ्ग ... ’

स्वधु बारुद मुल, पबःया स्वंगु थासं नं ततःगवःगु ह्लो व
ह्लो कुचा आकाशय् व्छम्हुयाः उखे थुखे छयालब्ध्याल जुइक चिच्चाये
दंवन ! ज्वालामुखी तज्यायेथे पबः तज्याःगु सलं दामन व मिम-
भज्यांगयात नं छकः दिनिक संकल, अने उखे उखे गुंया च्वतय्
च्वतय् हानाः पालुंगगां नापं हुनुनुनु ध्वकल । गुदुदुदुं नं न्यायेथे न्याःगु
ह्लो मूगु सःया लिध्वःसः नं छकः आकाशय् थहां वन— घननन ।

लैय् ज्या सनीपिं ज्यामित, ह्लो मुलकि ह्लोतं कःवइ भासं
ग्यानाः ह्लो मुइकीगु थासं भचा तापाक अर्थात् सुरचितगु थासय्
च्वनाच्चं पिं, ह्लो तज्यायेवं सकलें ह्लो मूधाय् ब्वाय् वल । अमिसं
लें हे हत्तिक द्वैच्यु वःगु ह्लो ल्हने फुगु ल्हनाः ल्हने मफुगु उक्को
ग्वारा ग्वारा तुइका लैया सी सी पंचिन । चिचीकूगु ह्लोया कुचा व
चा जक साबेलं तुत्तुथाः भीरं ववपवाना व्छत । भीरं कुतुवन ह्लो
उक्को, तर धूया कण कण जक फसं ब्वयेकूगुलिं त्याहांतुं वयाः चःतिं
प्यानाच्चंगु ज्यामितेगु ख्वालय् प्यप्यपुंवल ।

लें पना च्वंगु ह्लो कुचा व चा व्याक्कथेः सुचुल । ज्यामि - नायः
सुबेदारं, निखें छत्वाः छत्वाः कथिचा तियाः ब्वयेका तःगु ह्यांगु

पता:चात, लिकायेगु उजं बिल; गुगु प्रायः बाइरोडय् मोटर चलये
याइपिं डाइवरतेत मोटर दिकेगु चिं खः अर्थात् लें पास मजून,
ग्यानापुनि धयागु छुमां । पता:चात जक लिकाल, लें चाल । अले
निखें दिनाच्चंगु भोभो मोटर छगःयायां निगःयायां रहेँ मुइकूगु थासं
बुलुहुं न्ह्यानाः पुलावन ।

थक्वाथं निसें भैसे थ्यंक छस्वागु मूलें त्रिभुवन राजपथ नामं
प्रसिद्ध । देशया मुख्यगु लें अर्थात् राजवानी दुहांवं प्याहांवं जुयेगु, मेमेगु
देशया ब्यापारिक बस्तु हयेगु, थःथाय् यागु कपिंथाय् व्छयेगु मूलें
हे थ्व खःमां थ्व लेंया गति साह्रें हे बांमलाः । थ्व लें शुरु जूयासं
निसें अन्ततक अर्थात् छहाकलं हे ग्यानापु धायेगु हे पाय् छि । थ्व
लेंया नागढुंगा, सातघुम्ती, अधोर धाःगु मोटर दुघटना जुइगु ना
दंगु थाय् थें, प्रकृतिया न्ह्याइपु न्ह्याइपु दृश्यया दृष्टिकोणं न्याह्रि
महत्त्वपूर्ण खःसां तबि महाभारत पहाड - श्रेणिया छगू कच्चा दामन
लिक्कसं लाःगु थ्व लेंया ४७ माइल नं मोटर कुत्तुबनाः सन्तत सीगु
प्रमुख थाय् या नामं नामुद ४७ माइल गाकं दागि जूगुलिं फिनांकी
मजियाः सडक विभागं हे लें तब्याकत सिथय्, सिथय्, पर्वः छाये
ज्या याःगु । ज्यामित इगःमिगः । आसामरु ब भुयु नं ज्यामि अथवा
कुली । अमिसं नं जःति ततःताः वयेका ज्या सन्ततवन । अमिगु ज्या
गलं थित्त भोरया रहेँ कत्तपत्रान्त हयेगु जूगुलिं रहानय्, ततःपुगु थ्व
छपु छपु दु ।

दिपाः मदयेक धोंबोंचुयाः फरिश्तस ययेमाःगुलिं सकले ज्यामितेगु
ह्य चःतिं नित्युक्क । ज्यामि - नायो मुक्केदारया नं ज्या ब्वब्व मलाः । ३

उखे छकः छकः, थुखे छकः छकः ब्वाय् जुया च्वन । वं धाःथें,
 ग्रहायेयाःथें बयागु निर्देशनय् ज्यामितेसं नं ज्यान पानाः ज्या याना
 च्वन । ततः वःगु न्हों पुइकेगु, पुइके मफुगु ल्हों बारुद तयाः मुइकेगु,
 पबः छायेगु, तछ्छायेगु, ब्याक्कु ज्या कुल्लीतेसं त्यानु हे मलंकुसें याना
 च्वन । तुयूगु नम्बर प्लेटया जीप न्होने वयाः द्यूबलय् धाःसा
 ज्यामितेसं छकः ज्या दित खः । वं नं जीपय् च्वना वःह्य सडक
 रिभागयाह्य इन्जीनियर साहेबयात स्वयेत । सकलें ज्यामितेसं बयात
 पवाय् पवाय् स्वत तर छम्हेस्यां हे नमस्कार मयाः न सलाम हे
 यात मानौं सलाम सलाम नापं अमित छुं मतलब मदु खालि ज्या
 नापं हे जक । तर सुवेदार साहेब कुल्लीतभें गन खः धक्काः, वं ला
 अफितरतेत सलाम यायेमाः धयागु बांलाक स्यू । इन्जीनियर साहेब
 यात खनेवं हे मलाइभासं न्होने वनाः मिलिटरी काइदां हे सलामया
 बय्पाः तल । इन्जीनियर साहेबया खासाखुसु खैय् नं ल्हाः ब्वब्व
 स्थानाः स्वीकारात्मक छथों संकल । जीप स्टार्ट ग्रायेवं भचा लिचिलाः
 थःथःगु थासय् दनः इन्जीनियरयात त्वालां स्वया च्वंपिं कुल्लीतेत
 थथाय् सलं 'थथे या ग्रथे या' धक्काः हक्कल । जीप दामनय् थहां वनेवं
 ग्रामामरु व भुयू च्वंथाय् वनाः निम्हेसियागु न्हाय्पनय् सुवेदारं
 स्वांपुल ।

आसामरु व भुयू सुवेदारयात ज्यू नं मघाः, मज्यू नं मघाः ।
 निह्य पासापिसं थः थः खाः जकः पुलुपालुं स्वत जिगु समस्या ।
 छंगु नं खःला धकाः न्येने थें ।

कपाः फुसय्सं च्वंहा निभाःयः पश्चिमय्, ध्यचुइवं च्वं
अचल ब्याक्कं बस्तुया किपा जुक्व पूवंय्, ध्यचूसां क्रमशः ताःशाक
जुजुं न वन । भचा लिपा ला सिलसिल सिलसिल फय् सन । फय्
तालय्सं सिमाकचात नं थिकुथिकु पनाहल । अथे सिमा - स्वांमात
संगु घिन्तां मैचा प्यांखं - ख्वाय् काःगुथें ग्यनाःला मस्यु, ई छक्क
छयाताहाँ न्हिला हल गथे उदेच्छिताया पलाखय् घरानिया धाःपिब
हेवाय् चवाय् याइ खः ।

लैय्, भ्वभ्वसु ज्या सनाः च्वंपिं कुलीत त्यानुचाः प्यापचाः
पित्याःचाःथें जःखःया दृश्य व वातावरणया नं म्हैपुसे न्यलास्वाः वः
न्हापालिपा महाभारतया श्रेणी व थुकिया कचामचां थःगु भराय्
धिकःगु ह्य ब्वयाः न्ह्यैपुगु च्वकां च्वकां पालुंगगाः छकुतिं भक्कःभक्कः
धायेका तइगु, तर थौं व आभा, व जः गनं छुं नं वस्तु ब्यूगु खने
मदु, भुमिं त्वपूगुथें, खिउं खिउं धाःथें भ्वइसे खने दया च्वन ।
अथे हे थुखे उत्तर पाखेया नांगागु डांडात व उकिया क्वसं क्वसं च्वंगु
चकंगु फाँटतसें नं श्रीलं कःहा ल्वगिं थें फुसुलुसे मंमंघाःगु ख्वाः ज्याना
च्वन । पश्चिमया भोक्को पबंः नं बुल्लुसे च्वं महाभारत श्रेणी थें ।
दामनया लिक्कसं लाःगु पारिया कापी कापी जुयाः इमा छज्वः कावा
नया च्वन । इपिं च्याल्ल चिल्ल हाःगु नयेमखनाः ख्वःपिं मस्तेगु
सःथें ताये दयां च्वन । तापाक थ्वयाः वया च्वंगु घेंसिनीया विरहं
जाःगु मे' मन हे खुल्ल मिं ।

धाधामधां बान्हि फपुल । बजि नयेगु ई । सकस्यां ज्या भचा
प्यासुका हःगु खनाः सुवेदारं 'बजि न' धकाः उगं दयेकल । कुलीत

ज्यादित्, ज्याभः त्वःताः बजि नल । बजि मद्रुपिं जक गुम्हं त्यानु
लंके येँ सुंक च्वन, गुम्हं उखे थुखे चाःछू वन ।

आसामरु व भुयूया नं बजि ज्वना वःगु मद्रु । बजि नया
च्वंपिनि ख्वाः स्वया च्वने मछालाः निम्हं भचा उखे थ्यक् चिला
वन । भुयू कलभट्या पःखालय् मस्सःपाल, आसामरु जक तग्वःगु
ल्होँतय् थहाँवनाः फ्यतुत ।

ल्होँतय् फ्यतुह्म आसामरुया मिखा थः च्वनाथासं तप्यंक् क्वय्
पालुंग-गालय् लाःगु नांगागु पहाडया क्वसं च्वंगु, पालुंग गामय् ध्यन ।
पालुंगया ब्याकं छेँ, तापाकं खंगुलिं, थिपाप्पिपा जुयाः छ्थीथें
खने दया च्वन । भचा पूर्वय् खुसिया च्वसं च्वंगु, दंपवःया जौय्सं
भवःलिक छेँत खने दुगु, पोडेगां व उकिं भचा च्वय् प्वालाप्वाला
थोगु जस्ता - प्वल छेँ जक दुगु जैसी गां व खत्री गामय् नं वयागु
मिखा घुसुहुं न्हात । अले मेमेगु गांचात गुगु व तःजागु पहाडं खनेदु,
स्वत — अंगारे, फेदी, ओखरगां, किटिनी, टिष्टुंग मस्यु छु छु । खने दक्व
गां, पाखा, पबं, खुसि-खासि छकः मरसर स्वयाःलि वं थःगु मिखा
हानं पालुंगगामय् हे जुके हल गन व बुल खः, ब्वलन खः, थः ब्वा,
बाज्या बुयाः नं चा जुया वन खः ।

आसामरुं छधिकं खनेदुगु पालुंगयात क्वथीक स्वयाच्चन ।
नवाः - संस्कृति व इतिहासया दसुः पाःह्लोँ थोक च्वंगु शोभा भगवतीया
देगः, उकिं भचा उखे च्वंगु भैलःद्यःया देगः व इन्द्रायणीया देगः लुइका
काल वं । अनं मामां वेवं थुहासियागु थुगु छेँ, थुहासियागु थुगु

धकाः तिफ्याये थाकुगु बिप्पासिप्पा छेँचिया पुचलय् आसामरुं थःगु
छेँगा प्वल जक जूसां खंकां हे त्वःतल । अये हे गामं पिने च्वंगु वयागु
थःगु बुं नं वयागु तेस्लागु मिखा छले याये मफुत, गुगु बुं चिन्यासाहुं
जालसाजि यानाः, हपस्यानाः च्वाकाकाल खः ।

बुं खनेवं हे आसामरुया मिखा जायावल । व वयागु बुं जक
मखु वया बौया ह्चिःति अफ नुगः हे तिनि । बुं खंखं हे आसामरुया
बौद्ध लुमंसे वल, सी - लासाय् च्वनाः धाःगु बौया अन्तिम वाक्य
हानं छकः लिथ्वया वल — ‘बाबु, थ्व बुं छक्क न्ह्याक्को दुःख जूस
मियेमते छं । जिं, नेपाःथ्यंक धलिं क्वबियाः यंकाया ज्याला नरे
मनसैं मुंकाः थ्व छक्कचा बुं दयेकागु खः छंगु हे लागिं । थ्व व
छुं यात धाःमा जितः सीसां चितासू दइमखु । बुं चिकं, छ जि
इताः । चिकं मदयेकं इताः च्याये फइमखु, बाबु !’— प्यखे
थ्वहे सः जक घुन्न मिनाच्चंगु थें बुल वयात । भाःपी हे मफयेक हंसमर
धाया वःगु वाःचाल । वंखन कि वया ब्याया आत्मा हे वांवांखाव
चिन्यासाहुं न्हृत्तु न्ह्या च्वंगु । वाक्कुछयुछयुं मिखा तिसिनाः जवःह
कस्मिक म्हुँचिन । मिब्वाला कयाच्चंगु ख्वालं धयाच्चन — ‘छं साहूँ
अन्नाय यात साहु, धर्म त्वःताः धाय् नल । जितः जक मखु ।
जिमि ब्यायात नापं ख्वयेकल, वयागु नुगलय् लाकामं च्वात । जि
स्यू ब्याजं ब्याज यानाः बुं पचयेहे यानाः काये
छंगु दाउ, छगु सुर । तर बुं जिं पचये याके बीमर
जिब्वाया पवित्र आत्माय् छथेजाःह अथमीं, पापीया पलाः छा

तयेके बी जिं ! छंगु जाली — भो खुये मफुतले नये-त्वने, दनेतक नं
पायेमखु जिं !'

‘अय् आस्चा, थन वा ।’

भुय् सःतूसां आसामरुया जोस क्वमलाःनि । मुमुरे जुजुं दनाः
व मयः मयः भुय् च्वंथाय् वन । भुय् चागःचात छप्वः क्यनाः
धाल— ‘वा वा, धुं कासा हिते वा ह्यपुगु छयायेथें ।’

‘ह्याः ह्याः छु हितेगु व ।’— आसामरु फनक्क फस्वत ।

‘वा.....छथु हिते का, प्वाथय् पित्याःगुसां ला तनी ।’

‘छं धायेवं तनी का, हितां नं तनी ला व ।’

‘मतंसां लो ला मनी नि, वा.....!’

‘लोमनी धा, तनी धा, वहेन्तुं मखुला ।’

आसामरु ‘ह्याः ह्याः’ धाधां कलभटय् फयतूवन । भुय् कलभटय्
ह्यंग्वालं धुं कासा नापं च्वयातये धुंकुगुलिं हितेगु मन मदुसां भुय्
यागु करं धुंया पेंः चागःचा काल । भुय् च्वलेचिया चागःचा
छलिसे आसामरु धुं ल्हयां यन । निह्य पासापिं प्रतिस्पर्धाय् वंवं
वंवं आखिरय् आसामरुयाह्य प्यम्हं धुंतेत भुय्याह्य च्वलेचातेसं
वेदर कायेका कुना बिल । आसामरु बुत । त्याःगुया जोसय् भुय्
हानं छथु हितेगु कर यात तर आसामरु माने मजू ।

व कलभटं दें जक दन, सुवेदारं ‘सुरर’ सिटी पुया हल ।
कुस्तीत निम्हेस्त्रां ब्वाय् ब्वाय् वनाः ज्या ज्वं वन ।

इलं धाल । ज्यामितेसं ज्या त्वःतल । थःथःगु ज्याभः ज्वन
लें जिना नं व्छत । निभाःद्यः लुकुं मब्यूनि । छहा निहा यायां कुल्ली
ब्यान्था वन । ४७ माइलय् केवल आसामरु व भुयू जक हे त्यं दनि
निम्हेस्यां थिथि खं ल्हाना च्वन । सत्लाह वदचाल थें, पलाः च्वयेक
तर अमिगु पलाः छें पाखे मलिसें दामन पाखय् लित ।

‘कन्हे सुवेदारं ख्ये’ ज्वना वा धाल, छुयायेगु ?’ — लें
आसामरु भुयूयाके न्यन ।

‘जितः नं धाल अथे हे, जिं ला हयेमफु भाइ— भुयू तप्यं
हे लिसः बिल— गन काःवनेगु च्यागः च्यागः मछिं ख्ये । जखु
तिनि छकलं भिगः हयाबिया, आः हानं..... । ज्याय् भर्ना जुये
पुइहाये धुन का खा स्वम्ह, ध्यः छधानि । छकः न्या बाधानि ति
अयलाः स्वंगः मिसि नं धायेसार्थं हे धारे याके धुन । गुलि ज
नये माःगु थ्व मतिकुह्लाःते ! तलब कायेखुनु छकः नं मोज याकेम
धकाः हाला च्वन तिनि का । फय्खनं ज्यूला का ! हिचःति हायेक
घो घो स्याथेबलय् भी, मोज याइपिं अपिं । च्यः ला धया भी ! जिं
ज्वना वयेगु मखु, कोरिसा ज्वना वये । मरु धायेगु का ।’

‘मोज याकि धकाः जितः नं धया च्वन ।— आसाम
धाल— भी भर्ना जुयाबलय् काःगु ला ओभरसेठ साहुयात धाःगु नि ।

‘मुकं गन ओभरसेठ साबयात खः धकाः, बछिबछि का ।—
भुयू धाल— भतिजक चंखम्ह सुबदार ला व, अथे जक यानाः ह
कमयेयात ला वं, छं सि हे मस्यू ।’

‘स्यू जिं नं थुलि कमयेयात धंगु । जेलं प्याहां वःबलय् नांगाहा का, सुबदार जुयेवं छकलं च्याना वल का । थये हे कुलींके तितुमतु तियाः मखा तःमि जूगु व ।’ भुयूं समर्थन यात — ‘मनू एक नम्बरया दुस्याहा, सु कुलीया हिचःति मत्वं वं । छहो - छमुका जुतलें काइम्ह का, मन थ्यंकयाहा धाये ।’

‘चाकरी नं बल्लाः सिक्क — आसामरुं तन—याद दुला, वं थें मेपिं लैया सुबदारतेसं कमयेयाये मफुति ।’

खं त्हाल्हां निम्हं दामनय् थ्यन । थःके माक्को सौन्दर्य दयाः बा च्वापुगुया हिंसि स्वयेगु केन्द्र जुयाः, दामन न्यासिचाचां न्याकुंकया च्वन । प्रकृतिं हे यत्तुगु मतिना त्वला तःगु थ्व थासं थःत स्वकेत सगरमाथा, गौरीशंकर धौलागिरि, लाम्ताङ, गरेश धाःपिं च्वापुगुत फयां फक्को भःभः धायेका च्वन । थनथाय् नागबेली कयाः ब्वाय् वना च्वंगु वाइरोडया फुइं नं मेयाय् स्वयाः छांट वं, सके दामनं थःत मस्वइ भनं ग्याः जुइ व ।

दामनं पयटकतेत मोहनी याःसां थनया बजार ला नां जकया बजार, पसः निपसः - प्यपसः व न्याखा - खुखाति छें, तेताद्दे । अयेसां कृषि - अनुसन्धान केन्द्र, फलोद्यान, वनविभाग व पर्यटन सूचना केन्द्रया हिंसिचा हिंसिचा दुगु, न्हून्हुगु बंगला व स्याउ, बःसि, व काउलि, लैं अथे हे अनेक स्वां, जरिबुतिया सिमा स्वांमा आदिया प्लट दामनया चाकःछिं धयाथें दुगुलिं दामनया बजार न्ह्याक्को हे चीहंसां थ्वयागु हिंसि न्याकं च्वन्हाः । अनेतने सिचुगु बानां बजारयात गबलें नं भुइसे च्वंके मब्बू मानौं बजारं खिउंखाः ब्वल कि हे सुरक्षा-कानून लगे जुइगु भय दु थें ।

उत्तु नं दामनय् मनूत उस्त खने मडु । अनया कर्मचारीत ला
 ४ बजे लिपां निसँ हे थःथःगु लँ लिनाः वने घुंकल । पसलय्
 पसलय् नं न्याःवःपिं, च्या त्वना च्वंपिं नं मडु जक धाये मजीक
 दु । पालुंगया परिश्रमी मिसात पसःया न्होने न्होने घाय्कु दिकाः
 त्पानु लंका च्वंगु दु । अपिं गुम्हं दनाः चुरठ त्वना च्वन, गुम्हं पयतुनाः
 ख्याःयाना च्वन । पर्यटकत छद्म निहसँ उखे थुखेया दरय स्वयाः छपाः
 निपाः किपा कया च्वन । घाय्कु दिकाः पयतुना च्वंपिं ख्यासेपिं
 मि तत अमिगु किपा नं काइ धकाः लःयाः चायाः खिरं खिरं न्हिलाः
 बुरिपिनिगु म्हे किकाः किकाः सना च्वन ।

आशामरु व भुयूँ अन्यागु उखे थुखेया चहः पहः छुं नं स्वया
 मच्चं । अपिं निम्हं पूर्व स्वया च्वंगु स्वंगू पसःया दथुयागु पसलय्
 सुत्त दुहाँ वन सुलिमय् वने थें ।

ख नं अपिं सुलिमय् हे वंषिं खः । अपिं दुहाँ वयेवं गाहा
 पिया च्वंम्ह सुलिं मयजु दन घसियां घाय् हयेवं पयतुना च्वंम्ह म्ये
 वाथाइथिं दनी थें ।

‘नाना, भाप मुला ?’ (तता, थ्वे दुला ?) — भुयूँ सुकुली
 पयतुनाकथं हे न्यन ।

‘सुलिमय् नं थ्वे मदिला !’ — नाना स्वये हे ताइस्वाः वयेका
 न्हिलाः धाल ।

नाना फित्तिक्क जक न्हूगु, अय् नं वयागु पल्टनथें लस्करों मिले
 जूगु वा, ह्याउं ह्याउं धाःगु म्हुतुसिया च्वय् - ववय् गुलुप थीयें
 भलक्क थीयलय् नाना गाकं हे हितिं भयेबिल । गाहकित निम्हेस्यं

नं वयात मिखा गुजुकायेकाः स्वत । भन नानाया तुयुगु मनचाय्,
 ढाकुक् त्वया च्वंहा अर्थचन्द्र, व न्ह्यबलय् वयागु ह्याउं ह्याउं
 धायाः नं पिचुगु, नायूगु न्यताःया ला-गुजि नाप नापं न्ह्याना वंवल्य्
 भुयूंला नानायात आलां च्वनाः स्वःगु स्वतं तुं ।

‘दाइपिं पालुंगयापिं थें खःला ?’— नानां सौमा पाखे त्हाः
 न्ह्याकु न्ह्याकुं न्यन ।

‘खः ... — भुयूं लिसः बिल छ्याताहां न्हिलाः— दाइपिं
 धायेमाली ला जिमित, भाइपिं धाःसां गाः नि ।’

‘अ ... छिकपिं स्वयाः नं जि बुरि जुइ ला सा — नानां न्याकुं
 कयाः न्हिलान्तुं धाल— चलाखपिं खः का ।’

‘छ स्वयाः नं जिपिं बुरा जुइ ला सा, सु चलाख धायेगु ।’
 — भुयूं नं हा जुरुजुरु संका न्हिलाः धाल ।

स्वम्हं न्हिल स्वम्हेस्यां न्ह्यैपु तायाः । सुलिं न्यंक न्ह्यैपु
 जित । यचु नुगः ह्यिता च्वं थें स्वम्हेस्यां ख्वाः चंचं धाः ।

‘न्ह्याथेसां दाइपिं स्वयाः जि क्वकालि हे का ।’— नानां
 धाल ।

‘गोदें दत ?’ भुयूं न्यन ।

‘भिन्हेदें का । दाइपिं ले ?’

‘जिपिं नं उलि हे जा खःनि ।’— भुयूं धाल ।

‘हय्, खइमखु उलिं ला ।’

‘खः धया...—भुयूं धाल—भी स्वम्हं उत्थें उत्थें, दाइ नं
 मखु, भाइ नं मखु, नाना नं मखु ।’

हानं स्वम्हं न्हिल । न्हिले ब्यानांलि आसामरुं नं छकः ना
नापं नवाये नंके थें धाल — 'नेवाःभाय् गपासकं सःगु न्यवाःतथें हे ।'

‘न्यावरयाके पेइली वसेलि न्यावर भाय् मसैला ।’

थुलि थयाः नाना छुं काल फलकतागु च्यांपतिया अन्तिम ग
थें । आसामरुं नं जवाः - सवाः यायेत ग्याइहा मखु, धाल — ‘ग
जिमिसं तामाडनी ह्येमफुमां छिमिगु भाय् सः गथे ले?’

‘तामाडनी ब्याहायाये मनंमां ख्याःयाये नं जुइ नि उकिं स
जुइ का दाइपिं ।’

स्वम्हं मुलिं थ्वक्क न्हिल । नानां ला न्हिलान्तुं सोंमा व्हन
व दंग जू थें वया न्हायपनय् च्वंगु लत्यापा पाय्पागु लुव
निचाः नं बराबर हुसुलुं पुलेगु याना च्वन घरिया पेडुलम थें ।

नानां निम्ह ग्राहकया न्ह्योने छगः छगः मिलेबरया खल
बल, सोंमा छकः व्छाकाव्छाका संकाः खलाय् थ्वें लुन । म्यते थ
गटटट सलं खला जाल । थ्वंया मगमग बासं न्हाय् थुदिन
आसामरुं व भुयूं थःथःगु खलाय् ववस्वत । अमिसं स्वयेवं चाकल
न्हायकंथें च्वंगु खलाय् तिरिक्क तिरिक्क तिरितिरि मुयाः थ्वं थः
गुणया छथु विज्ञापन नं यात ।

‘खलाला तिगा ? (छखलाया गुलि ?) — खला व्ह
न्ह्यो भुयूं न्यन ।

‘सुका सुका दाजु, भाप भयाबा मुला ।’

नानां जायेक दुगु ख्वलाय् हानं भचा भचा ध्वं, लुना बिल ।
 ध्वं ख्वलाय् मन्हाताः भचा भचा भयेबियाः बँय् नं वात । अले
 निम्हेस्यां ध्वं - ख्वला ल्हनाः म्हुतुसी दिके यंकल ।

ध्वं फूगु ख्वला बँय् दिकेवं उकी हानं ध्वं हे जाल । व नं
 निम्हेस्यां वनचायेकल । प्वंगु ख्वलाय् हानं सोंमा क्वछूवयेवं ह्लातं
 पनाः भुयूँ करुवा सालाकाल । नानाया ल्हातय् च्वंगु सोंमा नं न्हापाया
 थासय्न्तुं च्वंवन ।

‘यला भा खाइ ओम नाना ?’ (छं भाःत गो ले तता ?)

— भुयूँ छतका दां न्होने तयाः म्हुतु प्युप्युं न्यन ।

नानां पिने पाखे छकः थय्क मिखा वायेके धुंकाःलिं लिफः
 पुलाः धाल— ‘बिडी ख्लुबारि यार्बा भ्युनाबा आरे ।’ (बिडी न्याये
 धकाः वंम्ह, मवःनि गो)

पिने बजारय् वहे घाय्कु दिकाः चुरठ साला च्वंपिं मिस्त
 बाहेक मेपिं उस्त खने मडु । नानां वहे मिस्त पाखे स्वयाः धाल—
 ‘छामेदा डो जिबा ।’ (व्यासेपिं नापं ख्याः याना च्वन ला मस्यु)

‘मेपिं मिस्त नापं छं भाःत अये ख्याःयानाः सना जुइगु यः
 ला ले छंत ?’— भुयूँ न्यन ।

‘आ ख्याःजक यानां छु जुल, मती पाप तये मज्यु
 का । जिं नं ला ख्याः याना नि मेपिं मिजंत नापं ।’

नानाया लिसलं भुयूया म्हुतुइ धौ फित । आसामरु ला न्हापां
 निसें मौनह्म, तर भुयू सुंक च्वंगु वैत मछिथे तायाः धाल—‘ख्याः
 यायां लिथु जुइह्म लिसेन्तुं वःसा ले ?’

जालय् च्वंगु ह्मिचा लिकयाः नानां छतका दां स्वथन अये
छुतां म्वायेक लिसः बिल — 'हःसा हल का, व वया थासय् च्वनी.
जि जिगु थासय् च्वने; अथेला जि नं ख्याः जक यायां हे वयाम्ह
नि खः । ख्याः न्ह्याःपिं सकस्यां य नं यः छु । अथेसां जि दयेका
वं मेह्य हये छाली मखु, वैह्य नं वये छाली मखु, न्ह्यथु दुधाय् न्ह्यथु
नापं व्हने सुं मिस्ते नं यै मखु ।'

नानाया खँ लै त्वाः ल्हायेयें छ्याक् छिक् मती गथे वल अथे
हे धाल व । दया छगू छगूथे खँ ख्यालं घयेपू, अंगया छगू छगूथे
चाल चंचल, मिखा शब्द शब्दय् भल्याक् भुलुक् घुंकाः मानौं जीवनय्
वैत ख्याः बाहेकं छुं छुं हे म्वाः अर्थात् जीवनया उदास व नीरस
भाय् प्रकृति वत मस्यनि । व थजागु परिहासं स्वतंत्र हे तिनि, मिखा
तिस्मिनाः नं घुतिने मफैगु व्यथां व ब्यागलं हे तिनि ।

नानाया भाःत बिडी म्हूचिनाः वल । आसामह व भुयू भचा
अकमकथे चाल तर नानायात अन्यागु छुं मछिं थें च्वंगु अनुभव
मजू । वं भाःतम्हेसित मुसु न्हिलाः स्वयाः 'वने न्है' धाःपिं ग्राहक-
तेत 'हवस्, भासौ न्है' धकाः बिदा बिल !

च्याद्या

आसामरु व भुयु दामनं छे पाखे स्वयाः वःबनय् द्यःनिभाः
 बिन धाःसां पाय्द्वि । पश्चिमया क्षितिज ह्याउं ह्याउं जक धाःनि ।
 भाकं सर्गः वुद्धया स्वाःथे प्रशान्त । गथे मर्गः गम्भीर स्वः, श्रुतीया
 श्रुचा कुचा-पालुंग उपस्थका नं गम्भीर । पालुंग - खुमि न्हाःथे
 मन्हाःथे जक च्वं । प्यथ्ये पहाडया अजंग स्वाःपाः नं वंच्चुमे न्गो ।
 द्येवा पतिं पिज्वया च्वंगु भुतूया कुं त्वपुयाःला बा छे छेया व्यथां
 मयाः, पालुंग देया स्वाः छपातं कुंसुरु स्वाः जुया च्वन ।

निम्हं पासापिं खे ह्लाह्लां दामनं लुरुलुरु ववहां वया च्वन ।
 निहसियां लुति-पलाः घिसिलाः । भवाशां भिशीं ववहां वये माःगु पहाड
 व जंगलया लैय् मिखा तिसिनाः पलाः छियेत निम्हं मग्नाः । निम्हं
 पंया जःखः च्वंगु थेंसिमा व तकुस्वांमाया कचामचा बःकाकां ववहां वया
 च्वन । निम्हं सिं सिं च्वं, निम्हं मस्त । निम्हं भुमभुम निम्हं ह्याउं स्वाः
 गाजु । निम्हं छपति हे मग्नाः मानो ग्याःभाय् वयागु स्यूगु हे मडु, अये
 चिन्ता, पीडा न अमिके मडु । नागबेली लूगु बाइरोडया लैय् मनु
 गु मस्त । मोटर बयेगु वनेगु ज्या नं दिना हे च्वंगु उगु ई । आसामरु व
 भुयु आपाः चाःहिले माःगुलिं पीचरोड त्वःताः जंगलया सत्तीगु लं
 मया च्वंगु । जंगलया चिब्यागु, तप्यंक पाःलूगु, थथ्याःवथ्याःगु, म्वये-
 म्वयेद्यागु लैय् जूपिं मदये धुकल । लैया अस्तित्व तयेथे छहा

मिसा न्ह्यो न्ह्यो घाय् क्वबियाः वनाच्वंगु नं अमिके होश मदु ।
 यजाः क्वजाःगु जाल व पहाडया लेंग. थय्याःथाय् जुनकि मिसा
 पुलुकु खने दैगु, कय्याःथाय् जुनकि खने मदैगु, थवहे क्रम ।

भुयूं च्वं क्वय् मिसा लुरुलुरु वना च्वंगु खन, वं ग्रामानरुयात
 नं कयन । आपामरुं खनेवं भुयूं ख्याल धाल— 'छंदा किवकन्या
 हे ला छु ?'

ग्रामामरु फिसिक्क न्हिल भुयूया ख्वाः स्वयाः । वं हानं छकः
 मिला वायेकल न्ह्योने घाय्कु क्वबियाः वना च्वंह्य मिसा पाखे, तर
 मिसा सिमां किये धुकुगुलिं खने मन्त ।

'अय्, आस्वा— भुयूं लेंय्, वेंवं न्यन— छं व किवकन्याया
 खें बांलाक कने हे मखु का मखुला ?'

'छु कनेगु !— आसामरुं लिफःछपो स्वयाः थः लिउ लिउ
 वया च्वंह्य भुयूयात धाल— घाये हे घुन नि ।'

'छु कनागु दु धामा ?— भुयू भचा भक्ये जुयाः हाल—
 उलि हे मखा धया छं— महाद्यःथायाय् छन्दु नापलाःगु, अनं न्हिं न्हिं
 नापलायेगु जू वंगु । जिं नं बांलाक ख्वाः खंके मफुत का नत्र न्यने हे
 मखुनि । धा रे भाइ, गय् च्वं खः ?'

'थय् च्वं, अय् च्वं छत छाय् माल ?— आपामरुं हकल—
 छु छं नं नापलाःवने न्ह्याल ला कि छु ?'

'अये वयागु ला जिं— भुयू हीमी चाल— गय् च्वं सकाः
 न्यनागु, की मनुथें ला, की मिस्तयें ला ?'

‘जिं घयागु हे दुनि भी मिस्त स्वयाः न्हय् दुगं बांलाः घकाः
 - आसामरं न्हिले यें न्हिले यें यानाः घाल— छु घाये छंत ! वया
 स्वाः न्ह्याबलें हे लुया वः आः नं । वया स्वाः, मिखा सिक्क बांलाः
 गिनला, वयागु माया ला भन हे का । जि बाहेकं मेपिन्त मिखां तकं
 न स्वये मखु घकाः पाःफयेकूगु हे दु वं महाद्यः थियाः, गिनला ।
 यं यानाः का नत्र ... ’

‘का स्व ... जितः हे दोष बिल खला ?’

‘छं यानाः हे मखुला ले, छ उथाय् मवःगु जूसा जिमि गन्यागु....!’

‘उलि धाइ घयागु जिं नं स्पू छं— भुयूं घाल— गुण मस्पू
 छं, सत्य गुण मस्पू । जिं मयाःसा ... छ... ... सुखू गनाः सित
 जुइ का बाबु, छंगु हि छफुतिहे मदयेक त्वन जुइ का छंगु लाकू तानाः
 नन जुइ का सिलला ।’

‘नै, नै लाकूतानाः, अथें अःपु ला ।’— आसामरं घाल ‘घरो-
 धर्म ! जिं मयाःसा छंत ... सुखू खनाः मस्याइ वं । न्यना स्व
 छं मेपिंके पत्याः मजूसा । किचकन्या घयापिं न्हापां अथे हे माया
 यानाः भुलये याइपिं हें । वया माया त्वःतां त्वःते हे मकैगु माया हें ।
 वयागु मायाया जर मोहनिं कयाः भीसं मेगु छुं ज्यां यायें कैगु
 मखु हें, भी ला अथे हे सुखूगना वनीगु हें बाबु, सिलला ! आः नं
 नापलाना ला कि छु ? खतम जुइ बाबु, न्हापांतुं मथाः धाइ ।’

भुयूया खं न्यनाः आसामरं न्हिल मानों भुयूया खं मिजंतेगु
 मखुसैं मिसातेगु खं, अम मचातेगु हे ला ? नैत भुयूया खं छुं असर

मयाः अथवा भुयूया खे हे छुं पत्याः कथंयागु मबु । तर आसामरु
घाःसा थ्व खैय् पा हे फयेकल कि वं किचकन्यायात उसांनिसें नाप
मलाः गबलय् भुयू खंकल खः ।

लेय् वेंवें, खैल्लाह्लां नं याःगुलिं आसामरुया तपुलि सिमा-
कचां त्वका काल । सिमा कचाय् यगाःगु तपुलि आसामरु कायेव
निम्हं न्हिल, अनथाय् हे किचकन्याया खैल्लाबल्ला नं चबुत ।

निम्हं नमवाः अबयत्कं । निम्हं थःथःगु धुनय् दुबिनाः वया
च्वन । न्होने वःगु गोठ पुल । अनं थेंसिमाया जंगलचा । जंगलचाय्
अपिं दुहाँ जक वन, जंगलया ब्याकं थेंसिमात छकः मूहाल 'हू...'
सलं । फसं सिमा संकेवं बौपाःचाय् तीगु पंचरंगया पताःचाथे हाजे
हाजे वयाच्चंगु आसामरु व भुयूया इस्कोटया लिपाता नं फिरफिर
सन ।

गुँचा पुलेवं गुँया कति जुयाः अपिं वन । वर्षां जक लः
बाः वइगु गुँया कापी छत्वाःचा जक अपिं छु वन, सुयां गुँ थ्वक्क
हाःसलं निह्वासियां पलाः दिकल । ह्य चिंक वनाः निम्हेस्यां न्हाय्पं
ति स्वात । निम्हं तक्क दनाः सतर्क व जित्तल स्वालं वं वया स्वाः,
वं वया स्वाः स्वया च्वन ।

'ल ल ल ... मादिन्हु म, ली न ली यां बजियाले मलाई ...
गुहार ... ।'

हाःसलं बालाक हे गुँ थ्वत । सः मिसातेगु, ग्याःचाःगु,
आत्ते जूगु, ग्वाहालि पबंगु । आसामरु व भुयू सः वः पाखे तानुताः

व्वाय् वन । ' को हैं ? पख पख ' बाधां भवाग्रा भिग्रि ववहं 'वन ।
 छगू निगू मिनेट ला अपिं दुरुह व्वाय् वनाच्वन—गुंया कापिं कापिं,
 लः मडुगु खुसिचाया सिथं सिथं । लैय्सं लाःगु छगः तग्वःगु ह्लोंया
 ववसं, छम्ह हाकुचा स्वाःम्ह ल्यासेह्य मिसा ग्याःपहः वयेका दना
 चंगु अमिसं खन । मिसायात खनेवं अमिगु व्वाय् वंगु बेग नं व्छामुल ।
 अपिं मिसा स्वयाः भचा तापाक च्वय्सं तक्क दित । निम्हेस्यां मिसा-
 यान जक तुंक स्वयाच्वन । मिसा पाखे न्ह्यज्याये मछ्वाः छाय् धाःसा
 मिसाया लिक्कसं धाय्कु ग्वतुला च्वन, वयागु ल्हातय् च्वंगु खुर्पा छपु
 नं थिना च्वन ।

' पापी ... मुर्दा ... हुं .. हुं '— निम्हेसितं पुलुक्क स्वयाः
 मिसां तस्सकं हालाः स्वया वयन ।

' किन...के भयो ... ?'—आसामरं, भचा न्हचिलाः खुसिया
 जःखः नापं थक्क न्यन ।

न्यम्ह आसामर्या म्ह क्वाना वल, नुगः छः खाना वल । मिसां
 छुं लिसः मब्यू, पुलुक्क निम्हेसियां स्वाः स्वयाः हानं खल—
 ' हुं ... हुं ... '

' किन, के भो दिदी ... ?'—आसामरं हानं भचा न्हचिलाः
 न्यन ।

आः नं मिसां छुं मयाः । धाये हे मफुगु ला अथवा धाये
 मछ्वाःगु, अपिं निम्हेस्यां थुइकां थुइके मफु । अबलय् हे सिमाम्वतं
 छम्ह मिजंम्ह मनु फुत्त प्याहां वल । वैत खनेवं आसामर व भुयुथा
 म्हुतुं अनायासं च्छारावक पिज्वल— 'अहो, मुन्दार माव ।

‘यै बजिया हो मलाई हात हाल्ले, यै हो यै ।’

मिसा जोस पिकयाः छकनं हे हाल । आसामर व भुय्या उपस्थिति हे मिसाया लागीं साहस व भेलसा थें ग्यनाः वं खुर्पा लम्हुयाः सुवेदारयात ह्येकाः वन । . तर सुवेदारयात मिसाया फुँइ छ न छ थें का, व ला अमर वरदान कया तःम्ह रात्तस थें इगिदिगि हे मसं । मिसां खुर्पा लम्हुया वःगु ला कथिवा छत्वाः ज्वनावःगु थें जक ग्यन वयागु लागिंला । आसामर व भुय्यात ला वं मत्तू त्याख्य नं मतः, वया हे कुल्लीत खः, वया हे अनुयायीत खः, वया हे नोकरत खः धयाथें । उकें वं खुर्पा संकाः ह्येकाः वःम्ह मिसा न्हाज्याये हे मञ्जोक भैरःखाः ज्यानाः धाल — ‘तैले किन खुर्पा चलाइस् फुँडो, ? तेरो बाबुलाई किन खुपलि हिकडिस् ? हेर, घाउ, रणडी !’

सुवेदारं रहातय् लानाःच्वंगु घाः द्रुकूचा ब्यन । आसामर प भुय् सुवेदारयात स्वयाः* ग्याःख्वालं त्वल च्वन ।

‘किन अर्कालाई मनपरी भन्या नि ? मिसा नं मग्यासैं हाल — किन हात हालिस् तेरो आभालाई ? के म बेश्या हुँ तेरो साबकां मुल जान ! तेरो साब रिझाउनु छ भने तेरै बैनी पठा न, तेरै स्वास्नी पठा, मुर्दा ! पछि पछि लाएर आएर ‘पन्चोस रूप्ये दिन्छु आज राती उस्को साबकां जा भन्छ मलाई यो असतीले । म त आफ्नै दाजु ठानेर जिस्कें पैले त, यो अमतीको मर्ना पाप छ र पो त्यसो भन्छ ए ! उस्ले शन्या नमाने यसो गछुँ त्यसो गछुँ भनेर हात पनि हाल्छ ए ! हरियो बाँसां भुङ्चाउने मुर्दा, घर्ती खोलां पोल्ने मुर्दा । तरुनी बैनी साबकां दुत पुऱ्याउन पठाएर त्यक्षो घर दनाएर पनि पुगेन तँलाई ?’

मलाई पठाएर के पाउने लोभ गरिस् तैले ? तेरो स्वास्नी पठा अघर्मी बाँध लाग्ने पापी ! मेरो लोभने नभएर होइन तैले मिच्च खोज्या ? उत घाउन दे अनि तेरो पुपुंरै नभाँचि के ... ।'

नायचुपि स्वयाः नं जःगु मिसाया म्हुतुं पिजःगु खं जूगु घटनाया तथ्य आसामरु व भुयू शुइका काल । अमिसं थुल धर्थे हे सुवेदारं थःत थमं भाःपिये मफयाः मिसायात नयेथे हे त्वपूवन, बाय्चां बखुं छु ज्वनी, धुं खराःचित छु त्वपुइ, सुवेदारं मिसायात त्वपूगु । वं काचाक्क हे मिसायात ज्वन, मिसाया न्हातय् च्वंगु खुर्पा निं न्हापां लाका कयाः वांन्छयाबिल अले मिसाया सपः हे ज्वनाः धिनिधिनि यात । मिसा गिंह्या त्वाथय् लाःम्ह चलाथे भ्वेभ्वे कन, इपांथिपां मसियाः 'मान्यो बाबा' थकाः ख्वया हल । वयागु ख्वःमलं गुं नापं दिन्न मिनाः प्राःगछियाये धयाथे भःभःन्हुल । अय् नं सुवेदारं मिसायात त्वःमतू वं अफ नं मिसायात धिनिधिनि यातंतिनि । वं मिसायात याक्वो सास्ति, सुं अघर्मीह्य भाःतं थःह्य कलाःयात हे याइमखु, चरित्रहीनगुलिं भाःतं कसा याकाच्च्वंह्य मितां हे उलि कहर नल खैमखु । मिमा भ्वेभ्वे कनाः चिल्लाये दनाः ख्वःसां छुं च्यूता मतः । वं याये जिक्वोः धर्थे मिसायात कसा याना च्वन । मिसा ख्वख्वं ख्वये तर्क मफया वन । सुवेदारं याक्वो यातं जुया च्वन । कुल्लीतेगु न्होने थःत वेइज्जत याःगु, थःगु ख्वाःपाः उला ब्यूगुया पनेसा सुवेदारं मिसायाके न्हय्दुगं मपाकं काल धाःसां अन्याः मजुल ।

आसामरु व भुयू निह्य निखे दनाः सुवेदार साहेबया **सबना** मिता प्रतिया बबरं अत्याचार तुलुतुलु स्वया हे च्वन । अपिं **मिमा**

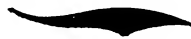
अवलय् मन् दनाच्चंगुथें मच्चं केवल ल्होकी थें, मांसपिण्ड नित्य
यनातःगु थें जक च्वन । अपि यितुं थीक दना च्वंगु निमात
अपि निहाय् म्याःहे मपाः । अथेमनं छहा याकः मिसायात स्वयं
स्वये हे मफैगु कथं अन्याःगु जंगलय् कसा यात नं अपि चुइकं महा
स्वये अमिके नुगः धयागु दहे मदु, नुगः दहे दुसां अमिगु नुगः ल्हो
स्वयानं छः । तर सुबेदारं हाले हे मफुहा, स्वये हे मफये धुक्क
मिसायात अय् नं त्वःस्तुसैं सपः ज्वनाः कसा यानांतुं च्वन अ
वाःआ आसामर व भुयूया ह्य सिरिङ्ग सिरिङ्ग खानावल । अमि
बज्रथें छ्वा गु नुगः नं नाथावल । निहास्यां स्वयां स्वये मफयाः अमि
थःगु कर्तव्य भाःपे थें न्ह्याज्यानाः मिसायागु सपः ज्वनातःगु गोहिय
ह्युतुथें न्याःगु सुबेदारया ल्हाः त्वःतकेत कुतःयात । तर सुबेदा
निम्हेसितं थीके मयू । निम्हेस्यां बिन्तिभाव यात सुबेदारयात अय्
‘नछो, नछो है’ धाधां निम्हेसितं सुबेदारं खिनाहल, घ्याना हल
अमित खिना हःगुया तमय्तुं वं मिसायात नं हानं छकः धिनि
धिनि यानाः बस्वानाबिल । मिसा चिल्लायेदनाः धलय् स्वकदुं वन
अचेतप्रायः जुगाः धलय्सं भ्वसुम्ह मिसायात लिक्थं वनाः प्य
प्यंकल ।

हा ! गन्याःगु दशा जुल मिसाया । आसामर व भुयू
अवला मिसाया दुर्सा पुलुकु हे स्वयेतकं मफयाः अपि निम्हं दिनि
हे खात अमिगु तंया मुहान हे तज्याना वयाः । अमिगु मानवत
कं हालाःनं मूहाल । अमिगु कर्तव्य जुर्जारं दनावल अले आसामर
भुयूक तिक्वय् दव्वानाः सुबेदारया गःपतय् ज्वनाः लिक्थंतुं साल

॥याः ल्होतय् छ्वावाये हल धोबि वसः व्छावाइथें । अमिसं सुबेदार यात
 वने मलावंतुं ल्हाः म्हूचिनाः ख्वालय् कि ख्वालय् मुइकल खः दायेथें ।
 गुबेदार इन्न मिन्न धायाः, काचाकिचि दनावयाः आसामरुयात त्वपू-
 यन । वं, लिकथं बिस्सुवये त्यंम्ह आसामरुयात ज्वे जक ज्वन, भूयू
 भचा न्ह्यज्याना वयाः बय् च्वंगु ल्हें छगः कयाः सुबेदारया छ्येनय्
 ४ तातुनाः, यांकयाः कयेकल । सुबेदारया छ्थो प्वाःगन, छ्येनं हि
 तुल्ल यन ! व खनेवं भूयू बिस्सु वन । सुबेदार नं अन च्वने
 मछाल, धेधे मधे चुचुं प्वाःगंगु छ्येनय् ल्हाः तथाः बुलुहुं बिस्सु वन
 याम्ह भेलुक्क दायेधुम्ह वय्खिचा बिस्सु वनीथें । ववसंववय् तापाक्क
 प्यनालि लिफःपुलाः सुबेदारं छकः धाल—देखलास् भो लि ।’

‘भोलिसा भोलिका, के गछं ।’

आसामरू लिसः बिल । च्वय् च्वनाः सिमां किकाः स्वया
 च्वंहा भूयू ‘नुनुनु भो नं वने नु’ धकाः हराय्बराय् चायाः भवसुना
 च्वंम्ह मिसायात थनाः निम्हस्यां निखे लपु ज्वनाः धाय्कु नापं वैत
 छेथ्यंक तये यन ।

गुह्या

फलचाय् धलचा— भजन सिधल । भौचां ज्वने तयंगुलि भभःन्दुयाः
 ' धुर धुर ' याःपि पाखाय् क्वंपि बखुंत नं सुंक च्वन, तर दबूया
 कुनय् च्वनाः खँल्हानाच्वंपि आसामरु व भुयूया खँ धाःसा मब्याःनि ।

फ् मसं । पालुङ्या ब्याकं गल्ली, त्वाः व चुकचा, पिलिचा
 गुनसान । धरती चुङ्क नमवाःथें सगं नं चुपचाप मानौं इमि
 थःथः सल्ला ब्याः, गथे आसामरु व भुयूया खँ ब्यानाच्वन खः

आसामरुं धयाच्वन —..... छं सु खनाः..... भीथाय्
 प्वाः जायेका नये खपि ? थनयापिनि च्वनेगु छें स्वःसा थपि
 हे खः । '

आसामरुं जःखःया पःक्वःथें जाःगु गतिपति मदुगु ल्होंचातेसं
 दनातःगु छेंत क्यन । भूयूं उखे छुं नं वास्ता मतः गुखे आसामरुं
 क्यन खः ।

आसामरुं हे धाल— थनयापि भी स्व हानं, सीवुकाः ल्याहां
 वःपि मलामितथे जक च्वन सकले । नयाख्याःवःपि छम्ह खनं दुला ?
 तपुलि छगः हे भीसं न्हूगु हिलाः पुयेमफु धाःसा छु नयाख्याः वै
 ले । भीगु इस्कोटया पाता स्व —न्हाबले गुनचाया माःथें
 चचःही, नलिनलि मेहनीया सुकलाथे । निम्ह प्यम्ह हे मखा
 थ्व गामय् गाक्क नवेतिये खपि दत, व नं भीके हे दासय् याये

दयाः, क्राये दयाः, डागलां दुंगलुं याये दयाः । मेपिनिला हिचःति
महायेका सुयां र्हाःमृतु चूमलाः । चान्हि दुःख सियां नं हे गुम्हे-
सितं खुलाया पीर, गुम्हेसितं गुलाया, गुम्हं गुम्हंला न्हिं न्हिं हे
आछु आछु कं । छ व जि व जक हे स्व छं, भीके छु दु ?
न धन दु, न आखः दु, न बुद्धि हे दु । बुं भतीना दुगु नं
अमिसं हे लाका काल । अथे मखुगुं खयेका काःसां लातां केरा
स्वःथे भीसं स्वया चवना खःला ?

‘ खयेतला खः छं धाःगु तर..... भुयूं मुसुं हिलाः लिसः
बिल— तर..... थ्व गां त्वःताः गनं वनेगु मती तकं मवः जिकेला ।
थः वूगु थाय् जुयाःला मस्यु । गय् त्वःता वनेगु ।

‘ थः वूगु थाय्या माया स्वीत मदै ! जितः नं दु—आसामरं
धाल—तर, जिगु गां जितः नं यः, थः वूगु थाय् जक स्वये
मते छं, थः वूगु थासय्, थः ब्वलंगु गामय् जुया च्वंगु अन्याः नं
लुमकि छं । ’

“ अन्याःगु लुमकेबलय्ला घौछि नं च्वने मास्ति मवःका,
मवःगुला । ’

भुयूं थये धायेवं आसामरं भुयूया ख्वाः स्वत । भुयूं नं
आसामर्या हे ख्वाः स्वःगु पाःलाःसां सुपांचं तिमिला किना च्वंगुलिं,
निम्हसिया मिखा त्वाः मत्वाः सौ मदु । आसामरं भुयूया ख्वाः
स्वस्वं धाल— ‘ स्वरे छं, भीथाय् च्वंपिं तःमिपिसं जक भीगु हि
त्वनाच्वन धयां थन वैपिं कर्मचारीतेसं नापं भीगु हि तिसिना—

भवन, भीत हे न्हया चवन । बांलाःपि मिस्त छम्ह जक खंके मज्यू,
 बुद्ध सम्पेर थें हे संजुइगु खःलाकि मखु भुयू ? अयेमनं मखुये
 मखुये अमिसं याना चवनं नं सुं छम्ह हाले छाःपिं मडु । दुलाकि
 धा छं ? भन अमित हे लिध्वासा बोथे अमि न्हिप्यं जकं जुया
 न्हल का खःला ? लुकलुकु न्यनेगु जक मखु, धा । '

‘ख वला ’ — भुयू सः पिकाल ।

‘खसॅलि — आसामर भचा भुयू नापं प्यपु वनाः हाल — भी
 षनयापिं मनु खःनिलाले ! अथेला कै व गधाचातेसं जक याःयाःथे
 याकाः सह्याना चवनीका, मनु खःसा चवनीमखु नि खःलाकि मखु ?
 मास्तर सायपं अथें प्याखं चवयाः स्यंगु मखुनि व, भीथेंन्याःपिं कै
 व गधार्थें न्याःपिंत मिसां कंवयत च्वःगुका सिलला छं । भीत आखः
 स्यनीबलय् वं बराबर धाइगु लुमंला छं, चेतना दयेके माः, चेतना
 दयेके माः धकाः । चेतना दुसा हे तिनि अन्याः याइपिंत धुंके कै
 हं सिलला ? ’

‘सिल ।’

‘उकें भी हे मज्यू, भी हे मूखं । भीपिं हि दुपिं मखु,
 चेतना दुपि मखु ।’

आसामर अथें हीमीचाया हल । खँ लुमं लुमं दकसिबय् न्हापां
 थः खन्नाःनि थः घच्चाल मानों थःहे परमशत्रु, थःगु अज्ञान हे थःगु
 दुःखया हा, स्वतन्त्रताया कं । वं गुलि गुलि बिचाः यात उलि उलि हे
 बयागु नुगः कयेकये न्याना चवन ।

आसामरुया खँ न्यना च्वंह्य भुयू नं पक्क जुल । वं वांखावां
 च्वंगु म्हुतु वांखालतुं । आसामरुया खँ वयागु नुगल्य् स्वत्ताःगु जक
 मखु, उकि वयागु नुगः हे क्वाःनाखं भोरि सिले थें सिला बिलला
 धयाथें भुयूयात जुयाच्चन । आसामरु खनाः व भन गजव जुया च्वन ।
 आसामरु वाःचायेका हे थः हिला कयंगुला वा थमं वाः मचायेक अरें
 व पानावंगु खः, भुयूँ द्य् थय् धाये मफुत तर थुलि धाःमा भुयू
 पत्याः जुइ हे माल कि आसामरु न्हापाथें जाःम्ह पासा मखुत । व
 पात, न्हापा स्वयाः गाकं पात । अघोर गुइँ धांय् काःवनीम्ह,
 गबलें गबलें फलचाय् भजन हालीपित कक्कर थनाः त्वंकीम्ह अले
 आलुया वेलाय् आलु कु र्ह्यःजुइह्य व छुं मस्यूह्य आस्चा मखुत ।
 मेला व जात्रा वइवल्य् ल्याय्म्हतेगु नेतृत्व कयाः ल्यासेपि खय्नीत
 नापं मतिनाया मे हलाः जुवारी ह्यितः जुइह्य व नेवा जुवारी न
 मखुत । मुमु मुमु म्हिलाः न्ह्यं पुक यैपुक खँ त्हानाः न्हय्गु गुं उखेयापि
 ल्यासेपित नाप मोहनीं ख्यले थें मोह यायेफुह्य न व जादूगर हे खःनि
 न व बहनी बहनी किचकन्या नापलाःजुइम्ह हुस्सु हे खःनि । आःला
 आसामरु न्हूम्ह, छुं सःम्ह, छुं थूम्ह पासाथें जक प्रतीत जुल भुयूयात ।

भुयूँ आसामरु व वयां हिला वःगु बिचार पाखे आपालं विचार
 यात छु कथं, गुगु कथं जुल धयाथें । व नमवासें अवेतकं गम नयाच्चन
 सर्गत्य् थस्वयाः । शुक्लपञ्चसां सर्गः खिउं । सुपाचं किका च्वम्ह
 तिमिलां गबलें गबलें चिवाकायेथें धरती क्वस्वयेगु थाः । नगुतलें
 बेपत्ता हे ।

‘छाय् सुंक ? धा ।’ — आसामरुं भुयूयात ध्यात ।

भूय छकःला भसंग वंम्हये थाराक्क न्हुल अने आकाभाकां हे
छाला हल— ‘स्व स्व स्व ! हुं कन गुंइ मिप्वाः निप्वाः थाहाँ वंगु ।’

भुय् त्रयथाय् आसामरुं स्वत । धाथे पोडेगांथा च्वसं गुंइ
मिप्वाः निप्वाः थाहाँ वना च्दन । स्वयान्वेच्चं च्वेच्चं हे
भतिचा थाहाँ वनाः मिप्वाः निप्वातं थपक्क दित । हानं थाहाँ वन ।
भतिचा थाहाँ वनाः हानं दित । निप्वातं हानं धुसुहुं न्ह्यात ।
निप्वातं छप्वाः जुल । हानं भचा जायेवं छप्वाःया निप्वाःतुं जुल ।
निप्वातं नचा च्वय् धुसुं न्ह्यानाः हानं निप्वातं निखे बाया वन ।
छप्वाः पूर्वय् न्ह्यात, छप्वाः पश्चिमय् । निप्वाः मतं स्वस्वं हे
थने मदया वन ।

‘गय् व ल्हा ?’—भुय् चिम्सा तिस्वाकाः न्यन ।

‘मस्यु’—आसामरुया सलय् नं भचा ग्याःचिकु खने दत ।

‘छु जुइ व मिप्वाः ?’ भुय् ग्याःजिलं हे धाल ।

‘अं...ए जिं थुल !—आसामरुं छुतां म्वाःम्ह थें लिसःबिल—
गोठय् वंपिका अपि ।’

‘गोठय् वंपिंसा अये बायाःवनीला ?’

‘निम्हेस्यां निखे गोठ जूसा छाय् बाया मवनीले ?’

भुय् नवाये मफुत छकःला तर मन फछ्प्यां मज्जुगुलिं धाल
— ‘गोठय् वंपिं मखु जिं स्वय् ला । निप्वाःया छप्वाः जुइगु,
छप्वाःया हानं निप्वाः जुइगु थ्व गय्ले सा ?’

‘व अय् जुइका, निम्ह यितुं थोबल्य् छप्वाः जुइगु जुइ, भचा भचा पातकि निप्वाः । थितुं थोबल्य् छप्वाः मिप्वातं मेगु मिप्वाःयात किये नं फुनि । अबल्य् छप्वाः मखाय् जुइ ।’ —आसामरं तर्कं प्रस्तुत यात ।

‘न्ह्याबलें अथे मिप्वाः खने हुनि जान्या...’ भुयूं अरु मानये मजुसैं धाल ।

न्ह्याबलें गोठय् वने मासैलि खने मदैला ? छं धाःसा अन्याःगु जक संखा याः जुइगु । का त्वःति थ्व, न्ह्यागु यजु । चि व्यनीगु खैं नं मखु, चिकं व्यनीगु खैं नं मखु ।’ — आसामरं लागिचायाः हाल—बरु जिं न्हाचः धयागु खैंय् बिचाःया छं ।’

गो, छु बिचाःयायेगु जिं । —भुयूं यःथें मयःथें च्वंका नवात—
— छं धाःगु फुकं खैं खः, तर छु याये भीसं ।’

‘छु यायेगु, गय् यायेगु धकाः च्वना च्वनेगु मखु, थ्व गां हे त्वःतावनेगु— आसामरं धाल—जिगु बिचारय्ला यथे हे वल, थ्व हे जक भिं खन, आ... जूजूगु जुइका ।’

‘आमु छु खैं ल्हानागु छं— भुयूं अजुगति चायाः न्यन—मेथाय् गन वनेगु सुर छं ? मेथाय् जक वनां सुख सीला छं ? थनयें मेथाय् जुइला छंत ?’

छु छु अय्सा थन हे सुख धयाम्ह लाले ?

‘खःनि—भुयूं निस्फिक्रिं लिसः बिल— च्वनादे दुःखी धायेगु व न्यनादे सुखी धायेगु उत्थे जुइ ला ? यः बूगु थाय् धयागु न्ह्यावव हे दुःख सां तःथं ।’

‘छ नापं खं मिलये मज्झिगु उके का — आसामरं तंचाः
पहलं धाल— च्वनादे धयां छुयाये, च्वने हे मछिसेलि । कन्हय् छं छु
ज्या सनाः नयेत्यना, व जक धा जितः छं ? छु नयेगु धा ?’

‘ज्या छगू नं ज्वने मफैला थपाय् रंगु पालुङ्ग भरी’— भूय
लिसः बिल ।

‘धा, छु ज्या ज्वनेगु ? — आसामरू तस्सकं हाल— आम्ये
धाजक धयां छुयाये, थुगु ज्या सनाः नये धकाः नं धाये
फयेकि छं, अले धकाः... । कुल्लीइ तइ हे मखुत गन भीसं सुब्दार-
यात दाये धुंसेलि । आलु क्वबोत आलुया सिजन फुत । आः मेगु
छु ज्या सनेगु दुनि धा ? कन्हय् छं मांयात छु नकेगु धा ? जि छु
नयेगु, जि जि क्यहेंयान छु नकेगु धा छं ? नये हे मखंगु थासय्
च्वना च्वनेगु स्वयाः गनं वनेनु धयाम्ह का जि...।’

‘का, गन वनेगु धा ?— भूय तमं हाल आसामरू तित्तुतिया
च्वंगुलि— छं धाःयाय् वनेगु का धा ? दिल्लीसा दिल्ली, बम्बइसा
बम्बइ का धा ? तरं जि मां छुयायेगु, छं क्यहें छुयायेगु धा ?’

‘त्वःता थकेगुका अमित छुयायेगु मेगु— आसामरू छुं बिचारू
मयासें लिसः बिल ।

‘अले अमि छु यानाः नयाः च्वनीगुले ? ’

थुक्तिया लिसः धाःसा आसामरू बो मफुत, शायद वैके लिसः हे
मदु । वं म्हुतुइ धोफित । अबलय् वैत सुनमाया लुमन । अनया अनसं हे वया

नुगः नं खुल्ल मिनावल । खें वात्तुवाल खुल्लमिंगु नुगल्य् धोवजि वाले थें
 —‘ जि क्यहें, धाथें जिं वैत त्वःता वनेबल्य् वं छु यानाः नइथें ।
 जिं बफुरायात याकःचा यानाः त्वःता वनेबल्य् व गुलि हेहेलनाः
 ख्वइथें, गुलि उइं हाःथें हालीथें । जि मंतकि सकस्यां वैत हिस्साइगु
 मखाय् जुइ । अथे हेबाय्चबाय् याकाः नं सह्यानाः मखाय् च्वनी,
 अहो ! व गन वनी ! दुःख जुल धकाः सुतां वयागु दुःख न्यनी ! अहो !
 जिं गथे त्वःता वनैगु वैत ! जि क्यहें, वया जि बाहेक थः सु दु ?
 सुं सुं हे मदु ! मां धाःसां, बौ धाःसां, दाजु धाःसां जि हे खः ।
 मांया दुरु त्वने मखंम्ह मचा व, बौया माया गाकं काये मखंम्ह
 टुटुरा व ! अन्याःम्हसित जिं गथे त्वःता वनेगु ! जि वनकि वं
 खिचां मस्युगु दुःख सिइ ! व म्वाना च्वने फेमखु ! व ।’

आसामरुया नुगः ख्वल । थःम्ह क्यहेया भविष्य तातुतुं
 व मूहाल । वयागु म्हछम्हं विस्तुज्वर वःम्ह त्वगियाथे चुइं चुइं
 क्लाना नं वल । ज्यूसा विस्तुज्वरं थ्यूम्ह त्वगिथे हे ययःथे हाला
 सने न्ह्याल । उलि वैत वेदना जुल । तर व अथे महाः, भुयू
 नापं नं हाले मछाः । वं भुयूया ख्वाःहे मस्वसें थःगु छ्यो क्वछु-
 कल । क्वछु छ्योया मिखां ख्युंगु भविष्य सिबाय छुं मखं, गुगु
 मिखाय् छुं ई न्ह्यः न्ह्यपुगु संसार घाना च्वन खः ।

‘ दाइ ... ! ... यः ... दाइ ! ’

सुनमायां सःता हःगु तायेवं आसामरुं प्यं जुरुक्क ल्लन तर मदं ।
 भुयूं धाल— ‘ हुं हुं, सःतल । ’

(१२६)

‘आसे आसे, हँ घाये मत्यनि । आसामरुं भुयूयात पन । तर ‘यः... ..
दाह ! यः... .. दाह !’ धयागु सुनमायाया सः मदी , शून्यता
भिल्लायेदंक तिवां तिवां श्वया हे च्वन ।

भिक्षा

ई सुथ । च्यापसः नकतिनि जक चाल । गांया चिकिचा धंगु च्यापसः
जुसां गामं प्याहाँ वइ समाचार-पत्रथे । न्हून्हुगु खबर, कटु-मधु अनृ-
भव, यात्रा-वर्णन, वार्ता, व्यंग, बाखं, आलोचना आदिया छगुमात्र
श्रवण-केन्द्र हे व च्यापसः ! धन अनेक मनूत वयाः च्या त्वंवइगु
व च्या त्वैतवं गफ याइगु जुगुलि, मिसातेगु हित्तिथे, ध्व मिजंतेगु
प्रसारण-केन्द्र अफ ।

च्या त्वने धकाः वःम्ह मास्तरयात च्यापसत्यां सलाम यायेवं
नकतिनि जक वयाः भुतूया न्ह्योनेसं पुचिं पयतुनाः मि पंम्ह चैत्य बुरां
नं जुल्क दनाः सलाम यात ।

मास्तरयात खनकि, ध्वदुतकि सलाम याइपि बुरापि मध्ये छम्ह
ध्व चैत्य बुरा नं । बुराम्ह जुसां मास्तर नापं साब हे हित्तचित्त
मिलेजू वया । स्कूलया जःखः च्वले उवःवनीबलय् नं मास्तरं
मचातेत आखः स्थना च्वनीगु वया स्वया च्वने साब हे न्ह्याः । मास्तरया
इलं लातकि नं व नापं खँल्हाः वइगु । धौछि-निधौ ह्वःताः लुइकाः
खँल्हायेगु इमि छगु कथं बानि हे धाःमां जिल । चैत्य बुराया नं
म्वाःमदुगु खँल्हायेमयः गथे मास्तरया मयः खः । चैत्य बुराया ला
मेमेगु देशया खँ सीकेगु स्वयाः धःगु हे देशया खँ सीकेगु आपाः
आपालं हे कुतः, उकें वं मास्तरयाके खँ न्यनीगु हे 'नेपालय् छु छु
जुयाच्चन ? छु जुइथे च्वं ? भाः बेसाः दनीला, मदनीला ? गरीबतेगु

लागि सरकारं छुं बन्दोबस्त याइगु दुला महुला ?' आदि आदि, छाया-
धाःमा मास्तर अनेक समाचार पत्र-पत्रिकाया ग्राहक, वं थजाःगु
सँ न्याकं सी धयागु वया तःधंगु विश्वास ।

उखुनु मास्तर वयाः पयतुइ मलाःनि चैत्य बुरां न्यन-‘नूगु
खबर छु दु मास्तर साय्प ?

चैत्य बुरां न्यनकि छुं खबर कनेगु नं मास्तरया बानि हे
धाःसां ज्यू । चैत्य बुरां जक न्यनाः मखु मेमेपिसं न्यंसां नं थमं
चाःथे, थमं फुये वं धया च्वंगु दु अथेला । थमं स्यूगु धायेत व
गबलें नं कुमचाः । थःगु बिबेकं खं थें धायेगु बा सुइतं सल्हा
बोगु वैत गबलें नं मयः धैगु महु । वयागु धारणा हे थ्व कि,
थमं स्यूगु सँ सकसितं कनेमाः, देशकाल परिस्थितिया ज्ञान सक-
सिकें दये हे माः । थ्व नूगु युगय् सकस्यां चेतना दये हे माः उकें
चैत्य बुरां न्यनेवं उकिया लिसः मेचय् पयतुनाःलि मास्तरं धाल-
‘बिराटनगरय्, नगर पञ्चायतय् पञ्चतेसं ध्यबा हिनामिना यात हँ ।
अमित पुलिसं ज्वना नं यन हँ ! ये’ उखे ख्वपय् नं सहकारी
संस्थायापिसं ध्यबा हिनामिना यात, धनी किसानतेत जक त्यासा बिल,
देशीसाः बिल धकाः अनया गरीब किसानत दनावयाः सहकारी संस्थाया-
पित दायाः देश चाःहीकल हँ ।’

थुलि न्यनेवं हे चैत्य बुरा भुतुलि दना वयाः हाल—‘थन
पञ्चायतयापित नं गोरखा लरी तयेमाल । सरकारं उठये याकूगु बचत
आःतकं सदस्यतेगु प्वायय् तिनि । भोसं बियागु बचतया न साउं, न

व्याज । गो ऋण बितरण याःगु ? छु जुल भीत, छु बिल बवत ?
 बर अमिसं हे मोज यात का भीगु हिचःति । छेँ दन, तू, कःनि खेप
 यानाः लबः नल, कलाःपित थयाय्पुगु लुँसिखः ववखायेकल का, स्टीलय
 भुड मारसि जाकिया जा धक्काः तयाः नयाच्चन का । अय्न् सरकारं
 थमित छुं मयाः बाः ! थ्व छकाः ताजुप । अले संखा वन-भी गरीब
 जनताया सरकार मखुसँ अपि सदस्यपनिम्ह जक सरकारला धयार्थे ।
 अमिसं न्हागु याःतां मिखा तिस्सीगुला मस्यु ।'

चैत्य बुरा खाः नापं ह्याउँक ब्वयाः ततःसकं हालाहःबलय्
 मास्तरा न्हिला जक च्वन, तर च्यापसल्या धाःसा ग्यातथे, न्हकु
 तिस्वाकाः, खाः जिल्ल तयाः वं चैत्य बुरावात न्वात-‘थन्याःगु खँ छता
 जिगु पजलय् ल्हायेमते बाः । सुनां ताःसाः।’

‘ताःसा थता, जि छु मखुगु खँल्हाना ला ? — चैत्य बुरां मग्यासँ
 धाल-यंकुसां थयंकु, जिला खुसिसाथ वने । गन्याःगु ई धयागु थ्व खःगु खँ
 सुइतं कने मदुगु । का जिला ताइ धकाः ग्याये माःगु ! जिला बाःति नं
 ग्यायेमखु, ग्याःपि ग्याना हे थच्चँ । ग्याये माक्व ग्याये हे धुन, आः
 हानं ग्यायेगुला खँ हे मरु । ख्याःख्याःथे ग्याना जुइत खुँ मखु,
 लुच्चा मखु । जिला हालेगु, जितः सुनां पनी, सुना ज्वनी थें स्वये ।
 थौं जि बुराचा छम्हसित ज्वनी धये का, तर कन्ह्य कोटि नेपालीत
 जिथे हालीबलय् सुइत पनी, सुइत जक ज्वनीसा का धा ?

‘खःनि, सुइत जक ज्वनी’—मास्तरं चैत्य बुराया बैलिनाः

धाल—‘अये थःत मछिनावःलिसे मखा मनूत हालाहै । धाः लातकिला
स्या हे स्याइनि ।’

च्यापसल्या नवाये मछाल । व फस्वयाः च्या दयेकेत गिलास
क्वाकः बुल । अबलय् वया स्वाः कुंसुर स्वाः ।

अबलय् हे सिलः ब्वेब्वं चुरठ-सांहिला वल । दशनारां नं
तिसिंहि खने दयेकः वल । अनं लिपा खा निम्ह बेकु च्यानाः लंफु
प्रधान नं पसः न्ह्याने लुचुक्क दं वल । मेपि निह्य स्वह्य पालुङ-
मित नं च्यापसलय् दुध्याकः वल ।

‘सय् खा, गुलि काल ? —दशनारां लंफुयाके च्वंहा खा
निम्ह कयाः, ल्हवनाः अन्दाज यायां धाल-ह्योचा नं भिच्यारकाति
काल जुइला ?’

‘ह्वतम् का, आलुमा ताक’—च्या त्वेंत्वं खा घयेपुना कयाः
लंफुं धाल—‘निहेसिया नीप्यरका, बाबु ।’

‘खा ला न्याकं थिके ।’

‘थिके ला दं, पत्याः मजूसं न्यनास्वः हुं जस्तापोल्ह्याम्ह
खत्रीचियाके । छह्यस्या भिरका बियां नतुं के हे मब्यू व छगूजाःगु
स्वाःह्य खय्चां । भिरका दरंला लछि न्ह्यव हे ब्यू दव ह्ये, भिनिर-
काय् बाःति पाःयाय् मखु धकाः उलि हे काल ।

‘जाबा खा—ख्ये जक थिके जूसं थय् धया’—थुतू क्वसं च्वंम्ह
चैत्य बुरा हालाहल—कःनि थिके जूगु मजिल थनला । चिकं, कापः

थिके जूगु मजिल । म्हीग मास्तर साय्पयात वःगु असबारय् छु
 च्चयातल स्यूला ? पूर्वय्, पश्चिमय् मनूत नयेमखनाः पुकुपुकु सित
 हँ, अयनं सरकारं अनिकाल गनं मजू धकाः ध्वांग पुयाच्चनतिनि
 हँ । नेपालय् जाकिया भाः न्हिन्हिं थिके जुजुं वनाच्चन हँ । अये
 थिके जुल धकाः सरकारं दंकेगु मस्वः हँ, मखुला मास्तर साय्प,
 अये मखुला ? सरकार हे मज्गु पवर्गितेत भं नांगा याइम्ह । श्व, धनी
 गरीब मदैतिनि धाःगु नं ? गबलय् ?

‘वया धाःसा खालि अन्याःगु खँ सिबाय मदु, अद्भुतम्ह हे, पूरा
 राजनीतियाम्ह मनू थे’ । — च्या दयेकाच्चं ह्य च्या—पसल्या च्या दयेकेगु
 दिनाः हे हाल ।

‘माःगु खँ—चैत्य बुरा भोकये जुयाः हाल ‘धनी गरीब
 मदैतिनि थयागु आसां हे ला थौं गरीबत सिनाः सिनाः नं म्बानाच्चन
 छं स्यूला ?’

‘श्व, जिपिला व आसय् मचवना का’—च्या—पसल्यां लिसः
 बिल—‘थःगु माःगु ज्या यात, बस, उलि हे का । व साःक्लूया नायकू
 चिता छाय् माल ।’

‘न्याम्नां स्वम्ना यानाः, न्यागःया भिगः कायेदुपि छिमित
 छु माली धया’—चैत्य बुरा ल्वाइम्ह थे’ तस्सलं हालाहल—‘न जुजुया
 च्यूताः माःपि छिपि, न देशया पीर दुपि छिपि ! छंगु खँहाये धाःसा
 छु ल्हाये, छला अय्लाः छबुतु, ख्येवः छपा नापं भोट थे’ न्याःगु चिजला

हिलीह्य छ । छ थ.गु हक स्पूह्य न कर्तव्य थूह्य, ह्यार्डं स्पूह्य
न वार्डं स्पूह्य; नयेदुदुखे पुलीह्य का छ नयेद्यः ! मखुला मास्तर
साय्प ? '

मास्तर, चैत्य बुरां थःत थ्वकेवं सम्मतिसूचक न्हिलास्वाः
ज्यानाः क्वछूवन, छाया धासा च्या-पसल्यां उबाय् साह्रं हे स्वाः
खिउँक तःगु खनाः वयात छुयाये छुयाये जुयाः यथे न्हिले नाप
मछिन । थुथाय् चुरठ- साँहिलां थःगु मन्तव्य बिल- 'यथे अथे धकाः
छिपि यक्व हाले मरुला, त्वाये मरुला । गरीब धनी जुइ मखुथे, धनी
गरीब जुइ मखु । संगु छपु न उखे थुखे सनीमखुनि आःयागु पहल ।
थौं १० गते जुइ धुंकल का, अयन कुल्लीतेसं ध्यबा कायेमफुनि । सुनां
थिकाः मबिये धुंकल अमित । पसल्यां थिकाः मबियाः नहे मनसं
ज्याय् वंहा चन्द्रं चा तामाङ्ग ल्होतं चिकाः ल्हाःनिपां त्वःधुका च्वन ।
मनू जुइत हे थाकुइ जुन व । म्वाहे म्वाःसां ल्हाःनिपां मदयेका,
छुयाये का, सीह्य थौंला जुलनि ! '

' व जक बरबाद ला, दया जहानपि न बरबाद जुल'-ल्हाचनिसे
खँ न्यनाच्चंहा दशनारान नवात- 'कलाः दु, म्हाय्पि निहा निहा दु । '

खँ न्यनाच्चंपिनि स्वाः गखेंसे थें, खँ ल्हानाच्चंपिनि स्वाः
न भचा गम्भीर, शायद खँय् खँय् थुथाय् वःगु प्रसंग आपालं जीवन-
मूलक जुयाः नुगलय् क्वाताक्क मि । उकें मास्तरं न न्यना जक
च्वने मछुयाः मनय् लुबावःगु खँ धाल- ' अथे लँय् ज्या सनाः

म्हाःतुति त्वःषुल बा दुर्घटना जुयाः सित धाःसां सीपि सिना हे च्वन,
 भङ्गभङ्ग जूपि जुया हे च्वन । अन्याःपि भभागी कुल्लीतेगु लागि छुं
 छुं हे बन्दोबस्त याइगु मरु । धाःपाः जुल धकाः वासः यायेत न भस्प-
 ताल दु, न सित धकाः भत्ता बीगु व्यवस्था दु । देशया लें दयेकी,
 भस्पताल दयेकी गरीबतसें थः सिनाः सिनाः । दरबार दयेकी,
 ततःधंगु भवन दयेकी थःगु हिचःति बियाः, थः पःक्वय् च्वनाः ।
 धरतीं भन्न सयेकी थःगु प्वाथय् लोमां त्ययेकाः, थःगु जीवन पिनाः ।
 इलय् ज्याला जक व्यगु जूसां चन्द्रेया जीवन बरबाद ज्वी मखुगु,
 वैगु संसार खिउंइ मखुगु । नये मखंगुलिं वैके बः मन्तु; बः मदु-
 गुलि वं ल्हो पुइके मफुत, थःततुं चिका च्वने माल । हिचःति
 हायेकाः नं नयेमखनाः सीमाःगु थ्व ई, थ्व थाय् !'

थुलि धयाः, च्याया ध्यबा पुलाः मास्तर अनं वना हे छ्वत ।
 च्या- पसलय् ल्यनाच्चापि मतूतेसं मास्तर वनाकथं छुं खैं मल्हाः ।
 मास्तरं नवाना वंगु खैय् म्हति म्हति बिचाः यानाच्चन न्ह्यसःथा
 लिसः बीत गुनयेयाःपि विद्यार्थीत थें ।

‘कुल्लीतेगु ध्यबा थौं काःवनीगु हें’-च्या-पसल्यां कुंमुस्खालंतुं
 धाल-‘एकान्ट साय्प नापं इज्नेर साय्प नं वनीगु । मोटर पिकयाः
 सफा जुइका हुयेमाः धकाः खाखःचा न्हाचंतुं वयाम्पाय् वने धुकल ।’

‘ह...धंसा जिल का बि’-चुरठ-साँहिला लय्ताः सलं हाला
 हल-‘न्हापांतु ध्यबा हयाः नकःगु जूसा कुल्लीतेगु उलि हबिगत जुइगु

मखुगु । थों ध्यबा काःवसेलि कन्हय्ला अबश्य बिइ । कुल्लीतेके ध्यबाः
कायेमखनी धकाः जि नं न्ह्यः मवः धयां, छिमिसं सी हे मखु । छुयाये
छगः निगः दैला धकाः चुरठ-पेति ज्वनाः अपाय् हाकःगु लैय् दुःख
सियागु, मन्त बाःसा छुयाये ।'

थुगु प्रसंग थन हे चफुयेथे न्यनाच्चंपिसं थ्व सम्बन्धय् मेगु खँ
मस्वाः, उकें थुलि गाकाः चुरठ-साँहिला नं सुंक च्वन । थबलय् हे
निम्ह मन्न सुइतं छुं मधासँ च्या-पसलं प्याहांवन । मेपि क्वाक्क पयतुना
च्चंपि नं उसिसि सनाहल । तर दशनारानं त्वाक्क मेगु खँ स्वाये हःगुलि
मुं दना मवं ।

दशनारानं थाल—'म्हिगः मोटरय् तयाः यंकुपि धाइतेत स्वम्हला
म्हिगः हे मंत हँ । छम्ह लैयसं मंत, निम्ह जक अस्पतालय् । मेपि
निम्ह नं म्वाइ स्वाः मवः हँ ।'

'छं गय् सीका ? सुनां धाःगु ?'—चुरठ—साँहिलां उत्सुक जुयाः
न्यन । मेमेपिसं नं खँ न्यनेथे दशनारांया स्वाः स्वत ।

'आः सँ चाकःवनाबलय् धाःगु'—दशनारानं कन—'म्हिगः हव-
ल्दार साय्प नेपाःथ्यंक धाइतेत मोटरय् तयाः वंगु निःआः सुथय्
थानेदार साय्प नं वन । दाइबरया हे गल्ती हँ मोटर कुतुवंगुला ।'

'मोटर चलये याइगु ढंग हे बांमलाः दाइबरतेगु, अले गथे मोटर
कुतुमवनी'—चुरठ-साँहिला हाल—थग्याःपि दाइबरतेत मोटर चलये

पाके बी हे मज्यू । ज्यानमारा दाइबरत !'

‘दाइबर जक छाये ज्यानमारा, ध्व लें हे ज्यानमारा—लें धा रे
छं—चैत्य बुरा ज्वरय् हाःम्ह थें आकाआभां हाला हल—दाइबरया
छु दोष, मज्यूगुला ध्व हे लें मज्यू । लछि मपाक मोटर कुतुंवनाः
मनू सिना च्वने धयागु थनला । छकः निकः जक कुतुंवंगू जूसा दाइबर-
या हे द्वन धाये, मोटर हे स्यन धाये । थजागु ग्वःकः ग्वःकः सलंसःकः
जुल । 'व लेंय् गुलि मनू सित ल्याःचाः दुला ? '

चैत्य बुराया खें सकस्यां यः तायेकल । दशनारानं ला लें लुमनाः
दना वःगु घृणा प्वंका नं बिल—‘लें वस्वाः ध्वस्वाः हे मरुगु लें का
छु । च्वं व्व, व्वं च्व । हिचा हिचा जक, तप्यं धयागु हे मखना
जिं । ध्व लें हिलाच्चंथें खुसिया हे उलि हिले मालीथें मच्चं ।’

‘वला पहाडया लें अथे हे मखाय् जुइलय्—जुरठ- सांहिलां प्रतिवाद
बिल—बें हे माथं वंगू मरुसा लें तप्यंगु गनं दै । म्हिगः, छुधाये,
दाइबरया छाति हे प्वाः गंगु का गन्याःगु ! फेत्ता फूचाबाः नं हि तिकिनना
च्चंगु स्व, गुलि हि वःगु जुइ ।’

‘किलंदरया भोरि प्याहीं वः—दशनारानं तन दुषंटनाया
बयान—सिमाय् थानाः सिनाच्चंम्ह मिसा खनाः छका अरसुत ! मोटरं
वांछ्वत मखाय् जुइ सिमाय् लाका । अन स्वया वःसां निसें जा हे
नयेमास्ते मवः ।’

दुषंटना स्वःवंपिं व स्वःमवंपिं निध्वलं नं खें न्यन्यं स्वाः

(१४२)

गल्लेसे ब्याहल । सकस्यां मिस्त्राय मोटर दुर्घटनाया दृश्य लुया वयाः
सकलं त्वलं च्वन छकःला । अले चैत्य बुरां गम्भीर जुयाः नवात-
—‘गन गन वनावःपिं, गन च्वंपिं गनूत लात खः ? व सीपिनि
छे खबर खनि थदनीला थें ? छेयापिं, परदेश वंपिं वड धकाः
आः गुलि लना च्वनिगु जुड ! ’

थुयाय् छकःनं खँ न्यना च्वंपिनि ख्वालय् वेदनाया चिं दनावल ।
अन हे आकाभाकां गनं वः गनं वः ज्वीका ख्वःसः वल । सकसैं चल-
मल सनाः ख्वःसः पाखे न्हाय्पं बिल । ’

‘ भुयूचिया मां नं ख्वख्वं हे विना वनीला ! ’— च्या-पसल्ला
ख्वःसः वः पाखे स्वयाः धाल ।

‘ सीत्यःगु बखतय् कायं वाना वन छुयाये !—चुरठ-सांहिल
अफशोच यात-खःहुं न्यान्हु दतथें भुइचापिं वंगु ? ’

‘ आसामरु व भुयू ला व लुसिथें जाःपि पासापिं निम्हेस्यां गां
त्वःता हे वन का । ’—दशनारानं चिन्या साहुया बैठकय् आसामरु ख्वः
दृश्य लुमंकाः धाल ।

‘ वन का गांयापिसं गामय् मतःगुलिं लाहुरेत । तर हानं वइनि
इस्त्री बाकस ववबिकाः, बन्दुक चलये याये सयेकाः थ्वहे गामय् धिसि-
लाक च्वनेत । ’—चैत्य बुरां उसिहिं दनाः धाल । व दनेवं मेपिं
सकलें दनाः च्या-पसलं प्याहाँ वन ।

•

•

भिंछद्या

मुथय् तक छुनिछु तिनिगु खं न्हिनय् जूबलय् गां छगुलिं त्वपुल ।
मिजतेत स्वयाः मिसातेत न्हिछद्याय्त् ज्वलं जुल व खं ।

बिकुमाया काकि व जमना ध्वाखां दुने जक थ्यन, सकलें भयालय्,
फल्य्, लुखाय् च्वनाः स्वःवल भमचा हःगु स्वःवइपिंथें । न्ह्योने
न्ह्योने बिकुमाया काकि, लिउने लिउने जमना । निम्हसियां खाः खिउं ।
जमनाला म्याः हे खाः थस्वके मछाः देश चाःहीके हःम्ह अपराधी थें ।

बिकुमाया काकि व जमना मचातेसं ह्वारं लिकाः तुते लज्याः
चायेकं छे थ्यंकल । छे थ्यंक नं मचातेसं अमित त्वःमतू । अमि
न्यने आय्बुया च्वन—बिकुमाया काकिं जमना लिगना हःगु खं । तर
भाजुबीर हथासं दुहाँ वयाः, अमित पितछ्वया हयाः खापा तिना ब्यूगुलिं
मचात आसंछात । खापा तीसां छम्ह निम्ह मस्तला लुखा त्वःतां मव-
खें तायेदैला आसां ।

‘जिला सिहे मस्यू काकि । घतं ल्याहाँ वयाकथं लाति निनिं घयाः
तिनि सिल । गन नापलात ?’—भाजुबीर बिकुमाया काकियाके न्यन ।

बिकुमाया काकि छु धाये छु धाये थें अलमल जुल । त्हापां
वं मुलय् फयतूवःम्ह काय्यात बिस्कुट छगू पुरिया निं ज्वंकल, अनं
बल्ल खें छुत—‘गय् जुल धाःसा नकलिचां सःतःवयेवं थ्व (फस्वया

च्वंम्ह जमनायात वयनाः) गुँ वन । जि नं बुँ वना । न्हापा लिपा
 जूसा जि न्हाथाय् वंसां वयेगु लिबातकि थ्व गुं याकनं वयाः
 जा थुयातये धुंकीगु । म्हिगः जि खिउं खिउं धाःबलय् जक लिथ्यन
 छेंय् । जि वया नं थ्व गुं ल्याहाँ मवःनि । थ्व मचा (मुलय् च्वंम्ह
 काय्) जक फलय् च्वनाः स्वया च्वन । 'छाय् स्वयागु छ ?' धयां
 भन भन स्वल । हेका नं मानये मजू 'तता मवःनि, तता मवःनि'
 धाधां स्वल । अये थ्व गन्ले नं मस्वःनि । 'छं तता वहे वइनि
 स्वये माःला व ' धकाः हेकां नं मानये मजुसँ भन लाय् लाय् वुं
 स्वल । '

उलि धायेवं हे बिकुमाया काकिया कथु सरं रनाबल ।
 छुयाये छुयाये जुयाः भयाःफलय्सं च्वंगु ग्राम्खोरा कयाः बासिलःनिं घट-
 घट त्वन । लः त्वने धुंकाः हानं धाल — 'स्वःगु दिहे मद्यू, म्हुय् प्यप्यपुं'
 हे स्वल । आफु जि मां खला ? जि दस्ये लि ला स्वये म्वाःगु खः ।
 जि बुया कयां हे मज्यू का 'तता.....तता.....' धकाः स्वःगु ।
 जिगु मनला पीसे च्वना बल । थुईतक नं थ्व मिसाचा छाय् मवल
 धैयें मनय् नं खँ बाल । उखे छेंय् न्यना, ववय् छेंय् भमचा-
 याके न्यना, लाति निनियाके नं न्यना अय्ला, अहँ, सुना नं खना
 मधाः । अलेला जिगु मन हसंमसं धाया बल ।

भासु फीयें खँ थप्प दिकाः बिकुमाया काकिं जमनायात
 छकः ज्वेपियाः स्वत ! जमना स्वछुना च्वन । भाजुबीर निम्ह माचाया
 दथुइ च्वनाः गजिपुं काःम्ह बखुंयें भुलये जुयाः न्यना च्वन ।

बिकुमायां घाल—' छुयाये छुयाये जुजुं हे गाऊं खिउंया दल ।
 ध्व मवः बाः अयनं ! म्हिगः द्रुधाये, धाये धाःसा सुपाचं त्वपुया च्वं-
 गुलिं नगु छगः नापं खनेमदु खिउंगु । म्हिगःथें खिउंगु चा मवः-
 निला धयाथें च्वं जितःला । जिला खिउं खेखं हे सातुवन । लेंय्
 जकं वैच्वनलाथें 'जमना जमना' धकाः सःता । सुनां नं 'हें' मघाः ।
 जिला इमां खाचा. दायायकीबलय् माखा भभःन्दुइथें इपांथिपां
 मसिल । अबलय् हे ध्वगीम्ह म्ये नं छेली हाला हल का, च्वले-
 चात नं प्याय् पिंइ हाल का । लालटेन ज्वनाः छेली स्वः वनां म्ये,
 च्वले संगु खिपःहे चचबुइथें च्वं । जितःला उखेनिं स्वयेला थुखेनिं
 स्वयेला; न ख्वया च्वंम्ह काय् हेकेफु, न बस्तुतेत सु निपु धकाः
 न्हयच्याकेफु । हानं लेंपाखे स्वयाः 'जमना जमना' धकाः सःता ।
 अहें 'हें' मघाः । अये खेखबर छुं मदुबलय् नुगः चिनां ची मफुत,
 तज्याइथें खुल्ल मिनावल । अले लालटेन ज्वनाः सरासर प्याहीं
 वना थ्व काय् स्वःम्ह थख्वयाच्वें धकाः याकःचा त्वःताः । काय्
 स्वःगु पीर स्वया नं म्हायाय् मवःगु पीर तच्चः बुल म्हिगः जितः ।
 जिला गुंइ वनाः हे स्वःवनेगु मतिं प्याहीं वनागु, भाजुबीर । म्हायाय्
 मवयेक जि च्वने कँजा ? खुसी दशनारां भाजु नापमलाःगु जूसा
 वनं वनी का जि गुं थ्यंक । अबलय् जि भुमिं यंकूम्हथें, म्हायाय्
 बाहेकं मेगु छुं छुं हे मखना जि । धुं नलला, भीरं जकं कुतुवनला
 धकाः नुगः कयेच्याःगु फयां फये हे मज्यू । दशनारां भाजु नं दाम-
 नय् अझायापि हाकिमतेत सैं च्याकःवम्ह थें, वःबलय् लिबात । नाप-
 लायेवं हे वं न्यन । जि ख्वख्वं म्हायाय् मवःगु खें घया । वं तिनि

धाल—‘जमना नानि न्हाचः न्हिनय् मोटरय् च्वनावंगु खना मिम्भां
ज्याङ पाखे ।’—वं थुलि धायेवं जिला बना हे वनीथें म्हय् ज्यू
मदुगु । गबले मोटरय् च्वन घयागु मस्यू जि थ्वं । अन्याः म्ह मोट-
रय् च्वनावन धाःबलय् जिं भाःपी हे मफुत उधाय् । का गयाये
जि धैथें तस्सकं हे आत्तये जुल, ख्वये घुन जि अन हे हेहेलनाः ।
खत्रीगांया लप्टनया म्हाय् मोटरय् च्वना वंम्ह धौतकं त्याहाँ मवःनि
धकाः मांम्ह नापलाय् वं ख्वैगु लुमना वयाः जिगु नुगः भन् बाफलाः
जुइथें च्वन ! जिम्ह्याय् नं अये हे सिख दाइबर यंकलला धकाः
वं जू थ्व जू हे धाये मफुत ।’

बिकुमाया कार्कि मिखाय् ख्वबि जायेक तयाहल ।

भाजुबीर नत्रात—‘शिलरकोटय् लालचिया म्हाय् नं ला
दाइबर हे यंकःगु खःनि । निला स्वला तयाः छ्वे हल थें, आः
थःछेंसं । गय् गय् का, मिसात नं बाः थनयापिं, दाइबर धालकि
राजकुमार थें अमित । अफ उखे गांयापिं मिसात सकाः दाइबर
लीपिला, घाय् काः वनेत हे मोटरय् च्वनाः वनीगु का, अले गनं गति-
लाइ अपिं ।’

‘थुखेयापिं स्वयाः नं उखेयापिं मिसात आपाः हे च्वाकिः
पहः नं वः छु । मोटरया लें दुगुला मिसात स्यकेगु ल्वय् वःगुथें का ।’

‘अये जुल का कार्कि’—भाजुबीरं नं वहे खंय् थमं खंयें
व्याख्या यात—‘थुखेयापिनि गुंइ घाय् काःवनेत मोटरया लें वने
म्वाःनि, खुसिया लें जुयाः रिखेश्वर महाद्यःया थाय् तप्यंक वंसा गाः ।’

दामन, सिमभंज्याड सलय् छकः वनेवं गाः, उकें थुखेयापि मिसाते दाइबरत नापं बोलचाल याये म्वाः, उखे अये मखु का, गुई वनेत हे मोटरया लं मवसे मगाः का । गां नं लं लिक्कसं लाःगु जुल अले छु । ल्यासेपि खनकि दाइबरतैसं मोटर दिकीगु । ख्याःयाये दयाः दाइबर लय्ताः, न्यासि वने म्वाःला मिसात लय्ताः ।”

‘ह्यामि, दाइबर स्वयाः नं थौं कन्हय्यापि मिसात ।’

बिकुमायां उलि धयाः घच्चाः खाः ज्यात, अले भाजुबीरं मेगु खें न्यन— ‘अले भीगु खें अनं छु छु जुल ले ?’

‘श्व छु खें धाये ! खें हे ल्हाये मसल जि— बिकुमायां धाल— अले लालटेन ज्वनाः उखे किजाभतम्हेसिथाय् वना का जि । वंला जितन्तु का बबःब्यूगु— ‘वंश वन खितुंगाः थहु’, हें । ‘अन्याःपि नकच्चरीते लिउलिउ जुइ फुला ‘हें’ का अय्का धाःगु । जितःला रन्न मिनावल । वया सकाः म्हाय्वा जुल, जिला थमं बुइकाह्म म्हाय् तिनि । जि अये खितुंगाः थहु धाये फेला वया ककाजुं धाःथें । अय् धायेवं भन् नुगः मछिन, हरे शिव ! श्व मचाते बौ दुगु जूसा जितः श्व पीर वैगु ला धैथें भाःत लुमन । जा नं मधुया, छुं मनसैं चा न्छया । श्व (काय) दना च्वंहा दनेवं ककाजुम्हेसिथाय् वनी नि धैथें लासाय्सं वानाः खा छकः हालेवं जि वना । जिगु मतो हित्वांभाराय् केहे-याथाय् छकः स्वये, अन मदुसां रक्सोल थ्यंक जूसां वने ।

भैसे थ्यंबलय् जा नयेगु ई तिनि । मोटर दिकूथाय् च्या छकःसां स्वने धकाः क्वहाँ वयां च्यापसलं प्याहाँ बःहा पुलिस छ्हास्यां— ‘य

निनि, गन ?' धाल । जि नवाये हे मफु पुलिसया स्वाः खनाबल्य् ॥
 हास्युथें धाःसा च्वन, तर यार मडु । वहे पुलिसं धयां तिनि हासिल ॥
 वला थ्व मचाते पांजुपियाय् च्वंम्ह हिरण्यबाज्याया काय् जुथाच्वन ॥
 पुलिस-लं फिना तःगुलि हासीके थाकुल, पुलिस जागीर नःगु नं मस्यु
 आफु थःछेय् बराबर वंसां । वैत नापलायेवं भचा मन थाहवल ।
 बांलाक खं हे कने मफु जि हेहेलंगुलि । 'मालाः लुइका बी, धन्दा
 काये मते' धकाः न्हिलाः न्हिलाः धयाः हाः हाः धायेकं च्या नि
 त्वंकल । च्या त्वने धुंकाः वं नाप नापं ब्वना यंकल जितः नं ।
 वया अड्डाय् यंकाः 'हास्यु ला, व सु ?' धकाः वयन । थय्क स्वयां
 'वय्कःहा कुलांगारनी अन गारय् जुयाः च्वंगु खाता ववय् भुलुं
 भ्वसुताः । लेंय् वनाबल्य् जक मती— 'नापलातकि सें ज्वनाः थाथा
 मथानि याये' धैगु, तर जि अन छुं हे यायेमफु । स्वाः खनेवं भनः
 माया जकं - वन 'नाराशिव ! छु बुद्धि जुल जिम्हाय्या' धैथें ।
 अनं सल्ल ख्वबि वल भाजुबीर, जिके, छु जूगु स्वयेमाल धैथें । पुलिसं
 लिपा तिनि खँ कन— 'जमना ह्यिगः ५ बजे ती थ्यंकः वःगु, चौकिया
 न्ह्यःनेसं मोटर दिक्कबल्य् खंगुलि हासीका कया । अथे याकःचा, व नं
 अघति लं फिनाः वःगुलि संका वनाः न्यना हँ थ्वेके 'गन वनेगु ?'
 धकाः ।

बिक्रमायां थुथाय् नं जमनायात ज्वेपियाः स्वत । धाल
 भाजुबीरयात— 'अबल्य् थ्वं लाख्य् छुं हे मधाः हँ । लिपातिनि
 हित्वंग्वाराय् मामाचिथाय् वनेगु धाल हँ । अय् धायेवं थ्वया मामाचापि
 हित्वंग्वाराय् मच्चंसें नारांघाट च्वंवंगु वैत लुमन हँ । हित्वंग्वाराय्

बराबर वने माःगुलि वंवव पतिकं शिवमाया निनियाथाय नं वनेगु याना हे व । उकें नारांघाटय् बजि रूह वंगु नं सियागु हैं वं । उकें मव्छया हैं थ्वेत मफतय् दुःख सिइ छाय् धकाः । मोटरं व्वकयाः 'वनेमते, मामाचा मदु, नारांघाटय् वन' धकाः अनस तथा हे । थों वहे वयाः थन तःवये धकाः च्वनागु हैं । 'बिस्यु वयाह्य लाकि छु' धयां 'मखु' घाल हैं थ्वं । देसय् मरुह्य नकच्चरी ! गय् हेकाः खँह्याये छाःगु जुइ ! अले 'छाय्ले गां हे मन्यस्यें वयागु ?' धयां न मवाः हैं । छेंय् ल्वानाः हे वःह्य जुइ धेंथें मव्छयागु हैं, वं हे तःवये धकाः च्वनागु हैं । आः मोटरय् नं वं हे तथाः व्छया हःगु ध्यबा पुने भ्वायेक ।'

बिकुमाया कार्कि थुथाय् नं हानं छकः मिखा तग्वय्क कनाः जमना पाखे स्वत । भाजुवीरं नं जमना पाखे मिखा वायेकल तर बिकुमाया कार्कि स्वःथें तमं मखु, नत घृणां हे खः केवल अजुगति व कलाचाः भावं । जमना जक न्हाय् स्वी ... स्वी .. न्यायेकुं कुतिकुति अंगलय् चा प्वला च्वन । वं भ्याः हे थमस्वः, चा प्वःथें जःगु तुतिपालि देपाय् कितिकिति यानाच्वन ।

जमनायात स्वःह्य भाजुवीरया मती खँ लुया च्वन । लिपा अजु चाःह्य थें नवात— 'धार्थें बचये जुल कार्कि, हास्यूह्य पुलिस नापलाःगु छः नापलाःगु थें हे जुल । नत्र मयजुया स्वाः स्वये मखनीगुला ? अथे नं जुइगुला, धिक्कार का मिसा जाति !'

'वहेला धयागु' जि नं— बिकुमाया कार्कि तमं हाल— करकिया छेंय् वनेमाःह्य तिनि का, पहः थजाःगु का । छुयायेगु जि !'

उलि घयाः बिकुमाया कार्कि जमनायात ज्वेपियाः स्वःगु
स्वतन्तु । भचा लिपा छु मती वलथें, छाना च्वंगु सः भचा नाइपहः
वयेके थें यानाः धाल— ‘चितलांगं धाः वयाच्चंगु दु का भाजुबीर’
स्वले । याकः काय्, मचा इलमदार नं खः । उखुनु बाःजु जुइहा हे
लमि नापं बयाः हाःवल का ‘बचं छगू जक बिया दिसै’ धकाः ।
छि धातले लना च्वने धकाः । थये सनाजुयां येगुला करपिनि ? सुनां
काःदै अले, बिकय् जुइ म्वाःलला का ! वला बेश्या जुइ का जिमि
छुयायेगु, स्वाः ब्वये म्वाल ला करकिया न्हाःने ? पस्मुनी, नकच्चरी,
बौया नां मीहा कपुली !’

हाहां हे बिकुमाया कार्कि हानं मिसाय् जायेक ख्वबि सयेकल ।
तं वःगु स्वयाः नं नुगः ख्वःगु तच्चः जुयावल वैत । उकें व तस्सकं
हे ख्वया हल । व साह्रै हे नुगः थुंदिक ख्वःगुलि जमना नापं
मफयाः फस्वयाः मांयात कन्नां स्वयाः भुकये जुल मानौं प्रायश्चित्तया
पौभाःयें । अबलय् वया मनय् छु छु बुयावल, छु छु लुयावल ... स्वाकः
बाकः ।

भाजुबीरं हेकल नं बिकुमाया काकिया ख्वयेगु मद्यू । ज्यूसा
वया गां थ्वका हे ख्वयेमास्ति वः । नुगलय् छुकि सू छुकि सू जुयाः
ख्वख्वं धाल— ‘मामाचिथाय् वने न्हाःसा न्यनावंसां ज्यूनि, थपाय्सकं
लायेबुइकेत छाया थ्वं थये याःगु जितः ! आः जि छु धयाः जःला
ख.लाया म्हुतुप्वाः तिकेगु ! अय् सि नं मसीहा बेमानि ! स्वये, स्थाना हे
व्छयेला छंत !’

बिकुमाया काकि अर्थे जमुनायात त्वपूवन ल्हाःलम्हुयाः । भाजुबीरं
मगंगु जूसा जमनां कसा हे नये मालीगु । भाजुबीरं ल्हाः ज्वनाः पयतुकल
नं वया तं ववमलाः । व द्यः खाःथें खाना च्वनं तिनि । स्वयेगु
नं मद्यू । वं स्वस्वं हे हानं धाल-‘आः जि गयाये का ! जितः
छु छु जक धाइगु जुइ लोकं, मयेल जि !’

‘धाइगु ला छु, धाल का लोकं’- भाजुबीरं सान्त्वना क्यने थें धाल-
अय्सां धाल धकाः मन ववतुंकेगु खें मखु । तने घुंहा धाःसां, दाइबरं
यंकूहा धाःसां सहःयाये माल का आः । त्यासे म्हाय् बियानये भाःमखं
धाःपि नं दु का छुयाये !’

‘का न्यें, अय् ! छु धालं न्यें’-बिकुमाया काकि छथुं हे खासि
पिकियाः हानं दन-मयेल बि, जि थन च्वने हे मयेल । यः प्रान !
जितः नं काः वा !’

‘अय् काकि, छि ! पिने न्यना च्वंपिसं छु धाइगु अये स्वयां’
-भाजुबीरं न्वात-‘हाला दीमते’ सुं क च्वनादिसैं, जूगु जुइ हे धुकल ।
धाल धायेवं गयाये माःला व । छु जूगु दु धकाः, प्यन्हु तंसा सकाः
मजिल, मछिन धायेत, ग्राम्ये स्वयेत ।’

‘मयेल भाजुबीर, मयेल जि’-बिकुमाया काकि स्वस्वं हे धाल
- ‘थौंतक जि सुनां थयेजक धायेके थाय् मदयेक च्वनाहा, आः धाल,
म्हाना च्वनाया छु दनि जितः !’

बिकुमाया काकिया अलाप बिलाप जमनां तक नं स्वयेमफुत,
उकें जमना नं स्वया हल हुं...हुं...। भाजुबीरं अनेक कथं यानाः

बिकुमाया काकियात ला हेकल तर जमनायात महेकू व ख्व.सां ।
 लिपा बिकुमाया काकि ख्वःसः दिकेवं जमना नं मख्वल । तर
 वया मनय् गोफय् दना च्वन मखुथें हे याना धयाथें । 'थुखे स्व,
 जमना ।'-भाजुवीरं तीजक धाल । जमना भाजुवीर पाखे मस्वः,
 क्वछुना च्वन !

‘दाइनं थुखे स्व हँ ।’

बिकुमाया काकि वाक्कु छिनाः हाल । जमना बुलुहुं भाजुवीर
 पाखे स्वत ।

‘अथे जुइ मज्यू नानि’-भाजुवीरं तीजक न्वाना हल- ‘खःका
 ल्यासेया बैसय् मन ची मफैगु । अय्सां बुद्धि दयेके माः । मन धैगु
 मैन थँला खःनि; न्हाथाय् स्वकि स्वै, न्हाथें लुइकूसां लुइ । दाइबर
 जुइमा, किलंदर जुइमा, यःह्य नापं जुइ हे मज्यू धयागु मखु जि, तर
 यल धायेवं हे यथे जुइ मज्यू, मांबौपिनिगु इज्जत तयेमाः ।’

खँ न्यना च्वंहा जमनाया भाजुवीरया न्वाखँ मनिन थं ह्यु तु
 पकुचिका हल । ‘क, छु तालयाह्य मन्त्र ! माःगुला व दाइबर साइवरया
 खँ धैथें व फनक्क हानं फस्वत । ‘छं स्यने गाःह्यला’ धयाथें तमं
 भुनुभुनु नं हाल ।

जमनाया पहः खनाः भाजुवीरयात भन्ना गरखेसे च्वना वल,
 उकें लुमंदंहा थें च्वंका धाल-‘का बाः, जिमिसंला खःगु धयागु खः ।
 दाजुपिसं धाल धकाः तंचाये मते ।’

‘न्यँ, दाजुपिसं धाःगु’-बिकुमाया काकि जमनायात थ्वकल-‘थः
 केहे’ थें जुयाः मखा न्वात अथे, नत्र...।’

(१५५)

‘का, काकि, जि वने, घतय् वने मानि ।’

भाजुबीर उसिहि दना वन । मां व म्हाय् जक जुइवं
वया खाः वं, वया खाः वं पुलुपालु स्वयेगु यात । लिपा ‘जा
थू हु’, जि लः काःवने’ धकाः जमनायात धयाः बिकुमाया काकि धंप
ज्वनाः पिहं वन ।

भिनिद्या

कालाकुल कालाकुल हाःसलं जमनाया न्हाय्पपिलि खुना
 च्वन । वयागु ववयाय् मत भङ्ग थो । ग्वे साःवःपि इलि इलि । ग्वे साक्व-
 सित, लमि ह्यसीका ब्यूलिसे भागियायेमाःपित भागियानाः, छथो
 व्वछुकां गाःपित छथो छगः व्वछुकाः जमना व्वछुना च्वन । ग्वे साःवःपि,
 गुम्हं 'भमचाला बांलाः' धाःपीं, गुम्हं 'लक्ष्मीछःथें च्वं' धाःपि, गुम्हं
 मिखा निगः 'हेरा थें' धाःपि; छगू न छगूकथं जमनायात च्वमछाःपि
 मदु ।

घो निघोति ग्वे साः-ववयाय् अलमल व कांगलां कुंगुलुं जुल ।
 ग्वे साये सिधल । सकलें भ्वय् नयेत बैगलय् वनेवं ववथाय्
 लमि व जमना जक जुल । ववथा प्वनेवं लमि जूहा त्यानु लंके
 थें अंगलय्सं कथं छिक लिधंगु, तःन्हु न्ह्यो पाः जुयाःला मस्यु, वया
 भुसुक्क हे न्ह्यो वल । अले अन जमना याकःचाहा थें हे जुल ।

व्वछुना च्वंम्ह जमना बुलुहुं थस्वत । धाथें खयेक हे ववथा
 छकुति शून्य, क्रिभां दंगुथें । व शून्यता खनेवं हे जमना थारान्हल ।
 व क्रिभां दंगु मौनता तिसि दना वयाः, वैत काचाक्क घयेपुनाः धाल—
 'जमना, छं मखुथें यात नि !'

जमना ग्याग्यां कयेकुनाः छग्वारां चिन । ह्य प्यारप्यार
 खाकाः व भवसूवन लासाय् जान्ने मदयाः ग्वतूहा थें । अये र्हाः निपाति

स्वाः त्वपुयाः भ्वसूहा जमनां लिउने सुनां साःवः थें तायाः स्वाः उल,
 सुं मद्रु, केवल वहे मौनता दना च्वन । बैगलय् भ्वय् नयाच्चंपिनि
 हाःसः व न्ह्यूसः जक । पिने पवर्गितेगु 'भ्वय् छब्ब पवनेऽ' धयागु
 सः । साःगनय् जक खिचा त्वाःगु सः । व ब्याकं त्वाकःवाकःगु
 सलं नं छपुचः जुयाः जमनायात हिस्याना च्वन ।

जमना वाथावाथा कन त्रिभुवन राजपथं कुतुवंगु मोटरय् लाःहा
 बाह्य सीहा घाइते थें । वं वाक्कु छिनाः वेदना सहःयायेत स्वःलिसे
 भन वेदनां स्याक्क प्याकुति न्याना च्वन, जोरं कःवया च्वन । भन
 भन हील, भन भन स्यात नुगलय् मस्ताचि हाःहाः याये थें, ह्यय्
 पां पाले थें । वैत, न्हू भमचायात धकाः लाया तःगु तःजिगु व
 तःफिगु दसना-पें ह्याउकं छुयातःगु नपाता ति हे ग्यन, उकि चूंइ चूंइ पूगुलि
 वैत थन । व दन भ्वसुना च्वंहा पूगु सहःयाये मफयाः । मिखा कन,
 आः नं वहे शून्यता । तर आबलय् व शून्यतां न्हाच थें वैत लायेमबू
 बरु' सुं मरु, वने न्ह्याःसा हुँ" धकाः लं त्वःता च्वन । मौनतां
 प्रेरणा बिायाः वैत ध्वातुमतु ध्वाःवल । अले व जुरुक्क दन, लुखाय्
 थ्यंक वयाः पिने स्वत ।

लुखां पिने नं सुं मरु, केवल शून्यता लिउने नं न्ह्याःने नं
 ध्वामयूगु हाःसः व मद्रु दु धैगु जूसा अबलय् कि बैगलय् भ्वय् नःथाय्
 कि मातनय् भ्वय् वःपि लना च्वंथाय् जक । जमना च्वंगु च्वताय्लाः
 जमना हे जक बाहेक न्ह्यलं ब्वाना च्वंहा लमि ।

जमनां तीजक लुखां पिने छ्पूगु पलाः स्वाहानय् थ्यंक तु
 न्ह्याना वन । बैगः व मातनय् नं ध्वया च्वंगु कालकुल सलं जमनायाः

पलाः अनलाः थनलाः मदु । मातं ववथाय् खापा नं चाः, मत नं
 व्याः तर भय वःपित हनाबना तयेगुली तवयना च्वंप्पि वं छेया
 हामा व सदस्यतेसं जमना सुतुक्क वंगु गनं खंके फु धकाः । उकें
 जमना छेली ध्यंक् वनेगुली सफल जुल । वं थःगु नुगःपा थिया
 स्वत, बेगं सना च्वन 'धक धक धक धक !' जिव्व साहस मुंकाः
 पसि थकाल । छयो गाबलं त्वपुल, भले तोजक मूलुखां नं प्याहाँ
 वन, अनं लिफः हे मस्वसें व्वाय् वन ।

जमना व्वाय् वन । लिउने लिउवःप्पि दु तायाः व भन पलाः
 भयकाः व्वाय्वन । लिलाकीथे लिलाकीथे च्वंका नं व व्वाय् वना
 भन ! लं वनाला, गुं वनाला वं छुं मखं, वैके होस मदु । व
 से से मिक बिस्युवना च्वन गबले लं लं, गबले खुसि खुसि, गबले
 पहाडं पहाडं, अन थन हे मदयेक । गनं तिन्दुयाथे च्वन बैत, गनं
 थया थे ।

'म्वाल, बचये जुलका' धाःगु सः तापाक्क लिउने वःथे च्वनेवं
 बैत विश्वास जुल कि आः लिउवः मंत । वं सासः फित व्वाय् वनेगु
 वनाः । लिफः स्वत वया च्वंगु दुला धकाः । वार्थे लिउनेला व्वाल्लिप्पाः
 व पेट्रोमाक्स इलिइलिकं क्या च्वंगु तापाक्क जंगलं ववय् । उथाय्
 जमनायात विश्वास जुल कि लिउ वःप्पि गाकं लिउने जंगल ववय् तिनि;
 थ नं विश्वास जुल कि व आपालं गुं पुलाः वये घुन ।

जमना अनं बुलुहुं वन बराबर लिफःस्वयाः । लिउवःपिनिगु
 तप्पाः छप्पाः हे लिफःस्वःसां खने नं मदयालि, वं थःत थमं कल्पना

जक याना तयागु वीरगंजय् ध्यान घयागु सिल, गुगु भैसे चौकि तापाः, वया मामाभापि दुगु हेटीडां नं तापाः । अले तिनि वं ह्य ज्यू दयेक सासः ल्हात, छाया घाःसा, न्हापाथे वैत आः भैसेया पुनि चौकि पनातै घयागु भय मन्त, वया मां वयाः नं गंवये फेमखुत वैत धुकु जुल ।

जमनां वीरगंजया कोलाहाल छुं छुं हे मखं; गल्ली गल्ली ज जुजुं हे वं मारवाडीयाथाय् भारा सिला च्वंहा आसामरुयात लुइकां त्वःतल ।

आसामरु खनेवं हे जमनाया मिखाय् लय्ता-स्वबि हाल । भचा थुले दनाः वं आसामरुयात मायां स्वया च्वन ।

‘आःगछियाये ! छ गय् थन ?’ — जमनायात खनेवं आसामरु दना वयाः न्यन ।

आसामरुया न्हासःया लिसः जमनायाके कले कले दु, तर जमना छुं मधाः, केवल स्वबि प्याःगु मिखां आसामरुयात तुलुतुलु स्व च्वन मानौ वया आसाजरु स्वये आपुलु जूगु तःदै दत ।

आसामरु जमनायात खनेवं हे आश्चर्य चाःहा भन जमना ह्यछि न्हगु वसः, न्हाय्पनय् छता नित्ता तिसा, तुती अलः, ल्हाःपति लुसी लैचा खंबलय् आसामरु भन हे जयः जुल । जमनायाके दि च्वंगु मिखा दितं तुं, इगिदिगि हे मसं । निम्हं सालिक थें ।

आसामरु थःत नयेथे स्वया च्वंगु खनाः वया ग्यासें व च्वन । गय् आसामरुया मनय् खें वातुवाल खः अथे हे जमनाया मन नं छु छु, छु छु खें ग्वःमुं वया च्वन ।

‘छ थन छु या वयागु ?’

आसामरुया सः लागिचाःगु जमनां थ्वीकल । अले वं थःगु मिखाफुसि नं कयेकुंका यन । नयेथे थःत स्वया च्वंहा आसामरुयात मस्वसें फस्वयाः नवात— ‘जि थनं ल्याहाँ मवनेगु याताः वयागु ।’

जमनाया सः ग्याःचिक्नु प्याः । मछि मछि पिज्वःगु थें सः नं चीसः — ‘छि स्वये जि यसैं वंगु धकाः च्वनी, सत्य सत्य मखु ! ह्याः ह्याः धायेकं, स्वयेक स्वयेकं..... ।’

जमनां स्पष्ट धाये मफु । आसामरु नं नमवाः ।

‘बिया व्छैगु सियाः बिस्वु वयागु नं खः तर भैसे पुलिसं मव्छःगुलि जिमां वयाः लिगना यन । आखिरय् जितः काः हे वल, वने हे माल सासः कुंका नं । जिगु हाजक वन, मन मवं । आः जि अनं हे बिस्वु वयागु ।’

आसामरु आः नं नमवाः ।

‘आः जि वने मखुत छु’— जमनां ववछुताः धाल— ‘छं सकाः त्वःतावये फत ।’

आसामरु आः नं सुंक तिति । वया छुधाये छुधाये । छलें आश्चर्य, छलें अप्रत्याशित पीढाया अनुभव । गुलिखे लिपा बत्लं थःत चीफत आसामरु । अले जमनाया ह्वाः मस्वसें धाल— ‘आः छुधाये, इलं छंत व जितः फायाबिल, छ सुंक ल्याहाँ हुँ ।’

जमनाया हाछम्हं करण्ट संचार जुल । आसामरु अये धाइ धयागु हागसय् नं मखंगु वं, उके वयागु नसा नसा हे मूहाला हल ।

म्हनुसि खाकाः, मिखा सिकु सिकु कनाः नवात वं— 'ह्याः, जि वने मखु ।'

जमनां थुस्स स्वाः ज्यात मानौ आसामरुया न्ह्याःने तंचाया कयनेगु वयागु हे जक मुकं अधिकार । अथे थुस्स अबय्त च्वनां नं आसामरु वया स्वाःतकं मस्वःगुलि हानं धाल वं— 'म्याः हे माया मरुला जितः अथे त्याहाँ हुँ धायेत । गन्याःगु दुःख सियाः वयागु जि । जिला त्याहाँ वनेमखु ।'

'छ वनेलाकि मवने ? सुंक हुँ जि धयागु खँ न्यनाः' — आसामरु तयं हे धाल ।

'जि वने हे मखु का, छुयाये त्यना छं ?'— जमनां नं चित्लाया दनाः धाल ।

'मानामाति मवंसा कक्कु तियाः व्छे का छंत जि'— आसामरु वाक्कुछिनाः न्ह्याचिल ।

'स्याना हे व्छ धया का, अपाय्सकं माया मरुसा'— जमनां धेत्ताः हे जुयाः कयन ।

'माया मरु' का जिलला ? सुंक हुँ ।'

आसामरु ह्लाः म्हछिनाः ह्य खाकल । तं पिहाँ वल वैत जमना खनाः । ज्यूसा भागरां भुगुरुं दाया व्छये मास्ति वल । आसामरुया अन्याःगु पहः खनाः जमनां नं मिखा-माखा खिल्ल मिकाः धाल— 'हानं छकः धा माया मरु धकाः, अबयां हानं छकः धा ।'

‘छकःला छु सखिकः धाये, छंके जिगु माया मरु मरु जा’—
 आसामरु वाक्कु छिनाः हे धाल— ‘का जिलला ? आःखनं सन्तोख जु ।
 छ, छं भाःतया छेय् वनेत दुली च्वनेवं हे छ नापं जिगु भुलुमुलु
 दनाच्चंगु माया चवुत अर्थे हे । छ आः व जमना मखुत, गुम्हेसित
 थ्व नुगल्य् तितिपापा याना तया खः, गुह्यनापं सुख-दुःख हने दैला
 धकाः मनं तुना खः । आः ला छ सकतां वयाह्य जुल, गुम्हेसित छं
 सकस्यां न्ह्याःने स्वांमाः क्वखायेकाः तुति भागियात खः । उकें छ
 त्याहाँ हुं, जितः बिया तयागु आमु छंगु व्याकं माया व छं भाग्य-
 मानिह्य भाःतयात हे ब्यु । हुं याकनं, धेत्ताः जुयाः च्वने मते । छ
 थये बिस्सु वयाः छं भाःत, छं बाःजु-माजुपित गुलि दुःख
 जुल जुइ । अन गुलि माःजुल जुइ छंत । न्हूह्य भमचा, गुम्हेसित थःगु
 छेय् लक्ष्मोद्यः यायेत अमिसं गुलि दुःख सिल, गुलि ध्यबा खचं यात ।
 अमिगु अपायजिगु आसाया लाय्कू ध्वारं थुनाः आम्ये बिस्सु वयां छ
 भिह्य जुइला ? अमि गुलि इज्जत वन जुइ, न्हूह्य भमचा बिस्सुवका
 च्वने माःगुलि । आः जुतलें लाःनि जमना, छ त्याहाँ हुं । अमिसं थन
 बल धकाः सी मखुनि । आः जुतलें न्ह्यागु त्वहः तयाः नं द्वाहाँ वने
 ज्यून, कन्ह्य जुल धायेवं व नं जीमखु । याकनं हुं, याकनं ।’

भदीया वा गायेथें छकलं भवारं धाराप्रवाहित जूगु आसामरुया
 खें दित । सत्य व प्रेम स्वयाःनं कर्तव्य व सामाजिक मर्यादाया अस्तित्व
 प्रधानगु आसामरुया खं जीवनया हास स्वयाःनं नायू थें, मृत्युया विषाद
 स्वयाः नं छाःथें जमनां अनुभव याना च्वन ।

परन्तु परिणामय्, सामाजिक मर्यादा व संस्कारगत कर्तव्ययात
सत्य व प्रेमं त्याकल । अये थःके दुसुना च्वंगु शक्ति हे ह्युंथाय् जः
बी फु धैगु ज्ञान संचार जुयेवं जमनां दृढ जुयाः धाल— 'ह्याः, जिं
वने मखु, मखु ! छं लित व्छयेगु जूसा जिगु लाश लित व्छैब्यु ।
प्रेम छम्हेसिके ब्याहा छम्हेसिके, ध्व सुनां सहःयाइ ।'

जमनाया स्वाः सुद्यो च्छाःथे हे च्याना वल । वया ह्य नं
दिगिदिगि खात । थःगु विश्वासय् थः अटल जूगुलि व आः न्हापाथे
आसामरुया न्ह्यःने कयेमकुं, ववमळ् । वं छुं धाइ धकाः नं व आः
मयाः, नुगःपा च्चकंकाः दना च्वन ग्याः धैगु हे मस्यूहा सीमा-
रक्षक प्रहरी थे ।

आसामरु जक त्वलय् जुया च्वन । वया छुथाये छुथाये जुल ।
छल्लें जमनाया प्रेम, गुकी सत्य व लूजः दु तर मेल्लें जमना मेपिनिहा
कलाः धयागु भावना, गुकी धर्म व सामाजिक संस्कार प्याचःथे धाना
च्वंगु दु ।

अबलय् हे गनं वः गनं वः ज्वीका मनुत छबथां अमिथाय् ग्वार-
ग्वार वल । दकलय् न्ह्यःने जमनाया भाःत व वया ससःबी । पुलिस
निहा व मेपि गाउँल्यात । अमित खनेवं जमना 'ह्याः ह्याः, वये
मंखु' धकाः चिल्लाये दनाः हाल । भाःतम्हेस्यां ह्हाः ज्वनाः साला
कायेवं— 'ह्याः ह्याः' धकाः स्वयाः आसामरुयात घयेपू दन । आसा-
मरुं नं जमनायात कस्सिक घयेपुल । थःगु स्वाः आसामरुया नुगःपाय्
दुसुकाः जमना 'हुँ...हुँ' स्वयेवं आसामरुं नं जमनाया छथनय् पितु
पियाः बैत लिगनेत वःपित ज्वेपियाः स्वत ।

(१६७)

‘अय् नानि, दै... कुने सःतः बल सुनमाया नानि ।’

बिकुमाया कार्कि ह्याय् ग्यला ग्यला यायेवं जमनां मिखा कन ।
न्ह्यालय्ला ज्वलय्ला जुयाः व लासाय्सं त्वलं च्वन । अले होस वयेवं
‘आःगच्छियाये ! ह्यागसय् खनं भ्हुंगु’ धकाः बुलुहुं दन । मिखा भ्येग्ये
स्यास्यां खुर्पा, नाम्लो व खिपः कयाः जमना प्याहाँ वन ।

भिस्यप्रा

सुनमायां छुंछुं हे ज्या मयाःगु त.न्हु दत । आसामरु व
भुयू वैसानिसें हे वं ल्हाः प्वःचिउगु खः । प्यन्हु न्यान्हु तकला छुंछुं
हे मनः, खालि ख्व जक ख्वयाः न्हि फुकल । सकस्यां 'अथे ख्वयेमते,
द्यालायेमते' धकाः हेकल । बल्ल वं ख्वयेगु दित, नयेगु नं नल
तर नसा क्वाहाँ मवं; नयेगु नलकि वया दाजु लुमना वैगु वैत, अले
अथे हे हेहेलनाः ख्वयेमास्ति वैगु । व ख्वैगु भाःभाःपति, वया दाजु
लुमना वःपति, अथे जक ख्वख्वं हे वया ख्वालय् हि मदया वनेघुंकल,
मिखा मिकु सिकु हे गन । न्हापायार्थे वयाके न चंचलता दु, न मादकता
हे । चिकुलाया खुसिथे व हिसि मदयेक सुनावना च्वन ।

खुसिबगःथे जर्जरहा सुनमाया गनं प्याहाँ नं मवं । व प्याहाँ
वने माःगु ज्या नं छु हे ल्यं दनि आः । गुँइ धाय् काः
वनेत म्ये मत्त, बुँइ ज्या संवनेत बुँ साहुं काल । अथे धयां वया
दाजुं नं वयात याकःचा त्वःता थकल । छेँय् आः वहे याकःचा,
च्वलेचा निहा स्वहा व खा प्यहा न्याहा बाहेकं । अमिगु लागि गुँ
थ्यंक वने माःगु मदु । ज्यामिं बुयाः गनं ज्या वनेत नं वया दाजुं
वैत त्वःता वंगुया दुःखं मब्यू । नुगलय् च्वंगु ब्यथां नं भन वयागु
ल्हाःतुति हे चिना बिल । उकें सुनमायाया न छुं स्वये यःनि, न

छुं नये । जःला खःला कतःथे, गां करक्यागु थे जुयाच्चन सुनमायाया
लागि ।

तर अये छुं हे मनसें, गनं मवंसें ग्वःन्तु च्वने फै व । आखिर
व मन्तू खः, जड मखु । मन्तूया नातां मसीतले वया नं म्वाना हे
च्वने मानि । म्वायेत नयेमाः, नयेत नसा माः । तर नसा वस्तु द्यवं
न्यू बैमखु, आकसं प्वेवा गाःथे गाइ नं मखु । उकिया लागि वं नं छुंछुं
मयासें पार मजू गय् मेपिसं यानाच्चन खः । वया दाजु दुबलय्
सकाः बैत तुति खिनाः त्वाथं क्वाये म्वाःल । तर आःला व याकःचा ।
वया थः सुं मडु । उकें ध्व संसारय् म्वाना च्वनेत थः हे न्ह्यःमच्युसें
मगात बैत । न्ह्याक्व दुःख जूसां न्ह्याक्व व्यथा दुने प्यपुना च्वसां
व संघर्षया क्षेत्रय् वये हे माल । बाध्य जुयाः हे व थो प्याहां वःगु,
गु वनेत जमनां सःतः वःगु ।

लेय् जमना मुपुकाः माकुगु ह्यागसया लुमंति तर सुनमाया उकिया
विपरीत । सिम्भंज्याङ व ताम्नांरिखि बाया वनेगु स्वद्वका लाःगु
चौतराय् मेपि निह्म स्वह्म गु वःपि मिसात प्यतुना च्वंगुलि अपि
निह्म नं अनसं प्यतुत । सुनमायां र्होंतय् चुलाः खुर्पा ज्वयेकल, जमनां
जक मेपि नापं खेल्हायेगु यात । उयाय् हे खत्रीगांयापि ल्यासेपि
बुरिपि व मचापि छध्वः खय्नीत स्वारामारा तं थाहांवयाः भासु
फियेथे प्यतू वयेवं चौतरा छकुति जाल । खे त्हाल्हां वं बैत
व्यंग नकल, वं बैत । हाय् घ्वानाःघ्वानाः नं ख्याः यात । ख्याःहायां
हिरिखिरि न्हिलाः हाःहू नं यात ।

ल्याः सिघयेवं छह्वा ल्यासेह्वा खयनीनं ला पालुंग उपत्यका हे
खुल्ल मिं मे नं हाल । वयागु तिख्खरगु वेदनामय आलाप
व्यासी सा वायेका च्वंपि हलिते न्हाय्पनय् थ्यंक गुन्न मिंवंगुलि
अमिसं लेकय् थस्वया हल, लेकय् सिमा पाला च्वंपि मिजंतेसं नं
चाकःमाकलं स्वत ।

‘अन्याःगु मे हाले सःह्वा रांडीया भाःतपिथाय् मर्वसे च्वनेमाः ।’

--छह्वा बुरिह्वा खयनीनं मे हाःह्वा ल्यासेयात कल ।

‘भाःतं स्वःसा सकाः वनी’-मेह्वा ल्यासेह्वा खयनीनं लिसः बिया
बिल- ‘लिथु ह्वेने थाकु ।’

व मे हाःह्वा ल्यासें व बुरि धाःगु खँयात लिसः बियेथे
मेगु छत्वाः उदगार नं प्वंकल बहे लसं । लिसः पाय्छि जूगुलि
कुंसुरु ख्वाःह्वा सुनमाया नापं न्हिलाहल सकस्यां लै लै । अले छह्वास्यां
‘नु नु’ धाल तर मेह्वास्यां ‘आसे, न्हिछिया लाछिला खःनि’ धकाः लंकल
मेह्वास्यां हानं ‘खःनि, थनथे छेय् भी थये यत्थे हालाः सनाजुइ दैला’
धकाः अनुमोदन यात ।

‘थौं छिमिथाय् शारदा काः वैगु मखुला?’- छह्वा नकतिनि-
याह्वा खयनीचां जमनाथाके न्यन-‘ व जिमि त्वाय्, हैच वने मानि
अन । छुथाये, बिचरा मास्तरयाके जूसा जक वने धाःह्वा ।’

‘मास्तरया मयः वैत’-जमनां धाल-‘बया जक ययां छुथाये !’

‘अय् नु नु, जंत वःगु स्वयेत लिथ्यंके माः । स्वये मखनी ।’

छद्म दनेवं मेपि नं सकलें दन । बुरिह्य खयनीनं ल्यासेपि
खयनीतेत धाल— 'छिपि गन वनेपि ?'

'जिपि सिम्भंज्याड वनेपि ।'

'छिपिले ?'

'जिपि रिखेश्वर वनेगु ।'—जमनां लिसः बिल ।'

'जि नं रिखेश्वर हे वनेगु, नु' धयाः व बुरि जमनापि पाखे
लित । निथ्वः निखे बायेन्ह्यः बुरि सिम्भंज्याड वनीपित ह्याःयाये
थे धाल—'छिपि सिम्भंज्याडला वनी, अन मिल्तीरोतेसं सास्ति याइ'
स्व मचात, होस या । निह्य प्यह्यसित ज्वन हें ल्यासेपित । उकें उखे
उस्त वं मरु छु । न्हापा लें दयेकः वःपि मस्या भिल्लेरीतेसं नं
ल्यासेपित यायेजिव्व यातनि । आः हानं थपि ...'

'का, छति नं मग्याना'— फुकस्यां पलाः न्ह्याकाः धाल— 'थिया
जक स्व हाय्, थ्व खुपां छुयायेत ।'

'अमिके बन्दुक दु नानिपि'— बुरि न्हिलाः धाल ।

'अमिके बन्दुक दूसा भीके नं खिपः दु स्वत्ताक चिना हयेत ।'

थुलि धयाः न्हिलाः न्हिलाः निथ्वः निखे बाया वन ववथा
वपि बखुं बाइ थे ।

मुनमाया व जमना मबाः उखुनु । निम्हं नाप नापं । निम्हं
जानाः सिं माल । निम्हं जानाः सिमा गल । निम्हं जानाः सिं त्वःथल ।
सिं छथासं मुनाः धमाधम द्वकय् नं तल मानौं थौं निम्हं छखा छेंया
तता—केहे थें, छखा छेंया जहान थे ।

सिंकु खायेवं निम्हं नापं कुबियाः ल्यार्हावल । रिखेश्वर महाद्यः-
याथाय् थ्यनेवं निम्हेस्यां कु दिकल । निम्हेस्यां हिती वनाः लः नं त्वन ।
अले हितिकुसय्स्सं निम्हं याउँक फ्यतुत ।

ततःमागु सिमां भवांम् त्वपुया च्वंगु पहाडया भण्डं च्वकाय्
लाःगु ताम्नांरिखिया थाय्-बाय् गाकं शान्त व गम्भीर । व एकान्त,
शून्य व सिचुगु जंगलया दयुड याकःचागु, भिचुतेगु कुटी नं याकःलिचा
खने दु ।

चाकःछि सिमाय् पिना तःगु पंचरंगी कापः व बौद्ध पताः नं
बुद्धथे हे गम्भीर । सुनमायां ब्याकं जःखःया वैराग्यं जाःगु वातावरण
स्वया च्वन । व वातावरण वं थःगु नुगःकिपा थे' हे तायेकल । कुटीं
पिने स्वांमाय् लःबिया च्वंहा भिचुनी खनाः वं थमं नं सें खानाः,
चीवर पुनाच्चनागु थे' सवाः काल ।

‘नु, वनेगु मखुला ?’

जमनां थय्क् च्वायेवं सुनमाया भसंग वन । भचा फिसिक्क
न्हिलाः वं जमनायात धाल-- ‘जिनं भिचुनी जुइ मास्ति वः, सत्य ।’

‘हय्, छु खँ रहानागु छँ ! नु । भिचुनी जुयां छु दे ?’— जमनां
वाथाक्क दनाः धाल ।

‘याउँसे च्वनी का सुयां छु’ स्वये म्वायेक, न्यने म्वायेक--
सुनमायां मदँसेतुं धाल— ‘बाखं छकः न्यं वनेला नु ?’

‘का म्वाः नु बाखं - बिखं न्यने’— जमनां सिं कुबियाः धाल--
‘थःगु बाखं सुतां न्यनी थे' थन, नु...।’

सुनमायां मयः मयः दनाः सिं कुबिल । सिं कुबियाः हानं छकः
भित्तुनीयात स्वत । उथाय् वया मिखाय् स्वबि ललःमलः धाल ।

जमना न्हः न्हः, सुनमाया लिउलिउ च्वनाः निम्हं बुलुहुं
पडाडं क्वाह्वा वया च्वन । खंय् खंय् आसामरुया खं हनावल । दाजु-
म्हेसिया खं छुइगं हे सुनमायाया नुगः मछिनाः मिखां स्वबि वल ।
सुनमायां मुक सुक याःगुलि जमनाया नुगः नं काइया मिना वल ।
सुनमायायात हेकेगुला गन, वया थः हे सासः हत्ती थं गःपः थयाय्पुया
वल । तर जमना मख्वः, जिव्व वाक्कु छिनाः लिपा थुलि धाल—
'सुनु, स्वये मते, वहे वैनि ।'

सुनमायां स्वयेगु मद्यू, भन हेहेलनाः स्वया हल । अथेमनं
सुनमाया स्वःगु वं थौं हे तिनि खन । वं सुनमायाया स्वःसः न्यने हे
मफुत । सुनमाया स्वःगु कन्नाचायापु थं वया दाजु निर्दयी जूगुलि नं
वैत पालिनिसें मिच्याना वल । वहे आवेशय् नं सुनमायायात न्यंकल—
'छं दाजु अथे त्वःता वने ज्यूला खला ? वने माःसां सत्हा दयेकाः
वंसा ज्यूगुनि । निर्दयी, पापी !'

दुनें दना वःगु तंया आवेगय् जमनां अथे धाःसां आसामरुया
दुर्दशा छपुलु भलक्क लुयेवं वया मनं मनं खं ल्हात— 'ख नं बिचराया
छु दोष ! छुयाये, गांया तप्पाःस्वाःतेसं गामय् मतल । उकें वं त्वःतल,
केहे त्वःतल, सकतां त्वःतल ! वं त्वःतल मखु, वैत त्वःतके बिल
धर्म मदुपिसं । थः व थः केहे लहिना च्वंगु बुं हे मदुसेलि वैत छुं छुं
हे मंत । अले वं मेगु छु याइ, गां मखा त्वःतीले ! पिशाच बाय्
च्वनाच्छंगु गांया छुया माया ! थः ब्रूगु धाय् धयां लाः न केहे धयां लाः ।

य.त सोतिर्पाय् तये धुँसेलि । बरु याकनं ल्याहाँ खनं वा । व
राक्षसया दांलित बियाः बुँ लित काःवा । व बुँइ भीसं हेरामोतिं
मयेके मानि । वैत पचये याके मज्यू । व नाप ल्वा । वैत छयाछया
त्यानाः, नच्चुक निनाः धू धू याना व्छ ।'

जोसय् जमनाया होस मवः । वं चिन्ध्या साहुयात नित
धू धू जुइक । लिपा बया ल्हातय् च्वंगु चुरि 'छिरि छिरि' सः वःगु
तायेवं तिनि व होसय् बल । अले मुसुक्क न्हिलाः वं सुनमायायात
लप्पु ज्वनाः व्वना हल ।

लुरुलुरु सिं कुबियाः निग्हुं गामं पिने, खुसी थ्यंकः बल ।
खुसि छियेत तां मदु । खुसि छी छिक खुसि दथुइ छगः यायां
ल्हो लाया तःगु दु । अन नं न्हापा जमना, लिपा सुनमाया ज्वनाः
ल्होतय् पलाः ततं खुसि छिना वन ।

खुसि दथुइ छथाय् याउँक पलाः तयाः वनेत ल्हो मदु । व
ल्हो मदुथाय् बाः वना च्वंगु लःधाः नं छरक ली । व लःधाः
त्यालां कायेत भचा बलं तिम्न्हुसैं मगाः ।

न्हापां वंहा जमनांला तिन्हुयाः पार तरये यात तर लिपा
च्वंहा सुनमाया तिन्हुबलय् जा पारी च्वंगु ल्होतय् थ्यंक
तिन्हुइ मफयाः च्वत्यंक खुसी थ्यसःपाः वन । लखय् लायेवं
सुनमाया 'यमां ! का का का' धयाः छकः चिल्लाये दन । अनं लिपा
ला व हाले हे मफुत छायाःसा वं कुबिया तःगु सिंकुं वैत हाले हे
मफयेक त्यले धुंकल । जमनां लिफः स्वःवलय्ला का ... सुनमाया

सस्य दुना च्वन सिंकुं न्हाकाः । व भ्रातये चाचां वयाः सुनमायायात
 बाक्कु छयुछ्युं लप्पु ज्वनाः ल्हन । सुनमाया दना वयेवं वयागु जैय् ववात्तुक
 वयेपुनाः यंकल । मफु मफु खुसिबगल्य् थ्यंकः वयाः, कांचा-
 किंचि थःगु सिं दिकाः सुनमायाया गःपतय् यग्गाना च्वंगु नाम्लो
 नं त्वका काल ।

‘गय् व, सेंमास्वाः, होस याये म्वाःला?’— जमनां न्हिले थें
 यानाः थःगु प्याःगु पसि तिसिसि घाल ।

सुनमायां नमवाः । वया स्वाः छकलं वेंचुसे च्वना वल ।
 ह्यछि प्याःगु वसः पुना तःहा व संकोचं कयेकुं बलय् मचा फ्वंगायाः
 थ्यकेग्वारा थें च्वन भन ।

‘आमु प्याःगु जनोनि त्व, जिगु जनी च्यु ।’

जमनां जनी पयन स्वारसिर, तर सुनमायां थःगु जनी मपयं ।
 जमनां जःसः स्वत, सुं मिजंत न्ह्यःने दुला धकाः तर खुसी न्यालाना
 च्वंहा पो छहा सिबाय् मेपि सुं मदु । अले जमनां सुनमायाया
 जनी-च्वः ज्वनाः घाल — ‘त्व जनी, सय् ।

‘सुनमायां ह्यय् थोके मव्यू जमनायात । ‘सय् जनी त्व धयां
 बि । प्याःगु जनी, प्वाः स्थाये यः ।’

जमनां जनिच्वः लुयाः साला काल । सुनमायां ‘म्वाः म्वाः’
 थाधां चहीक लुया काल । जमना आश्चर्यं चाल । वं थय्क सुनमायाया
 पहः स्वत, वयागु ह्यय् नं ववथीक निरीक्षण यात । अले स्वाः

वाल्ल तयाः, मिखाफुसि कयेकुंकाः सुनमायाया प्वाथय् तितुमगु
स्तियाः धाल—

‘सय् ... सेंमास्वाः, छं छु जुल हाई?’

सुनमाया भसंग वन सुनां नं लिउनें भ्वाक्क प्यंकःगु थें च्वंक ।
वया स्वाः अनया अनसं हे सर्पं न्याका च्वंहासियाथें वंचुयाः नं
हाकुया वन । लिना हःह्वाथें वया सेंसें फुंहुं वल । प्या.गु
स्वाः गनाः नं उकी चःति भुसुभुसुं ज्वल ।

जमना जिल्ल । वं मिखा भ्वेकन वांन्यात मे ‘आःगच्चिमाये’ ! धेथें ।
सुनमाया जक जमनां मेगु छुं मधायेकंतु आकाभाकां सुकुसुकुं स्वया हल ।

जमनायात सुनमायाया बारय् छुं हे संखा कया च्वने माःगु
मखुत । वं मिखा खिल्ल कनाः धाल— ‘छंगु पहः आमजाःगु का
सखुला ! हत्तेरिका ! छला गजाःह्वा खनिसा । छ आम्येमनं नकच्चरी
जुइ मतायाका जि । छि ! स्वाः हे स्वये मत्यःह्वा खनिसा छला !’

जमनाया ह्य सिरिग फुजये जुया च्वन । अहो ! ‘छु जूगु’
धयाथें वं अय् थय् हे धाये मफुत । सुनमाया हेहेलनाः स्वया च्वनां
उखे वया ध्यान मवं न माया दया हे वन । वला थःगु हे भावय्
दुना च्वन !

‘आः स्वयां छुयाये । कपाःतछ्यानाः स्वये मरुला छ । अय् नं
याः जुइगुला, धत्तेरि !’

जमनायात सुनमाया थें धच्यापुगु बस्तु मेगु छुं हे मडुला धयाथें
च्वना वल । वं पाउँस्वाः ज्यानाः न्यन ।— ‘सु मिजं व ?’

सुनमायां लिसः मब्यू, भ्वसुनाः ख्वया च्वन ।

‘अथे मत्यः मत्यःगु कर्म याइगु अले गनं गतिबाइ ।’— जमना
हाल गखेंसे ख्वाः व्वयाः — छं दाजु लाःसा थ्वहे खें सियाः वंगु
जुइ, मखुला ?’

सुनमायां भ्वसुनान्तुं ख्वख्वं ‘मखु’ धैयें छयो” संकल ।

‘आमु सु मिजं ले सा, धा ?’

सुनमायां नमवाः न छुं संकेत हे बिल ।

‘दाइबरतला ? खःला ?’

सुनमायां ‘मखु’ धैयें छयो” संकल !

‘सु ले ? धा याकनं ?’— जमना हक्काः न्यन !

सुनमाया नमवाः ।

जमना थिंग दनाः ‘सु मिजं जुल’ धैयें घुरेये जुल । वयागु
न्ह्यपुइ नं थ्वहे मिजं जुइ धैगु अनुमान ल्यहे” दना मवः । अबलय
हे वयागु व्याकं विचार हे छखे लाकाः बाछाई बाजा पुया हःगु
ताये दया वल ! ‘का’ शारदाचा काःवल’ धैयें जमना लिफःपुल,
‘धायें लैय् जंत वःगु ! बाजं सःतायेवं भ्वसुना च्वंह्य सुनमायां नं
तीजक छयो” ल्हन । जंत हे नुना व्वये थें वयागु खलभेरा-मिखा
ह्याउँसे खानावल ।

भिप्यद्या

जमनाया मन त्वाकःबाकः । ल्हुकुचाय् छगूयां लिपा मेगु
 किपा-- रंग ब्वःगु, खसुं त्वपूगु व निभाःथे चकंगु । गुगुं ल्यहेंदनाः
 तनावना च्वन, गुगुलि धाःसा भन भन नुगल्य् क्वसिनाः ब्या
 भन्तर अज्ञानयात च्वय् साला हयेगु कुतः याना च्वन । उखुनुं निसें
 वया नयार्थे मच्चं । छ् छ् तं थें गखेंसे, आलांचा ।

कुं जाःगु ववथार्थे सुनमायाया लुमन्ति वया मन उंसिमसि हसं
 मसं दनाच्वन । वहे चाकलाःचागु तर तिसिनाः वांछवया तःगु
 कागतिथा ख्वलार्थे स्याप्प गंसिगु । वहे गतिवति मदुगु ख्वाः नाप
 नाप थःगु ख्वाः नं सुपाचं त्वपूगु सर्गःथें ब्वयाः मतापं लें लिनाः
 वैच्वंगुलि गु वयाला छें, वया लोमना च्वन । लिउने थःके घांय्कु दु
 घैगु नं वाःचाःला मचाःला मस्यु । वया मनय् धाःसा कुमाकथि
 कुला च्वन — “छयालापुन्हीबल्य् छ्वासय् वाये हेगु, हाकःवःगु
 भाजं थें गुलि क्वह्यंगु, संबाःगु कर्म खनीसा मिसातेगु ! अमिगु चोलाय्
 गबलें हे यैपुगु स्वां मव्हः ! भिभां मिभां—खुसिया बगःथें—चुइ चुइ
 पू, आलु आलु कं ! थयेमनं मिसातेसं हे जक थज्याःगु जीवन छाय् हने
 माःगु जुइ ? छाय् मिसातेसं हे जक न्हयागु दुःख जूसां, न्हयावव अन्ध्या
 याःसां मि कुं घुतिनाः सहःयाना च्वने माःगु ? गनं वल थये न्हयाम्हेस्यां
 न्हयागु याःसां सुक फया च्वनेगु बः मिसातेके ?” न्हानुमंति जमनाया

म्ह मूढायेकल— 'छु धयाम्ह मिसा, छि ! छु बुद्धि वःगु जुइ व- शुतुली
पलाः तयाः, धलिमय् जनी हिनाः स्व स्व ! छया ! म्ह हे इक्कुसे च्वना
वः जितःला, छु भाग्यं जक जि वैधाय् वने फुगुथें उखुनु ।'

जमनां स्वाः छकला भज्यंक हे स्यंकल । भचालं लबु जक
वांछ्वयाः न्याहांवंगु समुद्रथें वया स्वाः न्हापा स्वयाः नं माथं वन
घरि घरि हिला च्वंगु खालं वया मनया किपा ब्वया च्वन ।

सुनमायाया बाम्हय् काःगु अवस्थाया किपालुतेसं जमनाया नुगःपा
व्छास थें साःमसाः दंका च्वन । खुलुलुलु मि स्वये नुगः हे लः लः
जुयाः मिस्त्राया व्हतं व्हतं भयेभयेबिया वयेथें सनीगु । गबलें वाक्कुछिनाः
मिसा तिसीगु । गबलें जालय् च्वंगु खुर्पा फसय् प्याकं ह्येकाः,
चिलाख थें च्वंगु भिज्ञा यान् सुत सुयाः वा कुरुकु न्हयडगु । धाय् वं
हानं भावेग हे च्वंगु थें ताःहाकःगु सासः ल्हानाः मचायेक गःपः लयाःवनीगु।
जीवनबाट हिस्यानाः भ्वाना च्वने भाःगु गांछिसियागु विवशता वयागु
विम्साप्ताः पतिक दुबिनाः चिल्लाय् दनाच्वन । शौतलेया फुक्क लें,
गनं पालुक्पा जीवन न्ह्याना च्वंगु दु, भ्रम भ्रम थें जक च्वन वैत ।
ल्हाना च्वनागु सासः, छिना च्वनागु पलाः व स्वया च्वनागु मिसा
फुक्क फुक्क जिसे विद्रोह याये मास्तिवस वैत । बः धमंतु भसंग बंक
वयागु छात्मा जिल्लाय् दना हल— 'सबरदार !'

भुमि हःम्ह थें जमना खुसी ध्यन । न्वाचुसे च्वंगु लखय् दिना
च्वंगु वया मिसा खुसिया याःगाः काः जुल । खुसि होमीचायाः वैत
सहानुभूति वचन ।

वारि व पारिया ल्होंत, देगः, दिप व फलचा नं स्वस्वमस्व
 आः । थोंया दिनयात बिदा ब्युब्बुं जःखः च्वंगु पाखा पर्वः हिहिलना
 च्वन ! म्हैपु ख्वालं वं पालुङ गांयात स्वत । सीगां फायेकेथें भ्वैसे
 निभालं खया च्वंगु पालुङ गांया कथंमलाःगु छेंत श्रीलज्वरया
 स्वगितथें ग्वावाग्वारा चिनाः थुयुः धायाच्वन ।

खुसिबगः पुलाः जमना ध्वास्त्रासी थ्यंकः वल । ध्वास्त्रासिया पसः
 जक छु पुल, वं थःत मेगु हे संसारय् थ्यं थें तायेकल । छगू विचित्रगु
 गुन्न सलं वयागु न्हायापं हे पिचायेक दुहां वनाः नुगःया कुंकुलां रन्न मिफा
 बिल । वं पलाः च्वयेकल । त्वाल्य् मुना च्वंगु लस्कर खनेवं वयाके
 कौतुहल दनावल ।

हापवःथें दबुली इल्ल मिजंत । लिक्कसं च्वंगु सूकूपोंल छेंया
 पिलिचाय् नं मिसात गः गः ।

मनू व मनूतेगु चहःपहलं जमनायात च्वाकनय् पलाः तया ति
 ग्यना च्वन । वया नुगःया गति फय्लचार्षे फन्न चाःहिल । मिरिक्क मिरिक्क
 श्वस्त्राय् ब्वइथें वया म्ह नं पिइसे पिइसे च्वना वल । पिलाव्व नं खात ।
 चाकःछि स्वस्वं भ्रथें दना मच्चंसे घाय्कु वांछ्वयाः, मिसात दुहां पिहां
 याना च्वंगु सूकूपोंल छेंय् दुव्वां वनेलाथें वेत जुल । भवल्य् हे सूकूपोंलया
 पिलिचाय् मुना च्वंगु मिसा—पुचलं बायाः, कायम्ह वुयाः बिकुमाया
 काकि जमना दना च्वंथाय् ब्वाय् वयाः हाः वल— ‘छेंय् निं मवंसे
 छाय् ? हुं हुं छेंय् नि ।’

‘यमा, छु जूगु ध्व ?’— जमनां बारल मिनाः कयेच्याः ख्वालंतु
 न्यन ।

‘मखंला भन सुनमायाचिया जात्रा ।’

बिकुमाया कार्कि उलिं धायेवं हे जमनां वाक्कु, छ्युछ्युं म्हतुसि
बांन्यानाः छ्यो ह्हुकुह्हुकु सवल । भतां वनेत ताःकया च्वंगु नुगःया गति
हे छू थें च्वंक व स्तब्ध जुल । वया स्वाःया दबुली नानारंगया
रोद्रत वयाः पालंपाः प्याखंपाः काः वया च्वन ।

‘व छगुजाःम्ह मिसाचा अथे सना जुइ सुनां ताः का ! वेश्या
जुयाः नैम्ह !’ — बिकुमाया कार्कि काय्म्ह बैय् तयाः तं ब कन्ना
त्वाकछ्यानाः धाल ।

मांम्हेस्यां धाःगु छगः जक आखः नं जमनाया न्हाय्पनय् दुहां
मव । वया हिनू हिनुली आवेग दासि वयाः, न्हासं दुहां पिहां जुया
च्वंगु सासलं, तमं मि जुयाः चुलुचुलुकं चमे पिकाकां छ्यो न्हवना
च्वंम्ह सर्प न्ह्यलुइका च्वन । वं अन्यमनस्कं धाय्कु बैय् दिकल ।
खुर्पा जालय् स्वप्यानाः मांम्हेस्यां गंक गंक न व स्वसेन्तु सुनमायाया
छे पाखे न्ह्याना वन ।

सुनमायाया ववथाय् निम्ह प्यम्ह मिसात दु वैत त्वपुयेथें
स्वयाच्चं पि । च्या-पसल्या शिवकृष्णया कलाः, नारांया मां, स्वालय्
तुय्च्याः दुम्ह बुरिमाया निनि व मेपि सु सु, सु सु । अमिगु स्वाःया
चिम्सा प्वालं प्वालं घच्चाः छ्वम्हुया च्वन ।

ज्युसा बैय् हे दुसुना वनेथें, म्वाथःगु लासाय् स्वाः सुचुकाः
सुनमाया म्बसुला च्वन । नुगःया हिनुली थ्यंक कथं सगु धाःया स्याःचाः
भक्त नं वाक्कु छिनाः सहःयायां हिक्क हिक्क हिक्क थया च्वन ।

वयागु छभाः छभाः हिकुया मूर्च्छनां वयागु अन्तरय् थ्वःगु चिल्ला-
य्यात छकः छकः पतिकं पित ह्या च्वन ।

जमना ववथाय् दुब्बां वल । वया वेग मि नःगु छेय् दमकलया फोहरां
म्हकःगु लःया धाःथे छाःगुलि सुनमायायात ह्येभुना च्वंगु मिसा-
तेगु हल अगः दुनीथे हे भतां वन । सुनमायां निसं वयागु मिसा छे
छचाःलि मण्डःकाल । ख्वालय् गंभोरता व सलय् प्रतिशोध भुनाः
जमनां धाल — ‘म्बाः, ख्वयेम्बाः । छाय् ख्वयागु छ ? ख्वयेमते । ‘अय्
सुनु, ख्वयेमते धया ।’

जमनाया सः तायेवं हे सुनमाया भन हेहेलनाः ख्वया हल ।
ख्वख्वं हे वं जमनायात कस्सिक घयेपुल खुमि चुइकः यंकूम्हस्यां
ध्वद्गु, खुसिसिया सिमायात घयेपुइये । जमनां नं सुनमायायात अथे
हे घयेपुन निम्हं छम्ह हे थे आत्मसात् जुइक, अले मन्हां मन्हां मिस्त्राय्
ववस्व वःगु छतकिचा ख्वबि लंचं हुयाः धाल— ‘ख्वयेमते ! छाय्
ख्वयेगु ? धन्दा कायेम्बाः, जि दु । जि त्वःतेमखु सुनु, ग्यायेम्बाः ।
न्ह्याम्हस्यां न्ह्यागु थवा । आः मखुपा अले, छन्हु थ्व गांछिसि नं
घाइतिनि दोष छंगु मखु धकाः । ख्वयेमते । छु धकाः ग्यायेगु आः छुयात
ग्वायेगु ?’

धाधां जमनां न्ह्याःने वाःथे दना च्वंपि थः ख्वयाः नं थकालि
थकालिपि मिसातेत सर्प फला कयाः स्वैथे स्वत । वाल्ल च्वंगु ख्वालं
अमि मिसा नं जमनायाके दित । संसारया सत्य हे अभिव्यक्त
जुया च्वंथे, वयागु मिसाया च्वामुसे च्याःगु जःया न्ह्याःने अन
च्वंक्व इल्ल मिसात थी थीसाथ फिउज वनीथे तितिसिना वन ।

सुनमायाया ख्वसु मद्यूनि । व ख्वःलिसे वया दुवाः भन भन
ख्ववया च्वन ।

आकाभाकां न्हाय्पं हे पिच्याक पिने 'जुकि जुकि, स्या स्या'
घैगु कल्लोर सःया नापं 'हारं हुरं, पारं पुरं, घारं घुरं' सः वल ।
अमिगु न्हाय्पं इस्त्रिङ्क थें घघस्वात । जमना, सुनमायायात काचाक्क
स्वःताः थः लिक्कसं लाःगु छपाः जकगु चीपागु भयालय् भभन्हुं वना
पिने ववस्वःवन । मेपि अनया मिसात नं 'पिने छु जूगु स्वये' घैथें
इगःमिगः जमना च्वंगु भयालय् हयेभुंवन । तर सुनमायाया छैथा
भयालं जमना छम्हेसित बाहेकं मेपित थाय् बी मफु, सकलें भभन्हुं
प्याहाँ वन ।

उत्सुकताया तच्चगु बेगं छ्योँलिसे म्ह नं बाम्ह पिस्वयेक
जमनां स्वत । लोहं लोहं ल्वानाः मिजला लुइथें, जुया च्वंगु घटना लिसे
सज्यान्त जुयेवं हे वया नुगः छल्यु पित्तुल—'आकाः ! स्व स्व ! मास्तर-
यात ... !' वं खना च्वन— मास्तर, न्हासय् वलं स्यला
हःम्ह म्ये थें दाःदाःथें दायेकाः, च्वाःच्वाःथें धेधेचुं वैच्वंगु ।
गबलें लिउनें थ्यंकूगु थामे यायेमफयाः थुनां चूवंसा गबलें लिउनें
गःतां ज्वनाः साःगुलि थसः थसःपा वना च्वन । हूलय् सुनां सुनां
यांकयाः ल्हाः वात, व मिसां पुलपुलु की पिकयाः फन चाभ्हुल ।
आकाभाकां नमुगःथें कथि वयाः छ्येनय् हे लावःदलय्ला व भुगलुक्क
हे ग्वतुल । छ्येनं हि तुल्ल हे यन ।

जमनां नकतिनि तिषयाय् फत हूलयां दथुइ केदार छकाम्

जुया च्वन । बं ला म्याः भचा हे माया मयासें, भत्ता कायेका गःतां
ज्वनाः, लाकां दुगु तुति प्यंकु प्यंकु मास्तरयात थन ।

थःगु ल्हाती लाःम्ह भयालिचित लाखेनं वयना च्वंगु नृशंसता
थें च्वनाः, स्वथा च्वंम्ह जमनां स्वये हे मफयाः निपा ल्हातं थःगु
स्वाः त्वपुल ।

ह्रिःघःथें भयाबलां दंक मास्तरयात दबुली थने हल् ।
लस्करं दबू कब्जा यात ।

मास्तर सिताङ्ग वनाः सने हे मफुत । स्वाः गखेंसे बिरूप ।
मिस्त्रा मना वयाः, हाफवःथें जिगरिङ्ग । कमिचया गःतांबाला नं पामलखं
कःगु सिमार्थें याताप्यातां । च्वाक्क स्वयेबलय् करुणा, धृणा व
बोभत्सताया वेसेवेसेगु किपाथें खने दया च्वन मास्तर ।

अन्याःम्ह, सने स्वये हे मफयेक न्यले धुंम्ह मास्तरयात दबुली
नं छयु भवायात तिति ववपुसां हे पूर्वक । हानं न्हकुसैं ज्वनाः ल्हना
कथं त्वाः थ्वक्क हाल — 'का मखु धा छं ? अक्क मानिला छंत ? 'खः
बाःबाः' मधातलें छं थये हे सास्ति नये मालीतिनि ।'

मास्तर थुयाय् नं जिक्व सासः थकयाः 'मखु मखु' धकाः चिल्लाय्-
दन । वयागु बिरोधं व्याप्तगु चिल्लाय् पालुङ्या अंग अंगलय हानाः गुं च्वकाय्
थ्यंक न्यंबन मास्तरयाके थुलि अपो हालेगु सः हे फुतथें, केदारं हानं न 'का
मखु धा छं सुनमायाचित प्वाथय् दयेकागु' धाधां सँ ज्वनाः लुलं नापं
वं म्हुतुं जक नं प्रतिरोध याये मफुत । घरती शरण कायेथें व
भुगुलुक्क ग्वत् वन ।

दबुली जुयाच्चंगु प्याखंया रहस्य जमनां नकतिनि थुल ।
 कुतुहलता तमय् हिल । जमनायाके च्वंह्य जमनाया संह्य पिचाल ।
 व फनक्क भयालं फहिला वल ज्वःगु चुपि स्वाराक्क दापं लिकाये थें ।
 ह्यय् न्यंक च्वंगु हिन्न तिन्हुयेथें च्वंक तिप्यन । सुनमायायात लप्पु
 ज्वनाः थनाः जिगिजिगि खाखां धाल--'अय्, सेंमास्वाः, ताल मखुला
 छं ? न्यें बलांक, छु धाल, छु यात पिने ? धिक्कार छंत, लाखं लाख
 धिक्कार ! छ मन्न हे मखु, नुगलय् हि दुम्ह मिसा हे मखु ! थःगु लागि
 मखुसां करकिया लागिंला छ दने माःगु खःनि । का प्याहां नु, आः
 जुतलें ला नि । नु, प्याहां नु । छंत बांवांखाकाः सास्ति याना तःपि
 नापं ल्वानु । सु खना धकाः ग्यानाः सुंक च्वनाह्य छ ? जूगु खं
 तछ्याना व्युसंसारया न्ह्यःने । नु, नु धया ।'

सुनमायाया छथो बुलुहुं धस्वात ! ववथाया स्तूँस्वाः, धू व माखा-
 पिखाया अंगः व धलि अले गुफा थेंन्याःगु ग्वाखं स्वस्वं छत्थुं इन्न
 धाया म्ह ववाना वल करेण्ट दुबीवं च्याःगु चोम थें छपुलुं हे ववथा
 छकुति स्वयेधुंकाः जमना नाप वया मिखा ल्वात । व्हातां चाला च्वंगु
 वया मिखाय् खबि नं मिथे' छधी चिनाः ग्वाना च्वन । वाकु छ्युछ्युं
 व जुक्क दन पालुङया लाशय् नकतिनि सुक्क ज्यान दव्यूथे' ।

थजाःगु मृत्यु सिकं धचायापुगु जिन्दगीया विद्रोहं ध्वाकाः सुनमाया
 भयांसि भयांसि हे खाना वल थःके च्वंगु प्रशव-पीडा हे आताहां
 च्वंक । वया पलाः च्वत । जमना नं लिउ लिउ वन ।

छेली ध्यनेवं हे सुनमाया तिन्हुयाः लुखाय् ध्यंक वन ।

ताप गायेवं भाराकाः गु लः थें, सहनशक्तिया पराकाष्ठां सुनमाया
छत्युं हे परिवर्तनया हिचाय् लाःवल । लुखां पिने पलाः जक तल, पालुङ्
गां दिन्न खाना च्वंगु थें च्वनाः, आकार हे सीमदेयक वया ह्य तत्याना
वल । न्ह्यःने च्वंगु छेंतसें थिग्रि थिग्रि ह्येभुं वल । मिजला हे थाहां
थाहां वयेक ह्याउंसे च्यानाच्वन सिमात नं ब्याकं । हिनु हे तज्याःथें
पबःया कापि कापि ह्या खुसि न्ह्याना च्वन ! सी थुना तःथाय्
ध्वलं चा खित्तुखिनाः गाःम्हुया च्वथें न्ह्यःने च्वपि मनूतेसं दबुली
कयेकयेपुया च्वन ।

‘मासे, खवरदार !’ पिलिचां पिलुयाकथं सुनमाया चिल्लाय्
दन ।

त्वलं स्वपित स्वकाःतुं सुनमाया व जमना दबुली दुब्बांवन
बाहां उवनेत मीबाय् दुब्बाःपि सिम- दुम थें । केदार, चिन्या साहु व
उपप्रधानपन्च धाःपि गांया स्वाःभोतेत ज्वेज्वेपि स्वयाः ब्यंगपूर्वक
सुनमायां थःगु तं व्वल- ‘मास्तर मखुला ! दोष दक्वं मास्तरयात
ववबुकीपि थ्रिपि हे मखुना ! का थ्यु हानं छकः मास्तरयात !’

सकलें मिखा भ्वेभ्वेकंक कया तःगु किपाथें जुयाच्वन । गांयां
दकले सोभाह्य सुनमायाचा इन्द्रायणीया खःलिउने ग्यानापुक्क दना-
च्वंह्य ह्याउंस्वाःमाजु जुयाः अमि न्ह्यःने वइ धयागु सुनां स्यू ।
केदारयाला हंसं हे थाय् त्वःतल । चिन्या साहु नं मित्याः हे दनावःगु
भाःपाः इतिमिति कन । छभाःला फय् द्यू थें, पृथ्वीया गति हे द्यूथें
छुथें छुथें च्वंक स्तब्धतां वातावरण्यात त्वाकाक्क त्वसुया बिल ।

स्वालय् च्वंगु ह्याउँपालु हे मतंनि न्हाय् थुंइक न्यायेकाः चिन्यासाहुं जमना व सुनमाया रिखे नयेथे तातुन । मिखाफुसि निगुलिं व्हंकाः वं सुनमायायात धाल- 'छ छु मास्तर पाजुनाः हाः वयाहका मखुला ? छ, वैत दायागु सहयाये मफयाः ल्वाः वयाह का मखुला ? छं ल्यवलं कसा नःगु स्वयेमफुसा खितुंगाः थहुँ छ ! सो, जिमिसंला थ्वैत- नवयेक खिफानाः गां अपिन्न याःह्म खिचायात खिचासी लुयेथे लुयाः गामं पिने खुसि - बगलय् थुनेयंके मानि, सिलला छं ? बरे...' हल पाखे स्वस्वं- 'खनला ! गन्यागुः सिंन्हाय् जुइ थ्व ल्यवःसि- चिया ! जिपि जूसा सलीचाय् लः तयाः सिना वने का । थ्वक्क मुल्कय् मदुह्म नकच्चरी ।'

'हुँ, छ मुल्कय् दुह्म ! साब भिह्म !'- ई छ्वञ्चवम्हुका हालाः सुनमायां चिन्या साहुयात त्वपूवन- 'छंतला छंत, स्वै जक च्वै, छु गति जुयाः भवकनीतिनि छ । खः, स्यन । जि स्यन । थौं जि थ्व गांया छह्म छह्मसिया मिखां थाःगाः मदयेक कुतुंवन, जि स्यन । छाय् स्यन ! थन च्वंपि छह्म छह्मसिनं स्यू सुयां यसे स्यने यैमखु धकाः, करपिनि लायलाय् व थुकलं जक कयाः म्वाये सुया न यै मखु धकाः । जिनं मयःगु खः, अय्सां नं जि स्यन । छाय् स्यन ? छाय् स्यन ? हानं छुकिया माया धकाः जूगु खँ मकसे म्हुतु मि नका च्वनेगु जि । न्ये, जि धै बो, जितः स्यंकूह्म मास्तर मखु, थ्व थ्व थ्व ...' धाधां हे केदारयात सुनमायायां र्हाः वात्तुवाःवन ।

स्वयाच्वपिनि स्वालय् छथुं हे ह्यूपाः वल । मिखाया पिचःपाचः हुयाः नकतिनि बांलाक स्वयाथें जुल अमित । प्वालाक्क तप्वाःगु मतः

च्याःथें दबू हे मेगु जुल अन च्वंगु इल्ल मिखातेत । गुलि गुलिस्यांला
थये नं तायेका च्वन मानो थःगु नुगःया लिकुना च्वंगु छें सुनमायाया
म्हुतुं ल्हुतिया लःधाःथें ज्वयाच्चन ।

‘छं छुले छं ... ।’

ज्वेज्वेपि प्याहां वःगु केदारया खंधाः हे दिक्, दमुइतुं हूलं
सः थ्वयावल- ‘आसे, खबरदार ! बैतनि खेल्हाके ब्यु ।’

‘थ्व, जितः स्यंकूम्ह थ्व’ — सुनमायां धाल — ‘जिं नुगलं निसें
धाये, जितः स्यंकूम्ह थ्व ।’

‘थ्व’ — चिन्यासाहु पाखे स्वयाः नं सुनमायां धाल — ‘थ्व, गुम्हस्यां
जिमिगु बं थ्वयाकाल, हासनास मदयेक जिमे दाजुयात थ्व गामं
पिनिना बिल ! जिगु लिधनेगु लिधंसा हे त्वःथुला बिल ! जिगु खाः हे
त्वका काल, जिगु मिखा हे ल्हका काल !’

सालाकापिथे, स्वयाच्चपि मचायेक मचायेक न्ह्यज्यां वल ।
मन्यं मगाःगु मन्त्रथें सुनमायाया खंधाः पाखे ग्रमि न्हाय्पं दिनाच्चन ।

सुनमाया वहे जोसय्तुं फनक्क फडेल । तिना तःगु कुसा
व्हाराक्क चाला वनीथें केदार पाखे न्ह्यज्यासाः हाल — ‘थ्वं, थ्वं जितः
स्यंकूगु, चां न्हि स्वजक स्वयेकाः थय्बनं जितः सुखू गंकूगु । जिदाजु
गुथी वंखुनु चान्हय् खंथें खापा ध्युं वयाः, दाजु वःगुला घकाः खापा
खंवनाम्हेसित भाकाभाकां म्हुतुप्वाः तिकाः जबरजस्ति सास्ति यानाः
बुगु गति याना ब्यूगु थ्वं ।’

न्यनाच्चंपिनि चिम्सा फालां च्वना वल । छम्ह छम्हसिया
 मिस्त्राय् ख्यूंग् प्याःछेली केदारं सुनमायायात कुंकुं हायेका सास्ति-
 याना च्वंगु किपा । गुलि गुलिना तमं मि जुइ धुकल धेगु खं
 अमि वाकुधिकय् उलिउलि मिना च्वंगु हिनुलि कना च्वन । ख्वालय्
 नं मेगु छगः छगः मिस्त्रा लुया वैथे चासु दना वल ।

सुनमायाया म्हुतुं खं बाः वया च्वन- अबलय्निसें थ्वं जितः
 न्ह्यबःसा याना तल यबलय् 'यथे' म्हिते छिक । थ्वं, थ्वं जितः, जि
 मयेकं मयेकं हे ख्या जक ख्यानाः कतांमरिचा याना तल । 'छकः
 स्यके धुम्हला खःनि' वं धाःधाःबलय् नापमलातकि 'जि स्यके
 धुम्ह मिसा' धकाः गां न्यंक नाय्खि च्वयेका बी' धयाः थ्व लाखेनं
 जिगु म्हुय् तित्तिन्दुयाः जिगु ला चिचित्याना च्वन, जिगु हि चुइ
 चुइ त्वना च्वन । जि थ्व नुगःपाय् मपां छ्वयेकाः फुकक फयाच्चना,
 वाक्कुछिनाः घुतिना च्वना, छेली थ्व चंडाल नापलाना च्वना । छाय् ?
 थमिसं हे थ्व गामं पितिना छ्वःम्ह जिदाजुया फवाकागु इज्जत
 छगूया लागि, सी धुपि मांबौया नां वनीया लागि । चीमि हे जूसां
 सिच छाया तःगु छयो धस्वाकाः म्वायेगु इच्छा जि नं ला दु । तर
 थौं ...' ... थौं '

सासः हे हहंपंक तःशकःगु भमुकाः तल सुनमायां ।

'तर आः... .. सी हे जतिक मासेलि छाय् अथे सी, स्यानाः
 सी, छभाः जक जूसां सवाः वयेक म्वानाः सी ।'

भुलुं च्वना च्वम्ह मास्तरया लिउने लिलिचिचि, भाजं ख्वाःपाः
 पुया च्वम्ह केदारया गःतां च्याप्प ज्वनाः थाथामथा यायां सुनमायां

धाल- 'छंतला छंत ! ज्यानया पल्सा ज्यान हे मकासें छाया जक
त्वःते !'

उत्तेजनां हूलयात ग्वाराकाःगुलःथे संका बिल । यानंनिसें
हाहां, मनु चीकुकुं भाजुबीर दबुली दंवल- 'यावको पावको धकाः
चवनागु मखुला छिपि, का मपु, छगू छगूया पल्सा कायेमानि । न्हासं स्वकु
लः त्वनी, का मपु । थ्व गांया छम्ह छम्हमिया नुगलय् छिमिगु अन्याःया
फिफि बाखं दु । अथे सुनावनी मखु, सिलला, मिमलः जुया वै, पामलः
जुया वै !'

ज्वंथे ज्वंकाः केदारं बनावनीथे स्वाः वेंचुका हल । चिन्यासाहु
भाजुबीर स्वस्वं लाखे खात - 'सुक च्वे' म्हुतु म्वेहिलाबी छंगु । बरे
नायः जूवःम्ह जुइका । वा, सु वये त्यना । छम्ह छम्हसिगु जात्रा मन्याये-
कुसें त्वःते मखु जि । हानं सुनमाया पाले स्वयाः नन्याइ- 'त्वःतेसा
त्वःति याकनं ।' - काय्यात ज्वेज्वेपि हक्की - मखुसेलि छाया ज्वंका
चवनागु गःतां ? मुइके मफुला बाम्ह सिक्क ।'

'खजक मखुलाले ! छु स्वे चवनागु ग्वलेज्यःथे ! सँ ज्वनाः
धिनिधिति या रे छुसियात ।' साहुनी नं भौम्ह नापं हाहां दबुली थाहां
वल ।

ची लाःम्ह सुल्पाथे याताप्यातां वंगु केदारया म्हुय् हाकनं
छम्ह क्रूरम्ह खंम्ये दुबित । थःगु हैसियत व इज्जतया प्रतिनिधित्व
यायेत वं थःगु सकलि स्वाः उल । वया म्हुतुइ धंवा छयाताहां खने
दत । ल्हाः म्ह स्वयाः नं ताःहाकः जुल, त्वायां त्वायां च्वंगु पचिनय्

नुसि छांछां वल । 'छंत, छंत, छ बेरया' धाधां हे सुनमायाया ख्वालय्
 :हा: वात, सँ लुतुलुल, थांयांकया: ख्वालय् कि ख्वालय् मुइकल । नुग.पा
 : प्वायय् नं तुर्ति च्वात्तु च्वासॅलि स्वै च्वंपिसं 'मा:गछियाये ! का का !'
 धका: नुग: पिन्हुइका: निपाल्हातं थ:थ:गु ख्वा: त्वपुल । केदारया लाखे-
 ह्या न्ह्य:ने सुनमाया ब: मदुगु थां थै थस:पा: वन । साहुया भ्वछिसिनं
 वैत हये भुवन मंका:गु इनाकायेथे ।

भलिमलिखं ह्हच्यांच्यां हे जननाया नुगलय् गांद्रां गुंद्रुं छ:न्याल ।
 मिखाया न्ह्य:ने प्रलय प्याखं हुल । पृथ्वी वाराक्वारा सन ।
 धुफो दन । व्याकं सृष्टि हे मारंमुरं जुइक ब्रह्माण्ड धारांजुल
 सन । 'का थ्यु, का थ्यु' या पम्हू स:लिसे साहुनीयात लप्पु ज्वना कथं
 बं हे वांन्याक च्वाना छवत । भौम्हेसित नं लुचुक्क ल्हनाकथं न्याछ्वा-
 वात । स्वस्वं स्वयाच्चंविनि जिवय् हंस दुब्यूथे जुल । वया ल्हाती
 स्वया च्वंक्सिया बल मुंवल । तर आकाभाकाय् लाका: चिन्यासाहुं
 लिक्थंतुं वयात भ्यल्लुक प्यंका छवत । उल:मुल: स:या नापं दबूया
 रंग हे हिइक छह निह्म तिन्हैवल । काय्ह्य छह्य मिसायात बिया:
 बिकुमाया काकि नं जनी स्वत्ताक ह्युं ह्युं दुब्बांवल । नारिया लंच
 थकाकां चिन्यासाहुयात तातुन--'कवा, कवा, ए मुक्सारी, वा । छ हे
 मखुला गांथा नाय: जुया च्वनाह्य । छंगु हे राज जुल मखुला थन,
 कावा !'

शक्ति दक्को छथाय् मुना: भैल: प्याखंया भयंयाच्यासि थे:
 साहुं थ:गु अन्तिम प्याखं वयन--'जिगु राज थन, जिगु.... । कवा,
 वा, छह्य छह्यसियागु म्वा:हि त्वनेगु थौं ! वा, ए बोव !

‘का थ्यु छं— चिन्यासाहु व बिकुमाया काकिया दथुइ जमना
दं बल—थिलकि थ्व हे खुर्पा छ्थो’ बागः ज्यन धकाः सीकि । वयाला
न्ह्यःने, न्ह्यः...!’

जमना फसय् खुर्पा ब्वयेकाः न्ह्यज्यात । चिन्यासाहुया वः,
उत्साह, उत्तेजना सकतां भवात्त फ़िउज बंगु थे’ फयास्यां ब्यनावन ।
खुर्पाया घालं मिखा भ्वेकंकाः व लिलिचिल इन्द्रायणीं लिकाच्चंह्य मूपात्र
थे ।

उत्तेजनां वातावरणया सँ छपु छपु दतले तिति स्वानाच्चन ।
थसःपाया च्वंह्य सुनमायां छ्थो’ फित्तिफित्ति संकाः तुति तिल्ल प्यंका
हल । ‘अय् अय् ! स्व स्व !’ या सः लिसे’ दबूया चाकःछि च्वंगु मिलात
सुनमायाया म्हाय् प्यपुंवन । साहुयात लिना च्वंह्य जमना काचाकाचां
‘सुनु, सुनु!’ धाधां वया लिवक पयतू वन ।

सुनमायाया सासः हिवकहिवक थाहाँ बल । म्हुतुं हि बुरं बाः
बल । करुणां चिल्लायेदनाः ‘सुनु, ...सुनु...!’ धाधां जमनां सुनुया छ्थो’
घयेसुनाः थःगु मुलय् दिकल । स्वया च्वंफि आसय्चायाः ह्वारं दबुली
थाहाँ बल ।

आकाभाकां वःगु ‘का ज्वें, ज्वें’ सलं सकस्यां ख्वालय् न्हसता
थित ! पूर्व पाखेया लं, ल्हाती ततःहाकःगु कथि दुपि पुलिसत ग्वारग्वारति
लिउ—न्ह्यः तयाः उपप्रधानपंच फायेफायेथे’ गामय् दुहाँ बल । सकसितं
जवनेगु हुकुम प्रमांगी बस्सेयाना हःह्यथे’, लालमोहर जवना वःह्यथे,
पुलिसया सुवेदार कथि लम्हुम्हु’ हालाहल—‘समात, समात, सप्ये हो ।’

कथि दुपि पुलिसत दबू स्वस्वं व्वाय् वन । मनूत चिचाःमिचाः
दन । तर दबूया मनूत धाःसा छधी हे जुइक, खोसि थे ग्वःमुना
च्वन तिनि । 'तारंतुरं, चिल्लाय्मिल्लाय् व हारंहुरं' सलं पालुङ्ग
गां गोफसय् लाःगु सिमाथे सना च्वन ।

च्वेच्चेकं, हाकिम थें जुयाः चिन्यासाहुया खलःछिसिनं पुलिसतेत
निर्देशन बिया च्वन । मचा, बुरा हे मघासें पुलिसतेसं नं मिखा
तिस्तिनाः थःगु अनन्य बफादारी वयना च्वन । 'पुलिस धैपि इन्साफया
पैलिइपि' धैगु सोभापि गामाःतेगु धारणा हे फातापुइक अमिसं थःगु
नृशंसता उला च्वन । दबू छचाःलि घेरा बियाः हयेकाः वनेवं दनक्क
मिब्बाला दनावःथें सकलें पाःलाक सनाहल । ध्वामथूसां स्यालय् हावाः
दनाः वःगु अमिगु चिल्लाय्दना सः पालुङ्गमिते न्हाय्पनय् न्हाय्पनय्
'इन्कलाब' याः ध्वःवन । पुलुक्क पालुक्क पिलुयाः सर्गःया नगुत
उत्सुकतावश पालुङ्गया धरती ववस्वै च्वन । 'ककक कताय्क
कताय्क' कुलाः खात भभन्हु भोगतेमा तःलय्, धालय्मा तःलय् व
न्हाय्कमाया भालय् भालय् सू जुल । 'व्हाउं व्हाउं' उउं न्हाज्यां
वःपि खिचातेत नं पुलिसतेसं चाःचाःत् लिना जुल । गलय् गलय् सा,
म्ये, च्वलय्, फैत नं कंकला सलं हालाः की हे ल्यहें ल्यहें दंक इप्पः
कता च्वन । गां छगुल हासाय् तयाः यला च्वंगु जाकि थें चलायमान
जुया च्वन । उखे थुखे प्यखेंया फसय् ग्यानापु ज्वाय् ज्वाय् सया च्वन ।
तर ध्व ग्यानापुया दुनें, पालुङ्ग गाय्मा संन्हाः हे ब्यना ब्यना वंक,
यैपुगु ब्याहांचुलि बुलुहुं बुलुहुं ध्वबा च्वंगु न्यनाः शोभाभवतीया
न्हाःनेसं च्वंगु पाःल्हो त्वल्हये जुया च्वन ।